Ramkrushna Mahavidyalaya, Darapur

Department of B.LISc

Internship Completed Student List

2023-24

Sr. No.	Name of Student	Internship Completed College / Institution Name	Date of Completed
1	Ku. Rupali V. Bansod	Ramkrushna Mahavidyalaya, Darapur	19th June 2023 to 24th July 2023
2	Ku. Ravina A. Belsare	Ramkrushna Mahavidyalaya, Darapur	19th June 2023 to 24th July 2023
3	Ku. Vaishnavi N. Bhange	Ramkrushna Mahavidyalaya, Darapur	01st Aug. 2023 to 08th Sep. 2023
4	Mr. Vinod Dnyaneshwar Dahake	Smt. Vimlabai Deshmukh Mahavidyalaya, Amravati	01st Feb. 2024 to 30th Apr. 2024
5	Ku. Ku. Arti Gajanan Shirkare	Vikas Public Library, Banosa, Tq-Daryapur, Dist- Amravati	11th Sep. 2023 to 20 Oct. 2023
6	Mr. Roshan K. Gajbhiye	Dr. Babasaheb Ambedkar Mahavidyalaya, Amravati	01st Sep. 2022 to 30th Sep. 2022
7	Ku. Saroj P. Devgade	Dr. Babasaheb Ambedkar Mahavidyalaya, Amravati	01st Sep. 2022 to 30th Sep. 2022
8	Mr. Sagar Vijay Jane	J. D. Patil Sangludkar Mahavidyalaya, Daryapur	01st July 2023 to 31 July 2023
9	Mr. Prakash B. Mohod	Sau. K.G.E.I.T., Darapur	15th July 2023 to 14 Aug. 2023
10	Ku. Madhuri R. Nage	Smt. Vimlabai Deshmukh Mahavidyalaya, Amravati	01st July 2023 to 31st Aug. 2023

ShriShivaji Education Society Amravati's
J.D. PATIL SANGLUDKAR MAHAVIDYALAYA, DARYAPUR
DIST.AMRAVATI(MAHARASHTRA) Pin 444803 (NAAC B++ CGPA 2.88)
Dr. Panjabrao Alias Bhausaheb Deshmukh (Founder)

President: Adv. Harshvardhan Deshmukh

Dr. A. K. Bodkhe (M.Sc. PhD)
Principal

JDPS/171/23

Date 31.08.2023

Certificate of Internship & Experience

(Bachelor of Library & Information Science)

Certified that Shri. **Sagar Vijay Jane** has successfully completed one month internship training for the practical working of the college library from 1.07.2023 to 31.07.2023 at the *Library of J.D. Patil Sangludkar Mahavidyalaya Daryapur district Amravati (Maharashtra.)*

(Dr. A. K. Bodkhe)
Principal
J. D. Patil Sangludkar
Mahavidyalaya, Daryapur

Scanned with OKEN Scanner

Shri Dadasaheb Gawai Charitable Trust, Amravati. Regd. No. E275/(Amravati)

DR. BABASAHEB AMBEDKAR MAHAVIDYALAYA

Uttamnagar, Amravati. Pin - 44 606 ☎ 9607181584

Affiliated to Sant Gadge Baba Amravati Uniceristy, Amravati.
(Covered u/s 2 (f) and 12 (B) of UGC Act 1956)
NAAC Accredited B+ with a CGPA of 2.73

E-mail : drbamv.amt72@mgail.com | Website - www.drbamvamt.org

Founder
Hon. Dr. Kamaltai R. Gawai

President
Mrs. Kirti Rajesh Arjun

Principal :- Dr. Anjankumar L.Sahay

Ref. No. :-----------------

Date :- ....

Ref. No.BAMV/Lib/07/2023
Date: 07/12/2023

CERTIFICATE OF INTERNSHIP.

(B. Lib. Sc. Course of SGB Amravati University)

Certified that Mr./Mrs/Ku. **Saroj P. Devgade** has successfully completed his 30 days internship training for the Bachelor of Library and Information Science (B. Lib. Sc.) of Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati at the Library of Dr. Babasaheb Ambedkar Mahavidhyalaya, Amravari (Maharashtra) from 01/09/2022 to 30/09/2022. Hence the this

Date: 7/12/2023

Dr. Sunil Kumar
Principal
Principal
Dr. Babasaheb Ambedkar Mahavidyalaya
Amravati

Dr. S. B. Sangole
Librarian
Librarian
Dr. Babasaheb Ambedkar
Mahavidyalaya, Amravati

LIBRARY
DR. BABASAHEB AMBEDKAR MAHAVIDYALAYA
AMRAVATI

Scanned with OKEN Scanner

Shri Dadasaheb Gawai Charitable Trust, Amravati. Regd. No. E275/(Amravati)

DR. BABASAHEB AMBEDKAR MAHAVIDYALAYA

Uttamnagar, Amravati. Pin - 44 606 ☎ 9607181584

Affiliated to Sant Gadge Baba Amravati Uniceristy, Amravati.
(Covered u/s 2 (f) and 12 (B) of UGC Act 1956)
NAAC Accredited B+ with a CGPA of 2.73

E-mail : drbamv.amt72@mgail.com Website - www.drbamvamt.org

Founder
Hon. Dr. Kamaltai R. Gawai

President
Mrs. Kirti Rajesh Arjun

Ref. No. :------------------

Principal :- Dr. Anjankumar L.Sahay

Date :- ....

Ref. No.BAMV/Lib/08/2023
Date: 08/12/2023

CERTIFICATE OF INTERNSHIP
(B. Lib. Sc. Course of SGB Amravati University)

Certified that SHRI ROSHAN K. GAJBHIYE has successfully completed his 30 days internship training for the Bachelor of Library and Information Science (B. Lib. Sc.) of Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati at the Library of Dr. Babasaheb Ambedkar Mahavidhyalaya, Amravari (Maharashtra) from 01/09/2022 to 30/09/2022 (excluding public holidays). Hence the this certificate is being issued.

Date: 8/12/2023

Dr. Sunil Kumar
Principal
Principal
Dr. Babasaheb Ambedkar Mahavidyalaya
Amravati

Dr. S. B. Sangole
Librarian
Librarian
Dr. Babasaheb Ambedkar
Mahavidyalaya, Amravati

DR. BABASAHEB AMBEDKAR MAHAVIDYALAYA LIBRARY AMRAVATI

Scanned with OKEN Scanner

शासन मान्य

विकास सार्वजनिक वाचनालय

श्री गणेश लक्ष्मी पार्क, उपजिल्हा ग्रामीण रूग्णालय जवळ,
बनोसा ता. दर्यापूर जि. अमरावती रजि. नं. १२६५/एफ/अम.

जावक क्र. 99

दि.29/12/2023

प्रशिक्षण प्रमाणपत्र

(बी.लिब. एस.सी कोर्स संत गाडगे बाबा विद्यापीठ अमरावती अंतर्गत)

कु. आरती गजानन शिरकरे यांनी संत गाडगे बाबा अमरावती विद्यापीठा अंतर्गत बी.लिब (B.Lib) ही पदवी धारण केली आहे. तरी या विद्यार्थीने जिल्हा ग्रंथालय अधिकारी कार्यालय अंतर्गत विकास सार्वजनिक वाचनालय, दर्यापुर दर्जा (इतर-ब) येथे दिनांक ११-०९-२०२३ ते २०-१०-२०२३ या कालावधीत (सुट्या वगळुन) ३३ दिवसाचे प्रशिक्षण पुर्ण केले आहे.

करीता प्रमाणपत्र देण्यात येत आहे.

दिनांक : 29/12/2023

ठिकाण : दर्यापूर

(ग्रंथपाल नरेंद्र जावरे)
ग्रंथपाल
विकास सार्वजनिक वाचनालय
बनोसा, दर्यापूर.

श्री शिवाजी शिक्षण संस्था, अमरावती द्वारा संचालित
मातोश्री विमलाबाई देशमुख महाविद्यालय
शिवाजी नगर, अमरावती – ४४४ ६०३ (महाराष्ट्र राज्य)
नॅक (NAAC) द्वारा 'ब' श्रेणीने पुनर्मानांकित
इंडेक्स नं. अ.–02-01-044 • पे.यु.नं.–036 • युडायस क्र. 27071505414
☎ ०७२१–२६६०३५५ (कार्यालय), २६६४९२१ (फॅक्स)
e-mail : clg_amt_mvd@ssesa.org • website : www.mvdcollege.org

अध्यक्ष
मा.श्री. हर्षवर्धन प्र. देशमुख
श्री शिवाजी शिक्षण संस्था, अमरावती

प्राचार्य
डॉ. स्मिता देशमुख

संस्थापक अध्यक्ष
डॉ. पंजाबराव उपाख्य भाऊसाहेब देशमुख
एम.ए., डी.फिल., एल.एल.डी., बार–अॅट–लॉ

जा.क्र. : मावितेम/ YCMOU/ 384/ 2024

दिनांक : 18/5/2024

Certificate of Library Internalship

(B.Lib.Sc. & M.Lib.Sc. Course of YCMOU)

Certified that Shri. **Vinod Dnyaneshwar Dahake** he has successfully completed his 90 days of Internship training for the Digitalization of College Library. Bachelor of Library and Information Science (**B.Lib.Sc.**) course of YCMOU Nashik at our College Library from dated 01.02.2024 to 30.04.2024 excluding public holidays.

Hence this certificate is being issued.

Principal

PRINCIPAL
Matoshree Vimalabai Deshmukh
Mahavidyalaya, Amravati

Date : 18/5/2024

Place : Amravati

Scanned with OKEN Scanner

Shri. Dadasaheb Gawai Charitable Trust, Amt's

RAMKRUSHNA MAHAVIDYALAYA

DARAPUR, TQ. DARYAPUR, DIST. AMRAVATI-444802

Website : rmvdar.co.in Ph.No. : 07224-275231, Fax : 0721-2382249 email : rmvdar@gmail.com

President SAU. KIRTITAI RAJESH ARJUN	NAAC Accredited with 'B' Grade	Principal DR. MALLU A. PADAVAL

Ref. No. RMD/Lib/16/2023-24 *Date: / /2024*

Certificate

This is to certify that, Miss./Mr. **Vaishnavi N. Bhange** of B.Lib.Sci. has successfully completed one month **"Internship Training Program" (30 days) during 01/08/2023 To 08/09/2023** at central library of Ramkrushna Mahavidyalaya, Darapur, as a part of partial fulfilment of B.Lib.Sci. Degree from the Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati.

He/she has learnt use of SOUL 2.0 Library management Software, various Moodle of the software and daily housekeeping work of the library with library acquisition, book processing, barcoding, stock verification, stack reading, and other activities of the library and library services of central library.

He/she has also knowledge of use of technology in various library services and in library operations.

I found her very enthusiastic, hardworking and sincere throughout the internship program.

Dr. S. B. Khadare
Librarian
Librarian
RamKrushna Mahavidyalaya
Darapur

Dr. Mallu Padaval
Principal
PRINCIPAL
Ramkrushna Mahavidyalaya,
Darapur, Tq. Daryapur

Scanned with OKEN Scanner

Shri. Dadasaheb Gawai Charitable Trust (Regd. No. : E-275)

Ramkrushna Mahavidyalaya

Darapur, Tq. Daryapur, Dist. Amravati- 444 802 (M.S.)
Ph. : 07224-275231 (Pri.) 9423425319(W),9518782210
Web site : www.rmvdar.co.in Gmail : rmvdar.gmil.com
Principal (Add. Charge) : DR. MALLU AAHLA PADVAL

श्री दादासाहेब गवई चॅरिटेबल ट्रस्ट, (रजि नं. ई-275) अम.

रामकृष्ण महाविद्यालय

दारापूर, ता. दर्यापूर,जि. अमरावती – 444 802 (म.रा.)
फोन : 07224-275231(प्राचार्य) 9423425319(W),9518782210
Web site : www.rmvdar.co.in Gmail : rmvdar.gmil.com
प्राचार्य : डॉ. मल्लू आहला पडवाल

CERTIFICATE

This is to certify that, Miss./Mr. **RUPALI V. BANSOD** of B.Lib.Sci. has successfully completed **"Internship Training" form 19th June 2023 to 24th July 2023 (30 days)** at central library of Ramkrushna Mahavidyalaya, Darapur, as a part of partial fulfilment of B.Lib.Sci. Degree from the Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati.

He/she has learnt use of SOUL 2.0 Library management Software, various Moodle of the software and daily housekeeping work of the library with library acquisition, book processing, barcoding, stock verification, stack reading, and other activities of the library and library services of central library.

He/she has also knowledge of use of technology in various library services and in library operations. I found her very enthusiastic, hardworking and sincere throughout the internship program.

Dr. S. B. Khandare
Librarian
Librarian
RamKrushna Mahavidyalaya
Darapur

RAMKRUSHNA MAHAVIDYALAYA
RMD
DARAPUR - 444802

Prof. M. A. Padaval
Principal
PRINCIPAL
Ramkrushna Mahavidyalaya,
Darapur Tq Daryapur

Scanned with OKEN Scanner

Shri. Dadasaheb Gawai Charitable Trust (Regd. No. : E-275)

Ramkrushna Mahavidyalaya

Darapur, Tq. Daryapur, Dist. Amravati- 444 802 (M.S.)
Ph. : 07224-275231 (Pri.) 9423425319(W),9518782210
Web site : www.rmvdar.co.in Gmail : rmvdar.gmil.com
Principal (Add. Charge) : DR. MALLU AAHLA PADVAL

श्री दादासाहेब गवई चॅरीटेबल ट्रस्ट, (रजि नं. ई-275) अम.

रामकृष्ण महाविद्यालय

दारापूर, ता. दर्यापूर,जि. अमरावती – 444 802 (म.रा.)
फोन : 07224-275231(प्राचार्य) 9423425319(W),9518782210
Web site : www.rmvdar.co.in Gmail : rmvdar.gmil.com
प्राचार्य : डॉ. मल्लु आहला पडवाल

CERTIFICATE

This is to certify that, Miss./Mr. **RAVINA A. BELSARE** of B.Lib.Sci. has successfully completed **"Internship Training" form 19th June 2023 to 24th July 2023 (30 days)** at central library of Ramkrushna Mahavidyalaya, Darapur, as a part of partial fulfilment of B.Lib.Sci. Degree from the Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati.

He/she has learnt use of SOUL 2.0 Library management Software, various Moodle of the software and daily housekeeping work of the library with library acquisition, book processing, barcoding, stock verification, stack reading, and other activities of the library and library services of central library.

He/she has also knowledge of use of technology in various library services and in library operations. I found her very enthusiastic, hardworking and sincere throughout the internship program.

Dr. S. B. Khandare
Librarian

Librarian
RamKrushna Mahavidyalaya
Darapur

RAMKRUSHNA MAHAVIDYALAYA
RMD
DARAPUR - 444814

Prof. M. A. Padaval
Principal

PRINCIPAL
Rankrushna Mahavidyalaya,
Darapur Tq Daryapur

Scanned with OKEN Scanner

Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati

Ramkrushna Mahavidyalaya, Darapur

Department of Geography

Geographical Project

On

Mahimapur

Presented by
B.A. III Semester VI Student
RamkrushnaMahavidyalaya,
Darapur

Guide
Dr. Kundan A. Alone
Department of Geography
RamkrushnaMahavidyalaya, Darapur

2023 – 2024

CERTIFICATE

Department of Geography

This is certifying that this practical record would contain the bonafide practical works of Mr / Ku. -- Studying in class B. A. III Semester VI in the year 2023 - 2024 is bonafids student of this institute and has completed course in this subject based on the prescribed for the said subject.

Professor in charge.

Dr. Kundan A. Alone

Date :- 20/04/2024 **Dr. Kundan A. Alone**

In the absence of the above certificate the mark of record shall not be awarded.

ऋणनिर्देष

आम्ही रामकृष्ण महाविद्यालय दारापूर येथिल बि. ए. भाग 3 सेमिस्टर 6 चे विद्यार्थी हा भौगोलिक अहवाल सादर करतांना ज्या लोकांनी मदत केली त्यांचे आभार मानने आमचे परम कर्तव्य आहे.

आमचे प्रेरणास्थान व आम्हाला नेहमीच प्रोत्याहणपर मार्गदर्शन करणारे दादासाहेब गवई चॅरीटेबल ट्रस्ट चे सचिव, प्रा. पी. आर. एस. राव सर यांनी मोलाचे सहकार्य केल्याबद्दल त्याचे आभार मानतो.

विद्यार्थ्यांसाठी चंदना प्रमाणे झिजणारे आमचे लाडके प्राचार्य डॉ. मल्लू पडवाल सर व मार्गदर्शक डॉ. कुंदन अ. अलोणे यांच्या मार्गदर्शनामुळे हा अहवाल पुर्ण झाल्याबद्दल आभारी आहोत.

आमच्या महाविद्यालयाचे उत्साही शिक्षक वृंद डॉ. यशवंत हरणे, प्रा. गंगाधर पांडे, डॉ. सारिका बोदोडे, प्रा. सुरज विधळे, डॉ. प्रशांत खेडकर, डॉ. अनिल भगत, प्रा. चंद्रशेखर इंगोले, डॉ. प्रकाश म्हस्के, डॉ. शितलबाबू तायडे, डॉ. संदिप खंडारे, प्रा. खेमानंद फुलझेले आणि डॅा. संदिप हाडोळे या सर्वाच्या मिळालेल्या सहाकार्यामुळे ही भौगोलिक सहल व अहवाल योग्यरित्या सादर करु शकल्या बद्दल त्यांचे ऋणी आहोत.

त्याच बरोबर महाविद्यालयाचे शिक्षकेत्तर कर्मचारी श्री. आदेशभाऊ गावंडे, पवन शर्मा, बाळूभाऊ गुडदे , पंकज किर्तकार व सतिश हरमकर तसेच बि. ए. भाग 1 व 2 चे सर्व विद्यार्थी यांचे सहकार्य लाभल्या बद्दल त्यांचे आभारी आहोत.

बि. ए. भाग 3 सेमिस्टर 6 चे विद्यार्थी

अनुक्रमणिका

पृष्ठ क्र.

प्रकरण 1 प्रस्तावना

1.1 प्रस्तावना 01

1.2 उद्देश 02

1.3 पर्यटनस्थळाचीओळख 02

1.4 पर्यटनाचाअर्थ 02

प्रकरण 2 प्राकृतिक माहिती

2.1 स्थान व विस्तार 04

2.2 हवामान 04

2.3 मृदा 04

2.4 नदिप्रणाली 05

2.5 जंगले 05

प्रकरण 3 महिमापूर गाव 06

प्रकरण 4 महिमापूर येथिल विहीर 08

प्रकरण 5 निष्कर्ष 11

RamkrushnaMahavidyalaya, Darapur

Tq. Daryapur, Dist. Amravati

Class :- B. A. PART III Semester VI

Session :- 2023 - 2024

Subject :- Geography

Student List

Sr. No.	NAME OF CANDIDATES
01	Shivam Bhimrao Gobare
02	Shyam Umesh Kusatkar
03	Mamta Sunil Bhatkar
04	Priya Sunil Bhatkar
05	Shivani Rameshwar Tayade
06	Rushali Ganesh Raurale
07	Nayan Sanjayrao Bhalerao
08	Samiksha Balkrushna Ingale
09	Suvarna Gajanan Mendhe
10	Ankit Rajkumar Sardar
11	Prashik Vinayak Gawai
12	Sopan Ganeshrao Dahatonde
13	Vishvanath N. Chaturbhuj
14	Mrudula Gajanan Patil
15	Sanket Mahadev Shegokar
16	Ajay Devidas Jadhav
17	Kamlesh Vishvanath Bansod
18	Anup Ramesh Shrikhande
19	Ayafaj Sadeek Shah
20	Pranay Babulal Chakre

प्रकरण 1
प्रस्तावना

1.1 प्रस्तावना :

क्षेत्र भेट म्हटले की त्यामध्ये बऱ्याच बाबीचा समावेश होतो. एखादया क्षेत्राला भेट देवून निरीक्षणाव्दारे, अनुभवाव्दारे, पर्यटनाव्दारे किंवा सहलीव्दारे मिळालेल्या माहितीचा व आकडेवारीचा शास्त्रीय दृष्टीने व अनुभवाव्दारे अभ्यास म्हणजे क्षेत्र भेट होय.

वृक्षवल्ली आम्हा सोयरे वनचरे असे तुकारामांनी म्हटलेल्या या ओळीतून आपले निसर्गाशी नाते स्पष्ट होते. निसर्गाचे आणि मानवाचे अतुट नाते तुकारामांनी ओळीतून व्यक्त केले आहे.

मनुष्य हा पृथ्वीच्या रंगमचावर उभा राहून स्वतःचे पात्र रंगवित असतो आणि असे पात्र रंगवित असतांना त्यांचा निसर्ग व पर्यावरणाशी संबंध येतो, अप्रत्यक्षरित्या येणारा हा संबंध प्रत्यक्ष जीवनात मोलाचे कार्य करते व वळण लावते.

निसर्ग हा देवाने मानवाला दिलेली मोलाची देणगी आहे. ही उक्ती छोटी असली तरी त्यामध्ये खुप मोठा भावार्थ लपलेला आहे. प्रत्येक राष्ट्राच्या विकासासाठी नैसर्गिक साधन संपत्तीची आवश्यकता असते. ज्या देशाजवळ नैसर्गिक साधन संपत्ती जास्त तो देश आर्थिक व सामाजिक दृष्टया समृध्द म्हणून ओळखला जातो, म्हणून आपल्या देशाची भौगोलिक परिस्थिती कशी आहे याचा अभ्यास करावा लागतो. पर्यटनाच्या अंतर्गत झालेल्या या सहलीमधून हा आगळा वेगळा अनुभव आम्हाला आलेला आहे.

आजचे युग हे स्पर्धेचे युग असल्यामुळे या स्पर्धेत टिकण्यासाठी प्रत्येकाला धावपळ करावी लागते. अशा परिस्थितीत आरोग्य सुरक्षित ठेवायचे असेल तर आपल्याला निसर्गाची सोबत ठेवणे गरजेचे आहे. पृथ्वीवर अस्तित्वात असलेल्या नैसर्गिक साधनसंपत्तीचे दर्शन व पर्यावरणातील इतर विविध घटकांची माहिती आपणास अभ्यासाच्या माध्यमातून होते. पण भौगोलिक सहलीच्या माध्यमातून प्रत्यक्षात निसर्गाची माहिती मिळते हा एक महत्त्वपुर्ण अनुभव असतो असा अनुभव आम्हाला महिमापूर येथिल भौगोलिक सहलिच्या माध्यमातून दिनांक 16/01/2024 रोजी मिळाले.

महिमापूर येथिल विहीर हे ठिकाणी दारापूर पासून थोडयाच अंतरावर निसर्ग रम्य वातावरणात आहे. अशा या सुदंर आणि प्रसिध्द ठिकाणी सर्व विद्यार्थी, मित्र मैत्रिणी आणि शिक्षक वृंद यांच्या समवयेत आलेला अनुभव खरोखर अविस्मरणीय आहे.

1.2 उद्देश :–

भौगोलिक सहलीच्या अध्ययनाला अनन्य साधारण महत्त्व आहे. महाराष्ट्रातील प्रेक्षणिय स्थळाचे सर्वेक्षण करतांना किंवा माहिती मिळवितांना खालील उद्देश डोळयासमोर ठेवण्यात आला होता.

1) प्रेक्षणिय स्थळांची माहिती घेवून त्यांच्या नोंदी करणे.
2) आपल्या निरीक्षण क्षमतेच्या विकासाला चालना देणे.
3) ऐतिहासिक स्थळाच्या वैशिष्टांच्या नोंदी घेणे.
4) स्थळाचे हवामान, वनस्पती, जंगले यांचा मानवी जीवनावर होणाऱ्या परीणामाचा अभ्यास करणे.
5) महिमापूर येथिल विहिरेचे मानवी जीवनात महत्त्व जाणून घेणे.

1.3 भौगोलिक स्थळाची ओळख :–

महिमापूर ठिकाण अमरावती जिल्हयातील दर्यापूर तालुक्यात येते. दारापूर पासून 19 कि. मी. अंतरावर आसेगाव मार्गावर असून निसर्गरम्य वातावरणात वसेलेले आहे. या ठिकाणाच्या जवळच पूर्णा नदीवाहते.

जाण्याचा मार्ग :–

- **महिमापूर :–**
- अमरावती पासून 31 कि. मी. दुर आहे. जाण्यासाठी पक्का डांबरी रस्ता आहे.
- दारापूर पासून 19 कि. मी. दुर आहे. जाण्यासाठी पक्का डांबरी रस्ता आहे.
- दर्यापूर पासून 35 कि. मी. दूर आहे. जाण्यासाठी पक्का डांबरी रस्ता आहे.

1.4 पर्यटनाचा अर्थ :–

पर्यटन ही संज्ञा प्रवास या शब्दाशी संबंधित आहे अणि प्रवाह हा शब्द लॅटीन भाषेतील Tornos शब्दापासून झालेली आहे. त्याचा अर्थ वर्तुळ असा आहे. याच शब्दापासून पुढे वर्तळाकार प्रवास किंवा पॅकेज टुर्स हा शब्द रूढ झाला. इ. स. 1643 मध्ये हा शब्द प्रथम वापरला गेला. आणि त्याचा संदर्भ एका ठिकाणाहून दुसऱ्या ठिकाणी जाणे किंवा वर्तुळाकार

प्रवाह करणे वर्तुळाकार प्रवास करून निरनिराळी ठिकाणे पाहणे असा होतो. पर्यटन म्हणजे माणसाचे त्याच्या नेहमीच्या राहत्या ठिकाणापासून इतरत्र झालेले अल्पकालीन स्थलांतर होय.

पर्यटनाच्या व्याख्या :–

1) हरमय श्युलर्ड या ऑस्ट्रेलियन अर्थतज्ज्ञांच्या मते पर्यटन म्हणजे एक असा आर्थिक कार्यक्रम की ज्यात लोकांचा प्रत्यक्ष देशांतर्गत किंवा परदेशी प्रवास वास्तव्याचे ठिकाण एखाद्या देश नगर किंवा प्रदेश या स्वरूपात असू शकतो.

2) 1976 मध्ये ब्रिटनमधील पर्यटन संस्थेने पर्यटनाची व्याख्या करताना म्हटले आहे की पर्यटन म्हणजे लोकांनी त्यांच्या राहत्या स्थानापासून काही अंतरा वरील स्थानावर अल्पकालीन केलेले स्थलांतर होय. हे स्थलांतर संशोधन, व्यवसाय, मनोरंजन व ऐशोआराम अशासाठी केलेले असते.

प्रकरण 2

प्राकृतिक माहिती

2.1 स्थान व विस्तार :

महिमापूर अमरावती जिल्हयातील दर्यापूर तालुक्यातील गाव असून उत्तर – पुर्व दिशेस आहे. या ठिकाणाचे स्थान 21.01' उत्तर व 76.49' पूर्व मध्ये स्थित आहे. महिमापूरया

पुर्वेला एलोरी मिर्झापूर, दक्षिणेस वडुरा, पश्चिमेस सांगवा तर उत्तरेस निंभारी हे गाव आहेत. समुद्र सपाटी पासून 312 मीटर उंचीवर वसलेले आहे.

2.2 हवामान :

संपूर्ण भारतातील हवामान मोसमी स्वरुपाचे आहे याला महिमापूर काही अपवाद नाही. उष्ण व विषम हवामानाचे हे ठिकाण असल्यामुळे उन्हाळा उष्ण तर हिवाळा अतिशय थंड असतो. परंतू नदी किनाऱ्यावर असल्यामुळे हवामान थंड व कोरडे आहे. उन्हाळयातील सरासरी कमाल तापमान 40 सें. ग्रें व किमान तपमान 20^0 सें. ग्रें. इतके असते तर हिवाळयातील सरासरी कमाल तापमान 26^0 सें. ग्रें. व किमान तापमान 4^0 सें. ग्रें. इतके असते. सरासरी वार्षिक पर्जन्य हे 1100 ते 1600 मिलीमीटर इतके आहे.

2.3 मृदा :

हा संपूर्ण भाग काळया मातीचा आहे. काळी कापसाची मृदा हया ठिकाणी आढळून येते. या मृदेत कापूस, ज्वारी, हरभरा व गव्हाचे उत्पन्न चांगल्या स्वरूपात येते. हा सर्व प्रदेश खार प्रदेश म्हणून ओळखला जातो. येथे जलसिंचन होत नाही पुर्णता कोरडवाहू प्रेदश आहे.

2.4 नदिप्रणाली :

या भागातील नदी प्रणाली वृक्षाकार प्रवाह प्रणाली आहे याचे मुख्य कारण म्हणजे नद्या उंच पर्वतीय भागातून उगम पावतात. या ठिकाणच्या नद्याना पावसाळयात पाण्याचे प्रमाण जास्त असते व उन्हाळयात त्या कोरडया पडतात. पुर्णा नदी ही या प्रदेशातील प्रमुख नदी

आहे. पुर्णा नदी वाहत जावून जंळगाव जवळ तापी नदिला जावून मिळते. याच नदीवर विश्रोळी हे धरण चांदुर बाजार जवळ बांधण्यात आलेले आहे. त्यातून संपूर्ण चांदुर बाजार तालुक्याला पाण्याचा पुरवठा करण्यात येतो. या नदिला फक्त पावसाळयात पाणी असते बाकी वेळेस ती कोरडी असते. तसेच या नदिवर कोल्हापूर बंधारा बांधण्यात आलेला आहे. त्यामुळे या प्रदेशातील पाण्याची पातळी वाढलेली दिसून येते.

2.5 जंगले :

भौगोलिक दृष्टीने महिमापूर येथे जंगले नाहीत. हा संपूर्ण प्रदेशात शेती केल्या जाते. पण काही भागात कडूनिंब, आंबा, पिपळ, बाभूळ, निलगिरी व चिंच या सारखी वृक्ष आढळून येतात. या वृक्षा मधून फळे, शहद, गोंद व जडीबुटी इत्यादी उत्पादने मिळतात.

प्रकरण 3

महिमापूर गाव

दारापूर पासून अवघ्या 19 कि. मी. अंतरावर दर्यापूर तालुक्यातील महिमापूर गाव पुर्णा नदिच्या श्रेत्रात वसलेले आहे. या गावात मराठी, हिंदी व इंग्रजी तिन्ही भाषा बोलणारे लोक भेटतात मारोती व गणपतीचे येथिल प्रमुख मंदिर आहेत. तसेच या गावाची माहिती पुढील प्रमाणे आहे.

विधानसभा मतदार संघ :— दर्यापूर विधानसभा मतदारसंघ

खासदार :— नवनित राणा

आमदार :— बळवंत बसवंत वानखडे

सरपंच :— सुहास साहेबराव वाटाणे

विदर्भातील अमरावती जिल्हयातील दर्यापूर तालुक्यातील एक प्रमुख गाव म्हणजे महिमापूर होय. हे अमरावतीच्या मुख्यालयापासून पश्चिम दिशेस 31 कि.मी. स्थित आहे. दर्यापूर पासून 35 कि.मी., राज्य राजधानी मुंबई पासून 645 कि.मी. अंतरावर आहे. महिमापूर जवळ वडूरा, दिघी, रायपूर, वाकी, मिर्झापूर ही जवळची गावे आहेत.

2011 च्या जनगणने नुसार महिमापूरचा तपशिल

अ. क्र.	विवरण	माहिती
01	एकूण घरांची	164
02	एकूण लोकसंख्या	615
03	पुरूष लोकसंख्या	310
04	स्त्री लोकसंख्या	305
05	लिंग गुणोत्तर	984
06	0 – 6 वयोगटातील लोकसंख्या	60
07	0 – 6 वयोगटातील पुरूष लोकसंख्या	34
08	0 – 6 वयोगटातील स्त्री लोकसंख्या	26
09	बाल लिंग गुणोत्तर	765
10	एकूण साक्षरता	89.90%
11	पुरूष साक्षरता	94.57%
12	स्त्री साक्षरता	85.30%
13	एकूण कामकरी लोकसंख्या	205
14	शेतकरी	049
15	कृषी कामगार	128
16	किरकोळ कामगार	074
17	काम न करणारे	336

महिमापूर मधील सुविधा

महिमापूर येथे जिल्हा परीषदची वर्ग 4 पर्यत शाळा आहे त्यानंतर विद्यार्थ्यांना वडूरा या ठिकाणी शिकण्यासाठी जावे लागते. डॉ. सुखदेव थोरात (माजी यु.जि.सी चेअरमन, दिल्ली) यांचा जन्म याच महिमापूर मध्ये झालेला आहे.

प्रकरण 5

निष्कर्ष

आजच्या धकाधकीच्या जीवनात नेहमी ताणतणाव असतात या ताणापासून थोडासा विसावा मिळावा व मन प्रसन्न राहावे सोबतच आरोग्य सुध्दा चांगले राहावे यासाठी निसर्गाच्या सानिध्यात सहली काढल्या जातात. भूगोल हा विषय शिकवितांना चार भिंतीच्या आत शिकविल्या जावू शकत नाही कारण याची प्रयोगशाळा ही संपूर्ण पृथ्वीच असते यासाठी भौगोलिक सहलीचे आयोजन करावे लागते.

महिमापूर या ठिकाणी भेट दिल्या नंतर कवितेच्या काही ओळी आठवतात.

जीवन जगा वृक्षा प्रमाणे, गतिमान रहा नदी प्रमाणे
सहनशील रहा वना, सागरा प्रमाणे, जीवन जगा वाऱ्या प्रमाणे
शेवटी निसर्ग हेच शिकवतो, जगा आणि जगू दया

सर्वेक्षणात्मक माहिती वरुन खालील निष्कर्ष निघतात.

- महिमापूर हे निसर्गरम्य स्थळ असल्यामुळे पर्यटक मोठया संख्येने येतात.
- विहीर पाहण्यासाठी पर्यटक, इतिहासकार व स्थापत्यशास्त्राचे विद्यार्थी मोठया संख्येने येतात.
- संपूर्ण भूपृष्ठ हा सपाट स्वरुपात आहे.
- येथिल हवामान वृक्ष वाढीला अनुकूल आहे.
- पर्यटक या ठिकाणी गण कचरा करतात त्यामुळे पर्यावरणाचे संतुलन बिघडण्यास हा कचरा कारणिभूत ठरतो.
- या ऐतिहासीक वास्तूचे जतन केले पाहिजे नाही तर भावी पिढीला ही विहीर पाहण्यासाठी मिळणार नाही.
- महान लोकांनी या महिमापूर मध्ये जन्म घेतलेला आहे उदा. डॉ. सुखदेव थोरात (माजी यु.जि.सी चेअरमन, दिल्ली)

Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati

Ramkrushna Mahavidyalaya, Darapur

Department of Geography

Geographical Project

On

Mahimapur

Presented by

B.A. III Semester VI Student

RamkrushnaMahavidyalaya,

Darapur

Guide

Dr. Kundan A. Alone

Department of Geography

RamkrushnaMahavidyalaya, Darapur

2023 – 2024

CERTIFICATE

Department of Geography

This is certifying that this practical record would contain the bonafide practical works of Mr / Ku. --- Studying in class B. A. III Semester VI in the year 2023 - 2024 is bonafids student of this institute and has completed course in this subject based on the prescribed for the said subject.

Professor in charge.

Dr. Kundan A. Alone

Date :- 20/04/2024 **Dr. Kundan A. Alone**

In the absence of the above certificate the mark of record shall not be awarded.

ऋणनिर्देष

आम्ही रामकृष्ण महाविद्यालय दारापूर येथिल बि. ए. भाग 3 सेमिस्टर 6 चे विद्यार्थी हा भौगोलिक अहवाल सादर करतांना ज्या लोकांनी मदत केली त्यांचे आभार मानने आमचे परम कर्तव्य आहे.

आमचे प्रेरणास्थान व आम्हाला नेहमीच प्रोत्याहणपर मार्गदर्शन करणारे दादासाहेब गवई चॅरीटेबल ट्रस्ट चे सचिव, प्रा. पी. आर. एस. राव सर यांनी मोलाचे सहकार्य केल्याबद्दल त्याचे आभार मानतो.

विद्यार्थ्यांसाठी चंदना प्रमाणे झिजणारे आमचे लाडके प्राचार्य डॉ. मल्लू पडवाल सर व मार्गदर्शक डॉ. कुंदन अ. अलोणे यांच्या मार्गदर्शनामुळे हा अहवाल पुर्ण झाल्याबद्दल आभारी आहोत.

आमच्या महाविद्यालयाचे उत्साही शिक्षक वृंद डॉ. यशवंत हरणे, प्रा. गंगाधर पांडे, डॉ. सारिका बोदोडे, प्रा. सुरज विधळे, डॉ. प्रशांत खेडकर, डॉ. अनिल भगत, प्रा. चंद्रशेखर इंगोले, डॉ. प्रकाश म्हस्के, डॉ. शितलबाबू तायडे, डॉ. संदिप खंडारे, प्रा. खेमानंद फुलझेले आणि डॅा. संदिप हाडोळे या सर्वाच्या मिळालेल्या सहाकार्यामुळे ही भौगोलिक सहल व अहवाल योग्यरित्या सादर करु शकल्या बद्दल त्यांचे ऋणी आहोत.

त्याच बरोबर महाविद्यालयाचे शिक्षकेत्तर कर्मचारी श्री. आदेशभाऊ गावंडे, पवन शर्मा, बाळूभाऊ गुडदे , पंकज किर्तकार व सतिश हरमकर तसेच बि. ए. भाग 1 व 2 चे सर्व विद्यार्थी यांचे सहकार्य लाभल्या बद्दल त्यांचे आभारी आहोत.

बि. ए. भाग 3 सेमिस्टर 6 चे विद्यार्थी

RamkrushnaMahavidyalaya, Darapur

Tq. Daryapur, Dist. Amravati

Class :- B. A. PART III Semester VI

Session :- 2023 - 2024

Subject :- Geography

Student List

Sr. No.	NAME OF CANDIDATES
01	Shivam Bhimrao Gobare
02	Shyam Umesh Kusatkar
03	Mamta Sunil Bhatkar
04	Priya Sunil Bhatkar
05	Shivani Rameshwar Tayade
06	Rushali Ganesh Raurale
07	Nayan Sanjayrao Bhalerao
08	Samiksha Balkrushna Ingale
09	Suvarna Gajanan Mendhe
10	Ankit Rajkumar Sardar
11	Prashik Vinayak Gawai
12	Sopan Ganeshrao Dahatonde
13	Vishvanath N. Chaturbhuj
14	Mrudula Gajanan Patil
15	Sanket Mahadev Shegokar
16	Ajay Devidas Jadhav
17	Kamlesh Vishvanath Bansod
18	Anup Ramesh Shrikhande
19	Ayafaj Sadeek Shah
20	Pranay Babulal Chakre

प्रकरण 1
प्रस्तावना

1.1 प्रस्तावना :

क्षेत्र भेट म्हटले की त्यामध्ये बऱ्याच बाबीचा समावेश होतो. एखादया क्षेत्राला भेट देवून निरीक्षणाव्दारे, अनुभवाव्दारे, पर्यटनाव्दारे किंवा सहलीव्दारे मिळालेल्या माहितीचा व आकडेवारीचा शास्त्रीय दृष्टीने व अनुभवाव्दारे अभ्यास म्हणजे क्षेत्र भेट होय.

वृक्षवल्ली आम्हा सोयरे वनचरे असे तुकारामांनी म्हटलेल्या या ओळीतून आपले निसर्गाशी नाते स्पष्ट होते. निसर्गाचे आणि मानवाचे अतुट नाते तुकारामांनी ओळीतून व्यक्त केले आहे.

मनुष्य हा पृथ्वीच्या रंगमचावर उभा राहून स्वतःचे पात्र रंगवित असतो आणि असे पात्र रंगवित असतांना त्यांचा निसर्ग व पर्यावरणाशी संबंध येतो, अप्रत्यक्षरित्या येणारा हा संबंध प्रत्यक्ष जीवनात मोलाचे कार्य करते व वळण लावते.

निसर्ग हा देवाने मानवाला दिलेली मोलाची देणगी आहे. ही उक्ती छोटी असली तरी त्यामध्ये खुप मोठा भावार्थ लपलेला आहे. प्रत्येक राष्ट्राच्या विकासासाठी नैसर्गिक साधन संपत्तीची आवश्यकता असते. ज्या देशाजवळ नैसर्गिक साधन संपत्ती जास्त तो देश आर्थिक व सामाजिक दृष्टया समृध्द म्हणून ओळखला जातो, म्हणून आपल्या देशाची भौगोलिक परिस्थिती कशी आहे याचा अभ्यास करावा लागतो. पर्यटनाच्या अंतर्गत झालेल्या या सहलीमधून हा आगळा वेगळा अनुभव आम्हाला आलेला आहे.

आजचे युग हे स्पर्धेचे युग असल्यामुळे या स्पर्धेत टिकण्यासाठी प्रत्येकाला धावपळ करावी लागते. अशा परिस्थितीत आरोग्य सुरक्षित ठेवायचे असेल तर आपल्याला निसर्गाची सोबत ठेवणे गरजेचे आहे. पृथ्वीवर अस्तित्वात असलेल्या नैसर्गिक साधनसंपत्तीचे दर्शन व पर्यावरणातील इतर विविध घटकांची माहिती आपणास अभ्यासाच्या माध्यमातून होते. पण भौगोलिक सहलीच्या माध्यमातून प्रत्यक्षात निसर्गाची माहिती मिळते हा एक महत्त्वपुर्ण अनुभव असतो असा अनुभव आम्हाला महिमापूर येथिल भौगोलिक सहलिच्या माध्यमातून दिनांक 16/01/2024 रोजी मिळाले.

महिमापूर येथिल विहीर हे ठिकाणी दारापूर पासून थोडयाच अंतरावर निसर्ग रम्य वातावरणात आहे. अशा या सुदंर आणि प्रसिध्द ठिकाणी सर्व विद्यार्थी, मित्र मैत्रिणी आणि शिक्षक वृंद यांच्या समवयेत आलेला अनुभव खरोखर अविस्मरणीय आहे.

1.2 उद्देश :–

भौगोलिक सहलीच्या अध्ययनाला अनन्य साधारण महत्त्व आहे. महाराष्ट्रातील प्रेक्षणिय स्थळाचे सर्वेक्षण करतांना किंवा माहिती मिळवितांना खालील उद्देश डोळयासमोर ठेवण्यात आला होता.

1) प्रेक्षणिय स्थळांची माहिती घेवून त्यांच्या नोंदी करणे.
2) आपल्या निरीक्षण क्षमतेच्या विकासाला चालना देणे.
3) ऐतिहासिक स्थळाच्या वैशिष्टांच्या नोंदी घेणे.
4) स्थळाचे हवामान, वनस्पती, जंगले यांचा मानवी जीवनावर होणाऱ्या परीणामाचा अभ्यास करणे.
5) महिमापूर येथिल विहिरेचे मानवी जीवनात महत्त्व जाणून घेणे.

1.3 भौगोलिक स्थळाची ओळख :–

महिमापूर ठिकाण अमरावती जिल्हयातील दर्यापूर तालुक्यात येते. दारापूर पासून 19 कि. मी. अंतरावर आसेगाव मार्गावर असून निसर्गरम्य वातावरणात वसेलेले आहे. या ठिकाणाच्या जवळच पूर्णा नदीवाहते.

जाण्याचा मार्ग :–

- **महिमापूर :–**
- अमरावती पासून 31 कि. मी. दुर आहे. जाण्यासाठी पक्का डांबरी रस्ता आहे.
- दारापूर पासून 19 कि. मी. दुर आहे. जाण्यासाठी पक्का डांबरी रस्ता आहे.
- दर्यापूर पासून 35 कि. मी. दूर आहे. जाण्यासाठी पक्का डांबरी रस्ता आहे.

1.4 पर्यटनाचा अर्थ :–

पर्यटन ही संज्ञा प्रवास या शब्दाशी संबंधित आहे अणि प्रवाह हा शब्द लॅटीन भाषेतील Tornos शब्दापासून झालेली आहे. त्याचा अर्थ वर्तुळ असा आहे. याच शब्दापासून पुढे वर्तळाकार प्रवास किंवा पॅकेज टुर्स हा शब्द रूढ झाला. इ. स. 1643 मध्ये हा शब्द प्रथम वापरला गेला. आणि त्याचा संदर्भ एका ठिकाणाहून दुसऱ्या ठिकाणी जाणे किंवा वर्तुळाकार

प्रवाह करणे वर्तुळाकार प्रवास करून निरनिराळी ठिकाणे पाहणे असा होतो. पर्यटन म्हणजे माणसाचे त्याच्या नेहमीच्या राहत्या ठिकाणापासून इतरत्र झालेले अल्पकालीन स्थलांतर होय.

पर्यटनाच्या व्याख्या :–

1) हरमय श्युलर्ड या ऑस्ट्रेलियन अर्थतज्ज्ञांच्या मते पर्यटन म्हणजे एक असा आर्थिक कार्यक्रम की ज्यात लोकांचा प्रत्यक्ष देशांतर्गत किंवा परदेशी प्रवास वास्तव्याचे ठिकाण एखाद्या देश नगर किंवा प्रदेश या स्वरूपात असू शकतो.

2) 1976 मध्ये ब्रिटनमधील पर्यटन संस्थेने पर्यटनाची व्याख्या करताना म्हटले आहे की पर्यटन म्हणजे लोकांनी त्यांच्या राहत्या स्थानापासून काही अंतरा वरील स्थानावर अल्पकालीन केलेले स्थलांतर होय. हे स्थलांतर संशोधन, व्यवसाय, मनोरंजन व ऐशोआराम अशासाठी केलेले असते.

प्रकरण 2

प्राकृतिक माहिती

2.1 स्थान व विस्तार :

महिमापूर अमरावती जिल्हयातील दर्यापूर तालुक्यातील गाव असून उत्तर – पुर्व दिशेस आहे. या ठिकाणाचे स्थान 21.01’ उत्तर व 76.49’ पूर्व मध्ये स्थित आहे. महिमापूरया पुर्वेला एलोरी मिर्झापूर, दक्षिणेस वडुरा, पश्चिमेस सांगवा तर उत्तरेस निंभारी हे गाव आहेत. समुद्र सपाटी पासून 312 मीटर उंचीवर वसलेले आहे.

2.2 हवामान :

संपूर्ण भारतातील हवामान मोसमी स्वरुपाचे आहे याला महिमापूर काही अपवाद नाही. उष्ण व विषम हवामानाचे हे ठिकाण असल्यामुळे उन्हाळा उष्ण तर हिवाळा अतिशय थंड असतो. परंतू नदी किनाऱ्यावर असल्यामुळे हवामान थंड व कोरडे आहे. उन्हाळयातील सरासरी कमाल तापमान 40 सें. ग्रें व किमान तपमान 20^0 सें. ग्रें. इतके असते तर हिवाळयातील सरासरी कमाल तापमान 26^0 सें. ग्रें. व किमान तापमान 4^0 सें. ग्रें. इतके असते. सरासरी वार्षिक पर्जन्य हे 1100 ते 1600 मिलीमीटर इतके आहे.

2.3 मृदा :

हा संपूर्ण भाग काळया मातीचा आहे. काळी कापसाची मृदा हया ठिकाणी आढळून येते. या मृदेत कापूस, ज्वारी, हरभरा व गव्हाचे उत्पन्न चांगल्या स्वरूपात येते. हा सर्व प्रदेश खार प्रदेश म्हणून ओळखला जातो. येथे जलसिंचन होत नाही पुर्णता कोरडवाहू प्रेदश आहे.

2.4 नदिप्रणाली :

या भागातील नदी प्रणाली वृक्षाकार प्रवाह प्रणाली आहे याचे मुख्य कारण म्हणजे नद्या उंच पर्वतीय भागातून उगम पावतात. या ठिकाणच्या नद्याना पावसाळयात पाण्याचे प्रमाण जास्त असते व उन्हाळयात त्या कोरडया पडतात. पुर्णा नदी ही या प्रदेशातील प्रमुख नदी

आहे. पुर्णा नदी वाहत जावून जंळगाव जवळ तापी नदिला जावून मिळते. याच नदीवर विश्रोळी हे धरण चांदुर बाजार जवळ बांधण्यात आलेले आहे. त्यातून संपूर्ण चांदुर बाजार तालुक्याला पाण्याचा पुरवठा करण्यात येतो. या नदिला फक्त पावसाळयात पाणी असते बाकी वेळेस ती कोरडी असते. तसेच या नदिवर कोल्हापूर बंधारा बांधण्यात आलेला आहे. त्यामुळे या प्रदेशातील पाण्याची पातळी वाढलेली दिसून येते.

2.5 जंगले :

भौगोलिक दृष्टीने महिमापूर येथे जंगले नाहीत. हा संपूर्ण प्रदेशात शेती केल्या जाते. पण काही भागात कडूनिंब, आंबा, पिपळ, बाभूळ, निलगिरी व चिंच या सारखी वृक्ष आढळून येतात. या वृक्षा मधून फळे, शहद, गोंद व जडीबुटी इत्यादी उत्पादने मिळतात.

प्रकरण 3

महिमापूर गाव

दारापूर पासून अवघ्या 19 कि. मी. अंतरावर दर्यापूर तालुक्यातील महिमापूर गाव पुर्णा नदिच्या श्रेत्रात वसलेले आहे. या गावात मराठी, हिंदी व इंग्रजी तिन्ही भाषा बोलणारे लोक भेटतात मारोती व गणपतीचे येथिल प्रमुख मंदिर आहेत. तसेच या गावाची माहिती पुढील प्रमाणे आहे.

विधानसभा मतदार संघ :– दर्यापूर विधानसभा मतदारसंघ

खासदार :– नवनित राणा

आमदार :– बळवंत बसवंत वानखडे

सरपंच :– सुहास साहेबराव वाटाणे

विदर्भातील अमरावती जिल्हयातील दर्यापूर तालुक्यातील एक प्रमुख गाव म्हणजे महिमापूर होय. हे अमरावतीच्या मुख्यालयापासून पश्चिम दिशेस 31 कि.मी. स्थित आहे. दर्यापूर पासून 35 कि.मी., राज्य राजधानी मुंबई पासून 645 कि.मी. अंतरावर आहे. महिमापूर जवळ वडूरा, दिघी, रायपूर, वाकी, मिर्झापूर ही जवळची गावे आहेत.

2011 च्या जनगणने नुसार महिमापूरचा तपशिल

अ. क्र.	विवरण	माहिती
01	एकूण घरांची	164
02	एकूण लोकसंख्या	615
03	पुरूष लोकसंख्या	310
04	स्त्री लोकसंख्या	305
05	लिंग गुणोत्तर	984
06	0 – 6 वयोगटातील लोकसंख्या	60
07	0 – 6 वयोगटातील पुरूष लोकसंख्या	34
08	0 – 6 वयोगटातील स्त्री लोकसंख्या	26
09	बाल लिंग गुणोत्तर	765
10	एकूण साक्षरता	89.90%
11	पुरूष साक्षरता	94.57%
12	स्त्री साक्षरता	85.30%
13	एकूण कामकरी लोकसंख्या	205
14	शेतकरी	049
15	कृषी कामगार	128
16	किरकोळ कामगार	074
17	काम न करणारे	336

महिमापूर मधील सुविधा

महिमापूर येथे जिल्हा परीषदची वर्ग 4 पर्यत शाळा आहे त्यानंतर विद्यार्थ्यांना वडूरा या ठिकाणी शिकण्यासाठी जावे लागते. डॉ. सुखदेव थोरात (माजी यु.जि.सी चेअरमन, दिल्ली) यांचा जन्म याच महिमापूर मध्ये झालेला आहे.

प्रकरण 4

महिमापूर येथिल विहिर

महिमापूर अमरावती :– यादवकालीन आणि बहामणी काली असे दोन मतप्रवाह या विहिरीच्या इतिहासाबाबत आहेत. महिमापूर या गावाच्या मध्यभागी ही विहीर स्थित आहे. या विहिरीचे संपूर्ण बांधकाम मध्य प्रदेशात आढळणाऱ्या तांबूस रंगाच्या दगडांचे आहे. चौकोनी आकाराची ही विहीर ऐंशी फूट खोल आहे. या विहिरीची रुंदी 40 मीटर इतकी आहे. जिल्ह्यात असणाऱ्या विविध पौराणिक आणि ऐतिहासिक स्थळांपैकी दर्यापूर तालुक्यात महिमापूर या गावातील विहीर ही संपूर्ण विदर्भात प्रसिद्ध आहे. तळघरात जणू किल्ला बांधला असावा असाच थाट या विहिरीचा पाहायला मिळतो, अनेक पर्यटक इतिहासकार तसेच स्थापत्यशास्त्राच्या अभ्यासकांसाठी ही विहीर नेहमीच आकर्षणाचे केंद्र ठरत आली आहे.

विहिरीचे वैशिष्ट्य :– तळघरात सात मजल्यांची असणाऱ्या या विहिरीत उतरण्यासाठी 88 पायऱ्या आहेत. या पायऱ्या उतरताना आपण एखाद्या किल्ल्याच्या प्रवेशद्वारातूनच जात आहोत की, काय असा अनुभव येतो. प्रवेशद्वारांवर दगडात कोरलेली दोन फुल ही सर्वांचे लक्ष वेधतात. पायऱ्यांद्वारे विहिरीत खाली उतरताना विश्रांतीसाठी काही टप्पे आहेत. या विहिरीच्या आत शिरल्यावर विहिरीच्या चारही बाजूंनी फिरता येईल बसता येईल अशी व्यवस्था करण्यात आली आहे. विहिरीच्या तळाशी चारही बाजूंनी मोठ्या समान रचना करण्यात आली आहे.

मध्य प्रदेशातून तांबूस दगड :– तांबूस रंगाच्या दगडासह काही ठिकाणी या विहिरीच्या बांधकामात काळा दगड देखील वापरण्यात आला आहे. तांबूस दगड हा मध्य प्रदेशातून या ठिकाणी आणण्यात आला. ही संपूर्ण विहीर कातीव दगडात बांधलेली असून नैसर्गिक झऱ्यांसाठी विहिरीला जागोजागी छिद्र सोडण्यात आली आहेत. या विहिरीत अनेक कमानी छोट्या खोल्या सुरक्षित कोणाकडे मागच्या आणि वरच्या बाजूस राहता येईल अशी दालने आहेत. या दालनांमध्ये जाण्यासाठी स्वतंत्र पायऱ्यांची व्यवस्था करण्यात आली आहे.

पातशाहीत सैन्याच्या पडावाचे ठिकाण :– मध्ययुगीन कालखंडामध्ये हसन गंगू उर्फ बहामणशहा याने बहामनी राज्याची स्थापना केली होती. हसन गंगूच्या नंतर विस्तारलेल्या बहामणी साम्राज्याची शकले पडली. 1446 ते 1590 या 144 वर्षाच्या कालखंडात बहामणी साम्राज्याच्या पाच शाह्या निर्माण झाल्या. यामध्ये विजापूरची आदिलशाही, गोवळकोंडाची

कुतुबशाही, अहमदनगरची निजामशाही, अचलपूरची इमादशाही आणि बिदरची बरीदशाही अशा पाच शाह्या निर्माण झाल्या. या पाचही शाह्या एकमेकांशी सतत भांडत असत.

हा आहे विहीरीचा प्रमुख हेतू :– अचलपूरची निमाजशाही आणि हैदराबादच्या गोवळकोंडाची

कुतुबशाही यांच्या मधल्या प्रवासाच्या दोन मार्गांपैकी एक मार्ग हा अमरावती जिल्ह्यातील सावळापूर – खोलापूर – महिमापूर येथून हैदराबादकडे जायचा. दुसरा मार्ग अचलपूर ह्या

राजधानी तून पाथर्डी माहूर चंद्रपूर आणि मध्य प्रदेशातील बैतूल पर्यंत जायचा. या मार्गाने सुलतान आणि त्याचे सैन्य जात असताना सैन्याचा पडाव असणाऱ्या ठिकाणी अनेक विहिरी बांधण्यात आल्या त्यापैकी एक विहीर ही महिमापूरची आहे. अशी माहिती इतिहास अभ्यासक प्राध्यापक डॉ. संतोष बनसोडे यांनी दिली. सैन्याला सहजपणे पाणी उपलब्ध होणे हा प्रमुख हेतू या विहिरी मागे होता. त्या काळात सुरक्षेसाठी सुरक्षा रक्षक विहिरीत तैनात असायचे. त्यामुळेच या विहिरीत झोपण्यासाठी राहण्यासाठी व्यवस्था केली असल्याचे आढळते.

विहीर 900 वर्षे जुनी असल्याचे मत :– खरंतर महिमापूर येथील विहीर नेमकी यादवकालीन की, बहामणी कालीन असे इतिहास अभ्यासकांचे दोन मतप्रवाह आहेत. काही इतिहासकारांच्या मते महिमापुर येथील विहीर 800 ते 900 वर्ष जुनी आहे. देवगिरीच्या यादवांच्या काळातील ही विहीर असल्याचे काही संशोधकांचे मत आहे. देवगिरीच्या यादवांच्या राजधानीचे ठिकाण हे दौलताबाद होते. त्यांच्या राज्याची सीमा सातपुडा पर्वतरांगेपासून तापी नदीच्या खोऱ्यापर्यंत पसरली होती. यादवांच्या काळात देवगिरी ते अचलपूर पर्यंत बारा विहिरी बांधण्यात आल्या होत्या. त्यापैकी एक विहीर ही महिमापुर येथील पायविहीर असल्याचे काही इतिहास अभ्यासकांचे मत असल्याची माहिती डॉ. संतोष बनसोडे यांनी दिली.

विहिरीचे पाणी होते औषधयुक्त :– या विहिरीचे बांधकाम केल्यामुळे कालांतराने विहिरीच्या परिसरात लोक वस्ती निर्माण झाली. आज जवळपास 100 घर महिमापूर या गावात आहेत. आता उन्हाळ्यात ही विहीर कोरडी पडली असली तरी, सात मजल्यांच्या या विहिरीत पूर्वी पाण्याची पातळी ही दुसऱ्या मजल्यापर्यंत होती. परिसरातील ग्रामस्थ याच विहिरीतून पाणी भरत असत. या विहिरीत बाबर नावाची वनस्पती होती, या वनस्पतीमुळे विहिरीचे पाणी औषधीयुक्त बनले होते. त्यामुळे या विहिरीचे पाणी पिल्याने डायरिया, पोटाचे आजार यासारखे कोणतेही विकार होत नव्हते. मात्र कालांतराने या विहिरीतील पाणी शुद्धीकरणासाठी ब्लिचिंग पावडरचा मोठ्या प्रमाणात वापर केला गेल्यामुळे, या विहिरीतील वनस्पती नष्ट झाल्या. या विहिरीचे ऐतिहासिक महत्त्व फार मोठे आहे. आज देखील ही भव्य विहीर आपली ओळख जपून आहे. यामुळेच या विहिरीला भेट देण्यासाठी वर्षभरात देशभरातून अनेक पर्यटक तसेच इतिहासकार आणि स्थापत्यशास्त्राचे विद्यार्थी भेट देतात.

प्रकरण 5

निष्कर्ष

आजच्या धकाधकीच्या जीवनात नेहमी ताणतणाव असतात या ताणापासून थोडासा विसावा मिळावा व मन प्रसन्न राहावे सोबतच आरोग्य सुध्दा चांगले राहावे यासाठी निसर्गाच्या सानिध्यात सहली काढल्या जातात. भूगोल हा विषय शिकवितांना चार भिंतीच्या आत शिकविल्या जावू शकत नाही कारण याची प्रयोगशाळा ही संपूर्ण पृथ्वीच असते यासाठी भौगोलिक सहलीचे आयोजन करावे लागते.

महिमापूर या ठिकाणी भेट दिल्या नंतर कवितेच्या काही ओळी आठवतात.

जीवन जगा वृक्षा प्रमाणे, गतिमान रहा नदी प्रमाणे
सहनशील रहा वना, सागरा प्रमाणे, जीवन जगा वाऱ्या प्रमाणे
शेवटी निसर्ग हेच शिकवतो, जगा आणि जगू दया

सर्वेक्षणात्मक माहिती वरुन खालील निष्कर्ष निघतात.

- महिमापूर हे निसर्गरम्य स्थळ असल्यामुळे पर्यटक मोठया संख्येने येतात.
- विहीर पाहण्यासाठी पर्यटक, इतिहासकार व स्थापत्यशास्त्राचे विद्यार्थी मोठया संख्येने येतात.
- संपूर्ण भूपृष्ठ हा सपाट स्वरुपात आहे.
- येथिल हवामान वृक्ष वाढीला अनुकूल आहे.
- पर्यटक या ठिकाणी गण कचरा करतात त्यामुळे पर्यावरणाचे संतुलन बिघडण्यास हा कचरा कारणिभूत ठरतो.
- या ऐतिहासीक वास्तूचे जतन केले पाहिजे नाही तर भावी पिढीला ही विहीर पाहण्यासाठी मिळणार नाही.
- महान लोकांनी या महिमापूर मध्ये जन्म घेतलेला आहे उदा. डॉ. सुखदेव थोरात (माजी यु.जि.सी चेअरमन, दिल्ली)

प्रकरण 4
महिमापूर येथिल विहिर

महिमापूर अमरावती :– यादवकालीन आणि बहामणी काली असे दोन मतप्रवाह या विहिरीच्या इतिहासाबाबत आहेत. महिमापूर या गावाच्या मध्यभागी ही विहीर स्थित आहे. या विहिरीचे संपूर्ण बांधकाम मध्य प्रदेशात आढळणाऱ्या तांबूस रंगाच्या दगडांचे आहे. चौकोनी आकाराची ही विहीर ऐंशी फूट खोल आहे. या विहिरीची रुंदी 40 मीटर इतकी आहे. जिल्ह्यात असणाऱ्या विविध पौराणिक आणि ऐतिहासिक स्थळांपैकी दर्यापूर तालुक्यात महिमापूर या गावातील विहीर ही संपूर्ण विदर्भात प्रसिद्ध आहे. तळघरात जणू किल्ला बांधला असावा असाच थाट या विहिरीचा पाहायला मिळतो, अनेक पर्यटक इतिहासकार तसेच स्थापत्यशास्त्राच्या अभ्यासकांसाठी ही विहीर नेहमीच आकर्षणाचे केंद्र ठरत आली आहे.

विहिरीचे वैशिष्ट्य :– तळघरात सात मजल्यांची असणाऱ्या या विहिरीत उतरण्यासाठी 88 पायऱ्या आहेत. या पायऱ्या उतरताना आपण एखाद्या किल्ल्याच्या प्रवेशद्वारातूनच जात आहोत की, काय असा अनुभव येतो. प्रवेशद्वारांवर दगडात कोरलेली दोन फुल ही सर्वांचे लक्ष वेधतात. पायऱ्यांद्वारे विहिरीत खाली उतरताना विश्रांतीसाठी काही टप्पे आहेत. या विहिरीच्या आत शिरल्यावर विहिरीच्या चारही बाजूंनी फिरता येईल बसता येईल अशी व्यवस्था करण्यात आली आहे. विहिरीच्या तळाशी चारही बाजूंनी मोठ्या समान रचना करण्यात आली आहे.

मध्य प्रदेशातून तांबूस दगड :– तांबूस रंगाच्या दगडासह काही ठिकाणी या विहिरीच्या बांधकामात काळा दगड देखील वापरण्यात आला आहे. तांबूस दगड हा मध्य प्रदेशातून या ठिकाणी आणण्यात आला. ही संपूर्ण विहीर कातीव दगडात बांधलेली असून नैसर्गिक झऱ्यांसाठी विहिरीला जागोजागी छिद्र सोडण्यात आली आहेत. या विहिरीत अनेक कमानी छोट्या खोल्या सुरक्षित कोणाकडे मागच्या आणि वरच्या बाजूस राहता येईल अशी दालने आहेत. या दालनांमध्ये जाण्यासाठी स्वतंत्र पायऱ्यांची व्यवस्था करण्यात आली आहे.

पातशाहीत सैन्याच्या पडावाचे ठिकाण :– मध्ययुगीन कालखंडामध्ये हसन गंगू उर्फ बहामणशहा याने बहामनी राज्याची स्थापना केली होती. हसन गंगूच्या नंतर विस्तारलेल्या बहामणी साम्राज्याची शकले पडली. 1446 ते 1590 या 144 वर्षाच्या कालखंडात बहामणी साम्राज्याच्या पाच शाह्या निर्माण झाल्या. यामध्ये विजापूरची आदिलशाही, गोवळकोंडाची

कुतुबशाही, अहमदनगरची निजामशाही, अचलपूरची इमादशाही आणि बिदरची बरीदशाही अशा पाच शाह्या निर्माण झाल्या. या पाचही शाह्या एकमेकांशी सतत भांडत असत.

हा आहे विहीरीचा प्रमुख हेतू :– अचलपूरची निमाजशाही आणि हैदराबादच्या गोवळकोंडाची

कुतुबशाही यांच्या मधल्या प्रवासाच्या दोन मार्गांपैकी एक मार्ग हा अमरावती जिल्ह्यातील सावळापूर – खोलापूर – महिमापूर येथून हैदराबादकडे जायचा. दुसरा मार्ग अचलपूर ह्या

राजधानी तून पाथर्डी माहूर चंद्रपूर आणि मध्य प्रदेशातील बैतूल पर्यंत जायचा. या मार्गाने सुलतान आणि त्याचे सैन्य जात असताना सैन्याचा पडाव असणाऱ्या ठिकाणी अनेक विहिरी बांधण्यात आल्या त्यापैकी एक विहीर ही महिमापूरची आहे. अशी माहिती इतिहास अभ्यासक प्राध्यापक डॉ. संतोष बनसोडे यांनी दिली. सैन्याला सहजपणे पाणी उपलब्ध होणे हा प्रमुख हेतू या विहिरी मागे होता. त्या काळात सुरक्षेसाठी सुरक्षा रक्षक विहिरीत तैनात असायचे. त्यामुळेच या विहिरीत झोपण्यासाठी राहण्यासाठी व्यवस्था केली असल्याचे आढळते.

विहीर 900 वर्षे जुनी असल्याचे मत :– खरंतर महिमापूर येथील विहीर नेमकी यादवकालीन की, बहामणी कालीन असे इतिहास अभ्यासकांचे दोन मतप्रवाह आहेत. काही इतिहासकारांच्या मते महिमापुर येथील विहीर 800 ते 900 वर्ष जुनी आहे. देवगिरीच्या यादवांच्या काळातील ही विहीर असल्याचे काही संशोधकांचे मत आहे. देवगिरीच्या यादवांच्या राजधानीचे ठिकाण हे दौलताबाद होते. त्यांच्या राज्याची सीमा सातपुडा पर्वतरांगेपासून तापी नदीच्या खोऱ्यापर्यंत पसरली होती. यादवांच्या काळात देवगिरी ते अचलपूर पर्यंत बारा विहिरी बांधण्यात आल्या होत्या. त्यापैकी एक विहीर ही महिमापुर येथील पायविहीर असल्याचे काही इतिहास अभ्यासकांचे मत असल्याची माहिती डॉ. संतोष बनसोडे यांनी दिली.

विहिरीचे पाणी होते औषधयुक्त :– या विहिरीचे बांधकाम केल्यामुळे कालांतराने विहिरीच्या परिसरात लोक वस्ती निर्माण झाली. आज जवळपास 100 घर महिमापूर या गावात आहेत. आता उन्हाळ्यात ही विहीर कोरडी पडली असली तरी, सात मजल्यांच्या या विहिरीत पूर्वी पाण्याची पातळी ही दुसऱ्या मजल्यापर्यंत होती. परिसरातील ग्रामस्थ याच विहिरीतून पाणी भरत असत. या विहिरीत बाबर नावाची वनस्पती होती, या वनस्पतीमुळे विहिरीचे पाणी औषधीयुक्त बनले होते. त्यामुळे या विहिरीचे पाणी पिल्याने डायरिया, पोटाचे आजार यासारखे कोणतेही विकार होत नव्हते. मात्र कालांतराने या विहिरीतील पाणी शुद्धीकरणासाठी ब्लिचिंग पावडरचा मोठ्या प्रमाणात वापर केला गेल्यामुळे, या विहिरीतील वनस्पती नष्ट झाल्या. या विहिरीचे ऐतिहासिक महत्त्व फार मोठे आहे. आज देखील ही भव्य विहीर आपली ओळख जपून आहे. यामुळेच या विहिरीला भेट देण्यासाठी वर्षभरात देशभरातून अनेक पर्यटक तसेच इतिहासकार आणि स्थापत्यशास्त्राचे विद्यार्थी भेट देतात.

अनुक्रमणिका

पृष्ठ क्र.

प्रकरण 1 प्रस्तावना

1.1 प्रस्तावना 01

1.2 उद्देश 02

1.3 पर्यटनस्थळाचीओळख 02

1.4 पर्यटनाचाअर्थ 02

प्रकरण 2 प्राकृतिक माहिती

2.1 स्थान व विस्तार 04

2.2 हवामान 04

2.3 मृदा 04

2.4 नदिप्रणाली 05

2.5 जंगले 05

प्रकरण 3 महिमापूर गाव 06

प्रकरण 4 महिमापूर येथिल विहीर 08

प्रकरण 5 निष्कर्ष 11

श्री दादासाहेब गवई चॅरिटेबल ट्रस्टअमरावती
रामकृष्ण महाविद्यालय दारापूर

सहकार विभाग

संशोधन प्रकल्प (विद्यार्थ्यांसाठी)

विषय- दारापूर येथील कुटीर उद्योग

(Household Industries atDarapur)

2023-2024

संशोधक मार्गदर्शक

डॉ. यशवंत हरणे

STUDENT LIST 2023-2024

Sr.No.	Name of Student	Cast/Category

1	SanikaSubhashJaware	OBC
2	PoojadevidasNinghot	NT
3	Vijay RajuWankhade	SC
4	Vishakha Vijay Waghmare	SC
5	Gayatrishivdasjavanjal	OBC
6	VaishnaviDigambarIngale	SC
7	ManahsriRajendraWankhade	OBC
8	SejalArvindIngale	OBC
9	AyushDnyaneshwarWath	OBC
10	PoojaNanduJumane	SBC
11	SanketDnyaneshwarBondare	SBC
12	DhanshrirajeshMaldhure	OBC
13	SejalPyarelalKurmi	OPEN
14	SamrudhiDevendraYawale	OBC
15	ArpitaSudhakarKewatkar	OBC
16	Samiksha Shankar sarode	VJNT
17	PunamChandrakantBhuskat	OBC
18	VaishnaviAvinashWankhade	OBC
19	VivekPramodPotdukhe	OBC
20	SejalTulshidasZade	OBC
21	VaishnaviArunpantZade	OBC
22	PoojaKeshavSomvanshi	Open
23	Nikita DipakDhoke	SC
24	RutikaPunjabraoWath	OBC

Jh nknklkgsc xobZ pWjhVscy VªLV vejkorh]}kjk lapkyhr

jked`”.k egkfo|ky;] nkjkiwj-

x`gvFkZ’kkL= fo”k;kvarxZr y?kq’kks/k izca/k

la’kks/ku fo”k;

ßok<rs o`)kJe ,d leL;kÞ

la’kks/kd

fc-,- Hkkx 3 P;k fo|kfFkZuh

ekxZnf’kZdk	izkpk;Z
MkW- ,l- ,u- nkaMxs	izk- eYyw iMoky
x`gvFkZ’kkL= foHkkx izeq[k	jked`”.k egkfo|ky;] nkjkiwj-
jked`”.k egkfo|ky;] nkjkiwj-	

l= 2023 & 24

Ramkrushna Mahavidyalaya , Darapur

Field Project

Subject- Home Economics

"Growing Old age Home A Problem"

Academic Year -2023-24

List of Participants

Sr. No	Name of student	Class
1	Ku. Sakshi P. Chandurkar	B.A III
2	Ku. Rutuja P. Wahrekar	B.A III
3	Ku. Arpita Santosh Kandalkar	B.A III
4	Ku. Mrudula G. Patil	B.A III
5	Ku. Vidita B. Nandekar	B.A III
6	Ku. Aarti N. Amzare	B.A III
7	Ku. Sonali R. Bawaner	B.A III
8	Ku. Nayan S. Bhalerao	B.A III
9	Ku. Meera A. Bhakre	B.A III
10	Ku. Achal B. warhekar	B.A III
11	Ku. Mayuri R. Khope	B.A III
12	Ku. Chancha B. Gawai	B.A III
13	Ku. Priti S. Dhurandar	B.A III
14	Ku. Pratiksha S. Chavan	B.A III
15	Ku. Mayuri R. Thakur	B.A III

PRINCIPAL
Rankrushna Mahavidyalaya,
Darapur, Tq. Daryapur

Head of Dept. — Principal

Dr. S. N. Dandge — Prof. Mallu Padwal

Home Econimics Department

Ramkrushna Mahavidyalaya, Darapur

Ramkrushna Mahavidyalaya, Darapur

GOVERNMENT VIDARBHA INSTITUTE OF SCIENCE & HUMANITIES,

(AUTONOMOUS), AMRAVATI

CENTRAL LIBRARY

No./GVISH/Amt/Lib/ /2023 Date: 16/01/2023

CERTIFICATE

This is to certify that Ku.Rohini S.Mate has practically worked as Internship in the Central Library of this Institute from Date.17/08/2022 to Date.20/10/2022 for the period only 30 days. During this period his work and conduct was found to be satisfactory.

Director,
GVISH,Amravati.

Copy:

1.Principal, Ramkrushna Mahavidyalay,Darapur.
2.Head, Library Department, SGBAU, Amravati.

Shri Shivaji Education Society Amravati's
J.D. PATIL SANGLUDKAR MAHAVIDYALAYA, DARYAPUR DIST. AMRAVATI (MAHARASHTRA) Pin 444803 NAAC Accredited 'B' Gr.

Founder: Dr Panjabrao Alias Bhausaheb Deshmukh

President: Hon'ble Harshavardhan Deshmukh

Dr. A.K. Bodkhe (Principal)
M.Sc. (Zoology) Ph D

JDPS/2397/2022

CERTIFICATE OF INTERNSHIP
(B. Lib. Sc. Course of SGB Amravati University)

*Certified that **SHRI Dnyaneshwar Rameshwar Mahankar** has successfully completed his 33 days internship training for the Bachelor of Library and Information Science (B. Lib. Sc.) of **Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati** at the **Library of J.D. Patil Sangludkar Mahavidyalaya, Daryapur Dist. Amravati** (Maharashtra) from 01/11/2022 to 14/12/2022 (excluding public holidays). Hence the this certificate is being issued.*

(Dr. A.K.Bodkhe)
Principal
J. D. Patil Sangludkar
Mahavidyalaya, Daryapur

Date: 14/12/2022

Place: Daryapur

Phone No 07224-234 233 email : clg_dar_jdp@ssesa.org (College), Mobile 9860432858, email: atualeco@gmail.com (Principal), kalesurendra@rediffmail.com, Mobile : 9421822226, (Librarian)

ESTD.

Shri Shivaji Education Society Amravati's

J.D. PATIL SANGLUDKAR MAHAVIDYALAYA, DARYAPUR DIST. AMRAVATI

(MAHARASHTRA) Pin 444803 NAAC Accredited 'B' Gr.

Founder: Dr Panjabrao Alias Bhausaheb Deshmukh

President: Hon'ble Harshavardhan Deshmukh

Dr. A.K. Bodkhe (Principal)
M.Sc. (Zoology) Ph D

JDPS/2280/22

14 OCT 2022

CERTIFICATE OF INTERNSHIP

(B. Lib. Sc. Course of SGB Amravati University)

*Certified that **SHRI AKASH RAMESH KHANDARKAR** has successfully completed his 36 days internship training for the Bachelor of Library and Information Science (B. Lib. Sc.) of Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati at the Library of J.D. Patil Sangludkar Mahavidyalaya, Daryapur Dist. Amravati (Maharashtra) from 22/08/2022 to 14/10/2022 (excluding public holidays). Hence the this certificate is being issued.*

(Dr. A.K.Bodkhe)
Principal
J. D. Patil Sangludkar
..., Daryapur

Date: October14, 2022

Place: Daryapur

Phone No 07224-234 233 email : clg_dar_jdp@ssesa.org (College), Mobile 9860432858, email: atualeco@gmail.com (Principal), kalesurendra@rediffmail.com, Mobile : 9421822226, (Librarian)

Shri Shivaji Education Society Amravati's
J.D. PATIL SANGLUDKAR MAHAVIDYALAYA, DARYAPUR DIST. AMRAVATI
(MAHARASHTRA) Pin 444803 NAAC Accredited 'B' Gr.

Founder: Dr Panjabrao Alias Bhausaheb Deshmukh

President: Hon'ble Harshavardhan Deshmukh

Dr. A.K. Bodkhe (Principal)
M.Sc. (Zoology) Ph D

JDPS/2281/22

14 OCT 2022

CERTIFICATE OF INTERNSHIP

(B. Lib. Sc. Course of SGB Amravati University)

*Certified that **SHRI PAVAN PURUSHOTTAM RAUT** has successfully completed his 36 days internship training for the Bachelor of Library and Information Science (B. Lib. Sc.) of Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati at the **Library of J.D. Patil Sangludkar Mahavidyalaya, Daryapur Dist. Amravati** (Maharashtra) from 22.08.2022 to 14.10.2022 (excluding public holidays). Hence the this certificate is being issued.*

(Dr. A.K.Bodkhe)

Principal
J. D. Patil Sangludkar
Mahavidyalaya, Daryapur

Date: October 14, 2022

Place: Daryapur

Phone No 07224-234 233 email : clg_dar_jdp@ssesa.org (College), Mobile 9860432858, email: atualeco@gmail.com (Principal), kalesurendra@rediffmail.com, Mobile : 9421822226, (Librarian)

Bharatiya Vidya Mandir's
BHARATIYA MAHAVIDYALAYA, AMRAVATI
Arts, Commerce, Science & H.S.C. Vocational
(NAAC Re-accredited B++ Grade with CGPA - 2.95)

Dr. Aradhana G. Vaidya
M.A. (Eng.) Ph.D.
Principal

Ref. No. B.M.V:-9282/22-23

Date : 21-10-2022

Certificate

This is to certify that, **Mr. Yogesh Gajanan Ingle** of B.Li.Sc, has successfully completed **'Internship Training' of 30 days** at Central Library, Bharatiya Mahavidyalaya, Amravati, as part of partial fulfillment of B.Li.Sc. Degree from Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati.

He has learnt use of **SOUL** 2.0, KOHA Library Management Software, Moodle, and working methodology of the library with Library acquisition, book processing, stock verification, stack reading, book binding, shelving, house-keeping operational activities and all services of central library.

He has also benefited from following training programs schedules for this internship scheme 2022.

1. **"Basics of Google Forms"**
2. **"One day training program on N-LIST"**
3. **"One day Guest Lecture on "NTA-NET & JRF of LIS Strategies & structure of examination"**

Central Library had arranged collaboration visit to Shri Shivaji Agriculture College, Amravati & Vidyabharatiya Mahavidyalaya, Amravati.

I found him very enthusiastic, hardworking and sincere throughout the internship program.

Dr. Aradhana G. Vaidya
Principal
Principal Bharatiya Mahavidyalaya Amravati

Mr. Vrushabh S. Dahake
Librarian
LIBRARIAN Bharatiya Mahavidyalaya AMRAVATI

Address : Rajapeth, Badnera Road, Amravati - 444605
Contact : Off. 2673283, 2575033, Fax. : 0721 - 2566801, Mob.9823030091
E-mail : bmvamt@gmail.com Website : www.bmvamt.ac.in

Bharatiya Vidya Mandir's
BHARATIYA MAHAVIDYALAYA, AMRAVATI
Arts, Commerce, Science & H.S.C. Vocational
(NAAC Re-accredited B++ Grade with CGPA - 2.95)

Dr. Aradhana G. Vaidya
M.A. (Eng.) Ph.D.
Principal

Ref. No. B.M.V :- 9281/22-23

Date : 21-10-2022

Certificate

This is to certify that, **Ku..Vaishnavi Ramesh Mandase** of B.Li.Sc, has successfully completed **'Internship Training' of 30 days** at Central Library, Bharatiya Mahavidyalaya, Amravati, as part of partial fulfillment of B.Li.Sc. Degree from Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati.

She has learnt use of **SOUL** 2.0, KOHA Library Management Software, Moodle, and working methodology of the library with Library acquisition, book processing, stock verification, stack reading, book binding, shelving, house-keeping operational activities and all services of central library.

She has also benefited from following training programs schedules for this internship scheme 2022.

1. **"Basics of Google Forms"**
2. **"One day training program on N-LIST"**
3. **"One day Guest Lecture on "NTA-NET & JRF of LIS Strategies & structure of examination"**

Central Library had arranged collaboration visit to Shri Shivaji Agriculture College, Amravati & Vidyabharatiya Mahavidyalaya, Amravati.

I found her very enthusiastic, hardworking and sincere throughout the internship program.

Dr. Aradhana G. Vaidya
Principal
Principal
Bharatiya Mahavidyalaya
Amravati

Mr. Vrushabh S. Dahake
Librarian
LIBRARIAN
Bharatiya Mahavidyalaya
AMRAVATI

Address : Rajapeth, Badnera Road, Amravati - 444605
Contact : Off. 2673283, 2575033, Fax. : 0721 - 2566801, Mob.9823030091
E-mail : bmvamt@gmail.com Website : www.bmvamt.ac.in

Shri.Dadasaheb Gawai Charitable Trust, Amt's
RAMKRUSHNA MAHAVIDYALAYA,
DARAPUR, Tq. Daryapur,
Dist. Amravati – 444 802
(Maharashtra) (India)
NAAC Accredited "B" Grade
Principal : Y.V.Harne
Mobile : 820 838 7527
Fax : 07224 – 275231

श्री.दादासाहेब गवई चॅरीटेबल ट्रस्ट,अम.
रामकृष्ण महाविद्यालय, दारापुर
दारापूर, ता. दर्यापूर,
जि. अमरावती - ४४४ ८०२
(महाराष्ट्र) (भारत)
नॅक "ब" दर्जा प्राप्त
प्राचार्य : वाय.व्हि. हरणे
Web site : www.rmvdar.co.in
E-mail : rmvdar@gmail.com

Ref. No.RMD/Lib/14/2022-23

Certificate

This is to certify that, Miss./Mr. **Bhagyashri Baban Kale** of B.Lib.Sci. has successfully completed **"Internship Training" form 01st Sep. 2022 to 06th Oct. 2022 (30 days)** at central library of Ramkrushna Mahavidyalaya, Darapur, as a part of partial fulfilment of B.Lib.Sci. Degree from the Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati.

He/she has learnt use of SOUL 2.0 Library management Software, various Moodle of the software and daily housekeeping work of the library with library acquisition, book processing, barcoding, stock verification, stack reading, and other activities of the library and library services of central library.

He/she has also knowledge of use of technology in various library services and in library operations.

I found her very enthusiastic, hardworking and sincere throughout the internship program.

Librarian
Librarian
RamKrushna Mahavidyalaya
Darapur

2/2/23
Principal
PRINCIPAL
Ramkrushna M.V., Darapur
Tq. Daryapur, Dist. Amravati

o/c

Shri.Dadasaheb Gawai Charitable Trust, Amt's
RAMKRUSHNA MAHAVIDYALAYA,
DARAPUR, Tq. Daryapur,
Dist. Amravati – 444 802
(Maharashtra) (India)
NAAC Accredited "B" Grade
Principal : Y.V.Harne
Mobile : 820 838 7527
Fax : 07224 – 275231

श्री.दादासाहेब गवई चॅरीटेबल ट्रस्ट,अम.
रामकृष्ण महाविद्यालय, दारापुर
दारापूर, ता. दर्यापूर,
जि. अमरावती - ४४४ ८०२
(महाराष्ट्र) (भारत)
नॅक "ब" दर्जा प्राप्त
प्राचार्य : वाय.व्हि. हरणे
Web site : www.rmvdar.co.in
E-mail : rmvdar@gmail.com

Ref. No.RMD/Lib/14/2022-23

Certificate

This is to certify that, Miss./Mr. **Manjusha Shivaji Bhurke** of B.Lib.Sci. has successfully completed **"Internship Training" form 01st Sep. 2022 to 06th Oct. 2022 (30 days)** at central library of Ramkrushna Mahavidyalaya, Darapur, as a part of partial fulfilment of B.Lib.Sci. Degree from the Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati.

He/she has learnt use of SOUL 2.0 Library management Software, various Moodle of the software and daily housekeeping work of the library with library acquisition, book processing, barcoding, stock verification, stack reading, and other activities of the library and library services of central library.

He/she has also knowledge of use of technology in various library services and in library operations.

I found her very enthusiastic, hardworking and sincere throughout the internship program.

Librarian
Librarian
RamKrushna Mahavidyalaya
Darapur

Principal
PRINCIPAL
Ramkrushna M.V., Darapur
Tq. Daryapur, Dist. Amravati

61C

Shri Dadasaheb Gawai Charitable Trust (Regd. No. E-275/Amt.) Amravati's
(NAAC Accredited with 'B' Grade)
RAMKRUSHNA MAHAVIDYALAYA
Darapur, Tq. Daryapur, Dist. Amravati.- 444 814 (MAHARASHTRA)
Ph. : (07224) 275231, Fax : (07224) 275231, (0721) 2382249
Website : www.rmvdar.co.in E-mail : rmvdar@gmail.com
Principal (Add.Charge) Shri. Yashwant V. Harne Mob. 9767990763

Ref.: RMD/Lib/06/2023-24

Certificate

This is to certify that, Miss./Mr. **Dipali S. Kurmi** of B.Lib.Sci. has successfully completed **"Internship Training" 30 days** at central library of Ramkrushna Mahavidyalaya, Darapur, as a part of partial fulfilment of B.Lib.Sci. Degree from the Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati.

He/she has learnt use of SOUL 2.0 Library management Software, various Moodle of the software and daily housekeeping work of the library with library acquisition, book processing, barcoding, stock verification, stack reading, and other activities of the library and library services of central library.

He/she has also knowledge of use of technology in various library services and in library operations.

I found her very enthusiastic, hardworking and sincere throughout the internship program.

Dr. S. B. Khandare
Librarian

Prof. Y. D. Harane
Principal

Shri Dadasaheb Gawai Charitable Trust (Regd. No. E-275/Amt.) Amravati's
(NAAC Accredited with 'B' Grade)
RAMKRUSHNA MAHAVIDYALAYA
Darapur, Tq. Daryapur, Dist. Amravati.- 444 814 (MAHARASHTRA)
Ph. : (07224) 275231, Fax : (07224) 275231, (0721) 2382249
Website : www.rmvdar.co.in E-mail : rmvdar@gmail.com
Principal (Add.Charge) Shri. Yashwant V. Harne Mob. 9767990763

Ref. : RMD/Lib/05/2025. e

Certificate

This is to certify that, Miss./Mr. **Tejaswini D. Ambulkar** of B.Lib.Sci. has successfully completed **"Internship Training" 30 days** at central library of Ramkrushna Mahavidyalaya, Darapur, as a part of partial fulfilment of B.Lib.Sci. Degree from the Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati.

He/she has learnt use of SOUL 2.0 Library management Software, various Moodle of the software and daily housekeeping work of the library with library acquisition, book processing, barcoding, stock verification, stack reading, and other activities of the library and library services of central library.

He/she has also knowledge of use of technology in various library services and in library operations.

I found her very enthusiastic, hardworking and sincere throughout the internship program.

Dr. S. B. Khandare
Librarian

Prof. Y. D. Harane
Principal

RAMKRUSHNA MAHAVIDYALAYA DARAPUR

2023-2024

DEPARTMENT OF SOCIOLOGY

STUDENT RESEARCH PROJECT

"Awareness of Human Rights Among the Women of Scheduled Tribe (Pardhi) in Chandikapur"

STUDENT LIST

Sr.No.	Name of the Student	Class
1	ShubhamBabanraoRawaskar	B.A. III
2	Ku. ShitalVidyadharKhandare	B.A. III
3	Karan KailasraoBhorkhade	B.A. III
4	Ajay DevidasJadhav	B.A. III
5	ShyamUmeshKusatkar	B.A. III
6	Ku. ViditaBalkrushnaNandekar	B.A. III
7	Ku. Arati Narayan Amzare	B.A. III
8	Ku. SakshiPramodChandurkar	B.A. III
9	Ku. RutujaPurushottamVarhekar	B.A. III
10	Ku. PranitaSureshraoKhandare	B.A. III
11	Ku. Nikita SureshraoKhandare	B.A. III
12	Ku. SonaliRajendraBawaner	B.A. III
13	Ku. MeeraAshokraoBhakare	B.A. III

14	Ku. ChanchalBabaraoGawai	B.A. III
15	VishwanathNivruttinathChaturbhuj	B.A. III
16	Ku. JankiPramodJad	B.A. III
17	Ku. AchalBharatraoWarhekar	B.A. III
18	Ram AshokraoArole	B.A. III
19	SopanRaghunath Aware	B.A. III
20	AnkushNarendraraoArole	B.A. III
21	Ram SubhashGondchor	B.A. III
22	ShashikantBhashkar Ingle	B.A. III
23	Sopan Ganesh Dahatonde	B.A. III
24	SumitRajendraDhawale	B.A. III
25	Manish Mangrulkar	B.A. III
26	AnkitRajkumarSardar	B.A. III
27	Nikhil NarendraTondare	B.A. III
28	Ku. Darshana Gajananrao Ingole	B.A. III
29	Ku. Samiksha Chakradhar Bhongale	B.A. III
30	SiddharthNilesh Ingle	B.A. III
31	AniketRaosahebBansod	B.A. III
32	SamyakBabaraoNaik	B.A. III
33	SaurabhNilesh Ingle	B.A. III
34	Ku. Arpita Santosh Kandalkar	B.A. III
35	Anup Ramesh Shrikhande	B.A. III

36	Ku. Pooja Ramesh Shrikhande	B.A. III
37	VikasShyamraoChourpagar	B.A. III
38	Roshan Kadar Shaha	B.A. III
39	Ku. MayuriRamsing Thakur	B.A. III

श्री दादासाहेब गवई चॅरिटेबल ट्रस्टअमरावती

रामकृष्ण महाविद्यालय दारापूर

सहकार विभाग

संशोधन प्रकल्प (विद्यार्थ्यांसाठी)

विषय- दारापूर येथील कुटीर उद्योग

(Household Industries atDarapur)

2023-2024

संशोधक मार्गदर्शक

डॉ. यशवंत हरणे

STUDENT LIST 2023-2024

Sr.No.	Name of Student	Cast/Category

1	SanikaSubhashJaware	OBC
2	PoojadevidasNinghot	NT
3	Vijay RajuWankhade	SC
4	Vishakha Vijay Waghmare	SC
5	Gayatrishivdasjavanjal	OBC
6	VaishnaviDigambarIngale	SC
7	ManahsriRajendraWankhade	OBC
8	SejalArvindIngale	OBC
9	AyushDnyaneshwarWath	OBC
10	PoojaNanduJumane	SBC
11	SanketDnyaneshwarBondare	SBC
12	DhanshrirajeshMaldhure	OBC
13	SejalPyarelalKurmi	OPEN
14	SamrudhiDevendraYawale	OBC
15	ArpitaSudhakarKewatkar	OBC
16	Samiksha Shankar sarode	VJNT
17	PunamChandrakantBhuskat	OBC
18	VaishnaviAvinashWankhade	OBC
19	VivekPramodPotdukhe	OBC
20	SejalTulshidasZade	OBC
21	VaishnaviArunpantZade	OBC
22	PoojaKeshavSomvanshi	Open
23	Nikita DipakDhoke	SC
24	RutikaPunjabraoWath	OBC

Jh nknklkgsc xobZ pWjhVscy VªLV vejkorh]}kjk lapkyhr

jked`”.k egkfo|ky;] nkjkiwj-

x`gvFkZ’kkL= fo”k;kvarxZr y?kq’kks/k izca/k

la’kks/ku fo”k;

ßok<rs o`)kJe ,d leL;kÞ

la’kks/kd

fc-,- Hkkx 3 P;k fo|kfFkZuh

ekxZnf’kZdk izkpk;Z

MkW- ,l- ,u- nkaMxs izk- eYyw iMoky

x`gvFkZ’kkL= foHkkx izeq[k jked`”.k egkfo|ky;] nkjkiwj-

jked`”.k egkfo|ky;] nkjkiwj-

l= 2023 & 24

Ramkrushna Mahavidyalaya , Darapur

Field Project

Subject- Home Economics

"Growing Old age Home A Problem"

Academic Year -2023-24

List of Participants

Sr. No	Name of student	Class
1	Ku. Sakshi P. Chandurkar	B.A III
2	Ku. Rutuja P. Wahrekar	B.A III
3	Ku. Arpita Santosh Kandalkar	B.A III
4	Ku. Mrudula G. Patil	B.A III
5	Ku. Vidita B. Nandekar	B.A III
6	Ku. Aarti N. Amzare	B.A III
7	Ku. Sonali R. Bawaner	B.A III
8	Ku. Nayan S. Bhalerao	B.A III
9	Ku. Meera A. Bhakre	B.A III
10	Ku. Achal B. warhekar	B.A III
11	Ku. Mayuri R. Khope	B.A III
12	Ku. Chancha B. Gawai	B.A III
13	Ku. Priti S. Dhurandar	B.A III
14	Ku. Pratiksha S. Chavan	B.A III
15	Ku. Mayuri R. Thakur	B.A III

PRINCIPAL
Rankrushna Mahavidyalaya,
Darapur, Tq. Daryapur

Head of Dept. — Principal

Dr. S. N. Dandge — Prof. Mallu Padwal

Home Econimics Department | Ramkrushna Mahavidyalaya, Darapur

Ramkrushna Mahavidyalaya, Darapur

श्री. दादासाहेब गवई चॅरीटेबल ट्रस्ट रजि. नं. इ- २७५ अमरावती

रामकृष्ण महाविद्यालय, दारापूर,

व

गजानन महाराज साहित्य संघ,अमरावती,

ता. दर्यापूर, जि. अमरावती

यांच्या संयुक्त विद्यमाने

कृतीसंशोधन विषय

" दर्यापूर तालुक्यातील गिरिजा शंकर हायस्कूल चंडिकापूर येथील इयत्ता दहावी(१०)मधील विद्यार्थ्यांना मराठी विषयाच्या वाचनात येणाऱ्या अडचणीचा शोध व उपाययोजना करणे "

बी.ए.व बि. कॉम. भाग -०३ मधील संशोधकांचा कृतीसंशोधन अहवाल –२०२३ - २०२४

-अभ्यासकेंद्र-

मराठी विभाग

रामकृष्ण महाविद्यालय,दारापूर, ता. दर्यापूर, जि. अमरावती

–मार्गदर्शक–

प्रा. डॉ.अनिल भिमराव भगत
एम.ए. मराठी नेट, पीच. डी., डि.एस.एम.

श्री. भा. बा. काळे
बी. ए., बि.एड

अध्ययनार्थीचे निवेदन

आम्ही सर्व खालील स्वाक्षरी करणारे असे जाहीर करतो की, रामकृष्ण महाविघालय दारापूर येथील बी. ए. भाग ०३ व बी. कॉम. भाग ०३ चे सत्र ०२३ – २०२४ चे मराठी विभागाचे संशोधन विधार्थी -

" दर्यापूर तालुक्यातील गिरिजा शंकर हायस्कूल चंडिकापूर येथील इयत्ता दहावी(१०)मधील विद्यार्थ्यांना मराठी विषयाच्या वाचनात येणाऱ्या अडचणीचा शोध व उपाययोजना करणे " विषयावरील कृतिसंशोधन प्रकल्प अहवाल मी प्रा. डॉ. अनिल भि. भगत हयांच्या मार्गदर्शनाखाली पूर्ण केलेला असून सदर प्रकल्प अहवालामध्ये दिलेली माहिती आम्ही सर्वांनी स्वतः केलेली कृती, वाचन, मनन, चर्चा, प्रात्याशिक, परीक्षा,अध्ययन सराव आणि प्रत्यक्ष भेटीमधून संकलित केलेली आहे. कृती अहवाल तयार करतांना योग्य त्या संदर्भस्त्रोतांचा त्या ठिकाणी उचित नामनिर्देश केलेला आहे.

अ.कं.	संशोधकांचे नाव	वर्ग	स्वाक्षरी
०१	अंकुश नरेंद्र राव आरोळे	बि. ए. भाग ०३	
०२	अर्पिता संतोषराव कांडलकर	बि. ए. भाग ०३	
०३	आचल भरतराव व-हेकर	बि. ए. भाग ०३	
०४	ऋतुजा पुरुषोत्तम व-हेकर	बि. ए. भाग ०३	
०५	कोमल संदीप चक्रे	बि. ए. भाग ०३	
०७	जानकी प्रमोद जड	बि. ए. भाग ०३	
०८	प्रणिता सुरेशराव खंडारे	बि. ए. भाग ०३	
०९	प्रतीक्षा सुनील चव्हाण	बि. ए. भाग ०३	
१०	प्रशिक विनायक गवई	बि. ए. भाग ०३	
११	प्रिया सुनील भटकर	बि. ए. भाग ०३	
१२	राम अशोकराव आरोळे	बि. ए. भाग ०३	
१३	राम सुभाषराव गोंडचोर	बि. ए. भाग ०३	
१४	विश्वनाथ निवृत्तीनाथ चतुर्भुज	बि. ए. भाग ०३	
१५	शिवानी रामेश्वर तायडे	बि. ए. भाग ०३	
१६	साक्षी प्रमोद चांदुरकर	बि. ए. भाग ०३	
१७	सोपान गणेश दहातोंडे	बि. ए. भाग ०३	
१८	सोपान रघुनाथ आवारे	बि. ए. भाग ०३	
१९	स्वप्निल भास्करराव व्यवहारे	बि. ए. भाग ०३	
२०	अनिशा नारायण सगणे	बि.कॉम. भाग ०३	

२१	अर्पिता सुधाकर केवतकर	बि. ए. भाग ०३	केवटकर अर्पिता
२२	तेजस्विनी गंगाधर इंगळे	बि.कॉम. भाग ०३	T. G. Ingale
२३	पूनम चंद्रकांत भुस्कट	बि.कॉम. भाग ०३	[illegible]
२४	वासिक अहमद गुलाम अहमद	बि.कॉम. भाग ०३	Ahmed
२५	वैष्णवी अविनाश वानखडे	बि.कॉम. भाग ०३	V.A WANKHADE
२६	संकेत गजानन कुसटकर	बि.कॉम. भाग ०३	Kusatkar
२७	समीक्षा शंकरराव सरोदे	बि.कॉम. भाग ०३	S S Sarode
२८	समृद्धी देवेंद्र येवले	बि.कॉम. भाग ०३	[illegible]
२९	सेजल गजानन यावले	बि.कॉम. भाग ०३	S. G. Yawale
३०	सेजल प्यारेलाल कुर्मी	बि.कॉम. भाग ०३	Kurmi

B. B. Kale

श्री. भा. बा. काळे
मार्गदर्शक
अध्यक्ष
गजानन महाराज साहित्य संघ, अमरावती,

प्रा. अनिल भि. भगत
मार्गदर्शक
मराठी विभाग प्रमुख
रामकृष्ण महाविद्यालय दारापूर

अनुक्रमणिका

प्रकरण क्र.	शीर्षक	पृष्ठ क्र.
१.	**प्रास्ताविक**	०१-०४
	१.१ समस्येची पार्श्वभूमी :	
	१.२ संशोधनाची गरज	
	१.३ संशोधन समस्येचे महत्व	
	१.४ समस्या विधान	
	१.५ संशोधनातील कार्यात्मक व्याख्या	
	१.६ संशोधनाची उद्दिष्टे	
	१.७ गृहीतके	
	१.८ परिकल्पना	
	१.९ संशोधनाची व्याप्ती व मर्यादा	
२.	**संबंधित साहित्य व संशोधनाचा आढावा**	०५-०६
	२.१ संबंधित साहित्य	
	२.२ प्रस्तुत संशोधनाचे वेगळेपण व उपयुक्तता	
३	**कृतिसंशोधन कार्यपध्दती**	०७-१४
	३.१ संशोधन पध्दती चे प्रकार	
	३.२ न्यादर्श	
	३.३ माहिती संकलनाची साधने	
	३.४ माहिती विश्लेषणाची संख्याशास्त्रीय तंत्रे	
	३.५ संशोधनाची प्रत्यक्ष कार्यवाही	
४.	**सामग्री विश्लेषण**	१४-१८
	४.१ माहितीचे संकलन	
	४.२ माहितीचे विश्लेषण व अर्थनिर्वचन	
५.	**निष्कर्ष**	१९-२०
	५.१ सारांश	
	५.२ निष्कर्श	
	५.३ शिफारशी	
६	**संदर्भग्रंथ सूची**	२०
७	**परिशिष्टे**	२१-२२
८	अहवाल	

कृतीसंशोधन विषय

" दर्यापूर तालुक्यातील गिरिजा शंकर हायस्कूल
ग्रंडिकापूरयेथील इयत्ता दहावी(१०) मधील विद्यार्थ्यांना मराठ
विषयाच्या वाचनात येणाऱ्या अडचणीचा शोध व
उपाययोजना करणे "

" दर्यापूर तालुक्यातील गिरिजा शंकर हायस्कूल चंडिकापूर येथील इयत्ता दहावी(१०) मधील विद्यार्थ्यांना मराठी विषयाच्या वाचनात येणाऱ्या अडचणीचा शोध व उपाययोजना करणे "

प्रकरण-१

प्रास्ताविक

१.१ समस्येची पार्श्वभूमी :

भाषा ही अभिव्यक्तीचे साधन आहे. भाषा ही मानवाला लाभलेली एक महान शक्ती आहे. भाषा हा समाजाकडून मिळालेला वारसा आहे. मानवी जीवनात भाषेला अनन्य साधारण महत्व आहे. भाषा हे विचार विनिमयाचे एक प्रमुख साधन आहे. आपण आपले व्यवहार मातृभाषेतूनच करतो. आपले व्यवहार सुलभ व्हावेतए म्हणून भाषा प्रभुत्व संपादन करण्याची गरज आहे हे प्रभुत्व प्रयत्नपूर्वक संपादन करता येते. भाषेमुळे विचारशक्ती विकसित होतेए तसेच जीवनदृष्टी चिकित्सक बनते. भाषेव्दारेच माणसाच्या व्यक्तिमत्वाचा सर्वांगीण विकासहोतो.

भाषा ही सर्व विषयीच्या अध्ययनाचा पाया आहे. अध्ययनासाठी व ज्ञानग्रहणासाठी वाचन हे अतिशय महत्वाचे कौशल्य आहे. त्यामुळे सध्याच्या बदलत्या परिस्थितीत व माहिती तंत्रज्ञानाच्या युगात वाचन संस्कृती विसरुन चालणार नाही. शिवाय सहजरित्या व स्वस्त उपलब्ध होणारे यासारखे दुसरे माध्यम नाही वाचनाने विद्यार्थ्यांचे व्यक्मितत्व बहुआयामी होते. त्याकरीताच वाचन कौशल्याची अत्यंत गरज आहे. याकरीता शाळेतील विद्यार्थ्यांना वाचनाच्या योग्य सवयी लागणे त्यांना वाचनाची गोडी लागणे आवश्यक आहे.

शाळेत शिकविल्या जाणाऱ्या विषयीचा विचार केल्यास मूल ते सर्व भाषेच्या माध्यमातून आत्मसात करते. यासाठी वाचनाची गरज असते. भाषा विकासाची मूलभूत कौशल्ये ही श्रवण भाषण / संभाषीकए वाचन व लेखन ही आहेत. ही चार कौशल्ये बालकाच्या अंगी उत्तम प्रकारे विकसित होणे आवश्यक असते. यातील प्रत्येक कौशल्ये एकमेकांवर आधारीत आहे. एकाचा विकास झाल्याशिवाय दुसरे कौशल्य विकसित होऊ शकत नाही.

सद्यस्थितीचा विचार केल्यास वाचनाला फार वाईट दिवस आलेत असेच म्हणावे लागेल. पालकांसोबतच विद्यार्थ्यांचेही वाचन कमी कमी होत आहे. दूरदर्शनए संगणक या साधनांमुळेही प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष वाचनावर परिणाम होत आहे. वाचनाची गोडी आज विद्यार्थ्यांला लावण्यात पालकए शिक्षक दोन्ही कमी पडत आहेत. वाचनाकरीता विद्यार्थी लवकर तयार होतांना दिसत नाही. हया सर्वांमुळे त्याचा परिणाम विद्यार्थ्यांच्या शिक्षणावर पडत आहे. पाठ्यपुस्तके आहेत परंतु वाचता येत नाहीत अशी आज स्थिती निर्माण झाली आहे. विद्यार्थ्याला वाचन येत नसेल तर शाळेविषयी गोडी वाटत नाही. त्यामुळे ६ ते १४ वयोगटातील सर्व मुले मुली शाळेत आली पाहिजे ती शाळेत टिकली पाहिजे व त्यांना दर्जेदार शिक्षण मिळाले पाहिजे ही सार्वत्रिकीकरणाची उद्दिष्टे साध्य होत नाहीत. विद्यार्थ्यांचे स्थगीतीकडे विद्यार्थ्यांची वाटचाल सुरु होते व शिक्षणाच्या मूळ उद्देशालाच तडा जातो म्हणून संशोधकाने या विषयाची निवड केली आहे.

१.२ संशोधनाची गरज :-

क्षमताधिष्ठीत प्राथमिक शिक्षण अभ्यासक्रम १९९५ मध्ये भाषा विषयाची ०९ क्षेत्रे निश्चित **केली आहेत. त्यात श्रवण**, भाषण- संभाषण, वाचन व लेखन ही चार क्षेत्रे अत्यंत महत्वाची आहेत. एका अर्थी आपण त्यांना कौशल्ये संबोधतो. हे लक्षात घेऊनच प्राथमिक

शिक्षण अभ्यासक्रम २००४ मध्ये देखील हया ४ कौशल्यांनाच महत्वाचे स्थान दिले आहे. पाचव्या वर्गाच्या स्तरावर देखील वाचन कौशल्य ही महत्वाची क्षमता आहे. विद्यार्थ्यांना वाचन आल्याशिवाय पाठ्यपुस्तकातील आशय समजू शकत नाही. त्यामुळे विचारलेल्या प्रश्नांची उत्तरे समजपूर्वक देता येत नाहीत. घरी दिलेला स्वाध्याय अध्ययनासाठी माध्यम म्हणून भाषेचा उपयोग करता येत नाही. पर्यायाने त्यांच्या अध्ययनामध्ये अडचण निर्माण होते. अध्ययनात नीरसता येते. शाळेची गोडी वाटत नाही व शिक्षणापासून विद्यार्थी दुर जातात. विद्यार्थ्यांची गैरहजेरी वाढते.

शाळेत अध्यापन करतांना असे आढळले की,विद्यार्थी मराठीचे वाचन योग्य रितीने करु शकत नाहीत. त्यांच्या मराठीच्या वाचनात अनेक अडचणी दिसून येतात. काही विद्यार्थ्यांना मुळाक्षरे, काना, मात्रा, वेलांटी, उकार, ऐकार, अनुस्वार, विसर्ग यांचे संबोध स्पष्ट नाहीत. काहींना जोडाक्षर, जोडशब्द वाचता येत नाहीत. काहींना वाचन येते परंतु योग्य गती लय, स्पष्ट उच्चार, योग्य विराम आवाजील चढउतार समजत नाहीत अशा अनेक अडचणी आढळून आल्यात. वाचन योग्य नसल्यामुळे मग अर्थग्रहण नीट होत नाही. कधी कधी शब्द वाचल्यानंतर वेगळाच अर्थ निघतो. मानवाच्या दृष्टीने वाचनाचे अनन्यसाधारण महत्व आहे. "वाचाल तर वाचाल" असे उगीचच म्हटले जात नाही.

या विद्यार्थ्यांना नुसते लिहिते वाचते करुन चालणार नाही तर त्यांना वाचनाची गोडी लावून अर्थग्रहण होणे आवश्यक आहे व गतीने वाचन येणे आवश्यक आहे. त्याकरीता हया समस्येची निवड सदर कृतिसंशोधनाकरीता संशोधकाने केली.

१.३ संशोधन समस्येचे महत्व :

प्रस्तुत संशोधक हे इयत्ता पाचवीला अध्यापन करीत आहेत तसेच शाळा ग्रामीण भागातील असल्यामुळे शाळेव्यतिरिक्त वैयक्तिक मार्गदर्शन विद्यार्थ्यांना मिळत नाही. अध्ययनाच्या बाबतीत विद्यार्थी पुर्णतः शिक्षकावर अवलंबून आहेत. ग्रामीण भागातील अवलंबून आहेत. ग्रामीण भागातील पालक सुशिक्षीत नसल्यामुळे पालक विद्यार्थ्यांच्या अडचणी सोडवू शकत नाहीत ते त्यात सक्षम नाहीत. त्यामुळे विद्यार्थ्यांना अध्ययन अध्यापनात येणाऱ्या अडचणी शिक्षकांनाच सोडवाव्या लागतात. संशोधकाला इयत्ता पाचवीला भाषा मराठी व गणित या विषयांचे अध्यापन करावे लागते मराठी विषयाचे अध्यापन करीत असतांना असे लक्षात आले की,काही विद्यार्थी 'समई', 'कढई', 'दिवा', 'विणा','दिक्षा', 'पात्र','कुत्रा' असे सोपे सोपे शब्द वाचू शकत नाहीत. काहींना सोपे वाक्य वाचता येत नाहीत. काहींना वाचता येते पण योग्य गती, लय यांचे भान नाही. विरामचिन्हांचे ज्ञान नाही त्यामुळे हया सर्व अडचणी प्रस्तुत शिक्षकानाच सोडवाव्या लागतात. हया सर्व समस्या फार भयंकर स्वरुप धारण करुन पुढे त्या विद्यार्थ्यांचे आयुष्यच बदलवून टाकतात. पुढे हे विद्यार्थी आठवी नववी किंवा कॉलेजमध्ये गेल्यावर त्यांच्यात 'न्युनगंड' निर्माण होतो. त्यांना साधी 'बस' वरील 'गावाच्या नावाची पाटील' वाचता येत नाही. हयावरुन हया समसये्ची भिषणता लक्षात येते.

यावर उपाययोजना करुन विद्यार्थ्यंना आजच जर वाचनास पूरक उपक्रम घेतले व त्यांचे वाचन कौशल्य विकसित केले. त्यांना वाचनाचा सराव दिला आनंददायी पध्दतीने, शैक्षणिक साहित्याचा आधार घेऊन, स्वयंअध्ययन कार्डाची मदत घेऊन जर कृतीयुक्त अध्यापन/ उपाययोजना केल्यात तर ही समस्या बऱ्याच अंशी कमी होण्यास मदत होईल. अशाप्रकारे विद्यार्थ्यांच्या नीस जीवनात ज्ञानाचा ओलावा निर्माण करुन वाचनरुपी हिरवळीचे रोपवन करण्याकरीता विद्यार्थ्यांचे वाचन कौशल्य विकसित करावे लागेल व त्याकरीता हया समस्येच्या मुळापर्यंत जाऊन त्याचा चिकित्सक अभ्यास करण्याचे उद्दिष्ट डोळयासमोर ठेऊन कृतिसंशोधनाचा विषय निश्चित केला आहे.

१.४ समस्या विधान / शीर्षक:-

"दर्यापूर तालुक्यातील गिरिजा शंकर हायस्कूल चंडिकापूर येथील इयत्ता दहावी(१०) मधील विद्यार्थ्यांनामराठी विषयाच्या वाचनात येणाऱ्या अडचणीचा शोध व उपाययोजना करणे "

१.५ महत्वाच्या संज्ञाच्या कार्यात्मक व्याख्या :

१) गिरीजाशंकर हायस्कुल चंडीकापूर: भौगोलिक व प्रशासकीय दृष्टया शासनाने मान्य केलेले गावाचे नांव.

२) पंचायत समिती: पंचायत राज मधील "त्रिस्तरीय रचनेपैकी तालुक्यातील सर्व ग्रामीण भागाचे मुख्यालय व प्रतिनिधीत्व करणारी शासन संस्था."

३) इयत्ता 10 वी : इयत्ता 09 थी पास केलेला व शासनाने निर्धारीत केलेला अभ्यासक्रम राबविणारा वर्ग.

४) मराठी:- शासनाने निर्धारीत केलेला प्रादेशिक भाषेचा अभ्यासक्रम विषय.

५) वाचन : **1)** लिपीतील खूणा (अक्षरे, शब्द, वाक्य इत्यादी ओळखणे)

2) त्या खुणांचे उच्चारण करणे.

3) अर्थ समजावून घेणे.

4) त्यावर वेगवेगळया प्रतिक्रिया व्यक्त करणे.

६) अडचणी: प्रत्यक्ष कार्य करीत असतांना येणाऱ्या समस्या.

७) शोध : निरिक्षण, प्रश्नावली, प्रयोग, सर्वेक्षण इत्यादीच्या आधारे पडताळून पाहिलेल्या चुका.

९) उपाययोजना : अध्ययनातील त्रुटी शोधून त्यावर निदानात्मक उपचार करणे म्हणजे उपाययोजना होय.

१.६ संशोधनाची उद्दिष्टये :

सदर संशोधनाची उद्दिष्टये पुढीलप्रमाणे मांडता येतील.

१) चंडीकापूर येथील वर्ग ५ वी मधील विद्यार्थ्यांच्या मराठी विषयाच्या वाचनातीलअडचणींचा शोध घेणे.

२) विद्यार्थ्यांना वाचन न येण्यास कारणीभूत घटकांचा शोध घेणे.

३) विद्यार्थ्यांना वाचन न येण्यास कारणीभूत घटकांचे वर्गीकरण करणे.

४) वाचन न येण्यास कारणीभूत घटकांचे विश्लेषण करणे.

५) वाचन कार्ड, विविध भाषीक खेळ, गाणी (शैक्षणिक साहित्य) यांच्या प्रभावी व परिणामकारक वापराने वाचन कौशल्य विकसित करणे.

६) मराठीच्या वाचनाची आवड निर्माण करणे.

७) वाचन कौशल्य विकसित करण्याकरीता उपाययोजना करणे.

१.७ संशोधनाची गृहितके :

१) चंडीकापूर येथील विद्यार्थ्यांना मराठीच्या वाचनात अडचणी आहेत.

२) विद्यार्थ्यांचे वाचन कौशल्य विकसित करण्याकरीता योग्य त्या सोईसुविधा उपक्रम यांची गरज आहे.

३) विद्यार्थ्यांच्या वाचनाकडे पुरेसे लक्ष दिल्या गेले नाही.

४) शिक्षकांनी शैक्षणिक साहित्याचा वापर वाचन विकसित करण्यासाठी केला नाही.

१.८ संशोधनाची परिकल्पना :

१) जर विद्यार्थ्यांचे मुळाक्षरे, बाराखडी, जोड शब्द यांचे संबोध पक्के असतील तर त्यांना योग्यप्रकारे वाचन करता येईल.

२) जर विद्यार्थ्यांचे विरामचिन्हांचे संबोध स्पष्ट असतील तर ते योग्य गती व लयीने वाचन करु शकतील

३) जर विद्यार्थ्यांच्या वाचनाकरीता अध्यापनात शैक्षणिक साहित्याचा योग्य वापर व सराव दिल्यास विद्यार्थ्यांचा वाचन विकास होईल.

४) वाचनासाठी विविध उपक्रम दिल्यास त्यांच्यामध्ये वाचनाची आवड निर्माण होईल.

५) विद्यार्थ्यांकडून वाचनाचा सराव करुन घेतल्यास त्यांची वाचनक्षमता विकसित होईल.

१.९ संशोधनाची व्याप्ती व मर्यादा :

प्रस्तुत कृतीसंशोधन हे दर्यापूर तालुक्यातील गिरीजाशंकर हायस्कूल चंडीकापूर येथील इयत्ता 10 वी च्या 16 विद्यार्थ्यांच्या समस्येशी संबंधित आहे. याबाबत कारणे, उपाय, निष्कर्ष, शिफारशी त्यांच्या पुरत्याच मर्यादित आहेत.

प्रकरण- २
संबंधित साहित्य व संशोधनाचा आढावा

२.१ संबंधित साहित्य :

संशोधनासाठी सदर्भ साहित्याचा आढावा घेतल्याने संशोधकाने निवडलेल्या विषयासंबंधी अस्तित्वात असलेल्या संशोधनाचा अधिक आत्मविश्वासाने समस्येसंबंधी अभ्यास करता येतो.

संदर्भ साहित्याचा आढावा घेतेवेळी संशोधक पूर्वीच्या अस्तित्वात असलेल्या समस्ये संदर्भात वाङ्:मयाचे सिंहावलोकन करुन अशा वाङ्:मयामध्ये अभ्यास विषयात साम्य संबंध व अवलंब विचारात घेतो. त्यामुळे अंतर्गत घटकाचे आकलन वाढते, अचूक व नेमके बनते. संशोधकाला प्रश्नांची उत्तरे शोधण्यासाठी व कृतीसाठी उपयोगी व साधक मार्गाचा अवलंब करुन घेण्यास उपयुक्त ठरतो.

संदर्भ साहित्याचा आढावा घेण्याचे महत्व :

संदर्भ साहित्याचा आढावा घेण्योच महत्व खालीलप्रमाणे सांगता येते.

१) भूतकाळातील संशोधनाची पुनरावृत्ती टाळता येते.
२) भूतकाळातील संशोधनाची दिशा कळते.
३) पूर्वी केलेल्या संशोधनापासून वेगळेपण शोधता येते, त्यामुळे संशोधनाला नवी दिशा प्राप्त होते.
४) पूर्वीच्या संशोधनात राहिलेल्या त्रृटी भरुन काढता येतात.
५) पूर्वीच्या संशोधनातील निष्कर्षाची तुलना आपल्या संशोधनाच्या निष्कर्षाशी करणे हे पूर्व संशोधन आराखडयामुळे शक्य होते.

२.२ कृतिसंशोधनाचे वेगळेपण :

प्रस्तुत कृतिसंशोधन हे विद्यार्थ्यांच्या दुपटटीने तसेच शिक्षकांकरीता देखील अत्यत उपयोगी आहे. विद्यार्थ्यांना मराठीच्या वाचनात अनेक अडचणी येतात. त्यांना वाचन येत नाही. या समसयेबाबत सर्वचजण चर्चा करतांा दिसतात. विद्यार्थ्यांना वाचन आले नाही तर त्यांच्या भावी शैक्षणिक आयुष्याच्या डोलारा कोलमोडतो. तो साक्षर असून निरक्षर बनतो. विद्यार्थ्याला वाचन आले नाही तर त्याला मंदबुध्दी, मतिमंद सुध्दा म्हटले जाते. त्याच्यावर कसल्या कसल्या प्रकारचे मानसिक आघात होतात. त्याला उदयन अक्षम सुध्दा ठरविले जाते. परतु विद्यार्थ्यांना वाचनास योग्य परिस्थिती निर्माण करुन दिली, त्यंच्याकरीता शैक्षणिक साहित्य उपलब्ध करुन दिले, विशेश उपक्रम घेतलेत वाचनाकरीता पुस्तके उपलब्ध करुन दिलीत तर त्यांचे वाचन विकसित होते. त्यांच्यात वाचनाबद्दलची अभिरुची निर्माण होते.

वेळापत्रकात लवचिकता ठेवून दिलेल्या महत्त्वा पेक्षा जास्तीची वेळ दिल्यास निश्‍चितच विद्यार्थ्याला वाचन येऊ शकते. सामान्य बुध्दीमत्तेच्या अध्ययन अक्षमता असणाऱ्या विद्यार्थ्यांमध्ये वाचनाची अभिरुची निर्माण करता येते त्यांना अवांतर पुस्तके, साहित्य वाचनात प्रवृत्त करता येते.

प्रकरण-३
कृतिसंशोधन कार्यपध्दती

३.१ संशोधन पध्दतीचे प्रकार :

संशोधनाच्या विविध पध्दतीपैकी कोणती पध्दत संशोधनाकरीता निवडलेली आहे त्यावर संशोधनाची सफलता अवलंबून असते. समस्येचा सांगोपांग विचार करुन समस्येला अनुकूल अशी पध्दती निवडणे आवश्यक असते.

शास्त्रीय पध्दतीने संशोधन करण्यासाठी संशोधक स्वतःच्या संशोधनाचा विषय आणि त्याची उद्दिष्टये निश्चित करतो तेव्हाच त्या उद्दिष्टांच्या पूर्तीसाठी कोणत्या पध्दतीने संशोधन करायचे याचाही विचार संशोधकाला करावा लागतो. प्रामुख्याने संशोधन पध्दतीचे वर्गीकरण हे संशोधनाची उद्दिष्टे, माहिती संकलनाची साधने यावर अवलंबून असतात.

संशोधन पध्दतीचे वर्गीकरण पुढीलप्रमाणे करता येते.

संशोधन पध्दती

- ऐतिहासिक संशोधन पध्दती
- वर्णनात्मक संशोधन पध्दती
  - १) सहसंबंध पध्दत
  - २) व्यक्ति अभ्यास पध्दत
  - ३) तुलनात्मक कार्यकारण पध्दत
  - ४) सर्वेक्षण पध्दत
- प्रायोगिक संशोधन पध्दती

१) ऐतिहासिक संशोधन पध्दती :

ऐतिहासिक संशोधन पध्दतीमध्ये भूतकाळीतील घटनांचा मागोवा घेतला जातो. जेव्हा भूतकाळातील घटना लिखित स्वरुपात असतात व आपल्या संशोधन विषयाची ती आधारसामग्री असते अशा माहितीचा शोध वैज्ञानिक पध्दती वापरुन घेतला जातो तेव्हा त्याला संशोधन पध्दती म्हणतात.

२) वर्णनात्मक संशोधन पध्दती :

वर्णनात्मक संशोधन पध्दतीत वर्णनात्मक या शब्दावरुनच लक्षात येते की, सद्यस्थिती किंवा एखाद्या प्रक्रियेचे वस्तुनिष्ठ वर्णन ज्यातून प्राप्त होते. त्यास वर्णनात्मक संशोधन म्हणता येईल ही पध्दती सर्वेक्षण, आदर्शमूलक सर्वेक्षण स्तर अशा विविध नावांनी प्रचलित आहे. ही पध्दती वर्तमानकाळाशी संबंधित असून अभ्यास विषयाच्या विविध क्षेत्रातील वर्तमान स्थिती निश्चित करणे हा या पध्दतीचा उद्देश असतो.

वर्णनात्मक संशोधन पध्दत हे एक स्थूल वर्गीकरण आहे. अभ्यास विशिष्ट तंत्रे, पध्दती, प्रक्रियांचा यात समावेश होतो अभ्यास वस्तुचा स्तर दर्जा स्पष्ट करणे हा या सर्वांचा समान हेतू असतो.

प्रस्तुत कृती संशोधनामध्ये प्रायोगिक पध्दतीचा अवलंब करण्यात आला.

३) प्रायोगिक संशोधन पध्दती :

प्रायोगिक पध्दतीत प्रयोग केला जातो. प्रयोग म्हणजे विशिष्ट परिस्थितीत स्थिर ठेऊन केलेले निरिक्षण होय. शास्त्रीय पध्दतीने उकल करुन समस्या सोडविण्याचा प्रयत्न विज्ञान व सामाजिक शास्त्रे हयात केला जातो. प्रायोगिक पध्दतीत अभ्यासकाला आपल्या इच्छेनुसार घटना घडविता येतात. तिच परिस्थिती कायम ठेऊन पुन्हा पुन्हा निरिक्षणे घेता येतात व विशिष्ट

परिस्थितीत बदल करुन चलातील बदलांची नोंद करता येते. प्रायोगिक पध्दती एक वैज्ञानिक पध्दती असून शैक्षणिक संशोधनात तिचा उपयोग होतो. वैज्ञानिक तत्वावर आधारलेली ही संशोधन पध्दती असून 'प्रयोग' हे तिचे वैशिष्टय आहे. प्रायोगिक पध्दतीमध्ये प्रयोज्य अगर विषयवस्तूची अभ्यासपूर्व चाचणी घेतली जाते. नंतर त्या विषयवस्तुवर क्रिया प्रतिक्रिया केल्या जातात व झालेलो बदल / फरक पाहण्यासाठी प्रयोज्य वा विषयवस्तुची परत चाचणी, घेतली जाते. या पध्दतीला कार्यकारण निर्धारण पध्दती, प्रयोगशाळा पध्दती, एकलगट पूर्व चाचणी असेही म्हणतात.

निवडलेली संशोधन पध्दती :-

प्रस्तुत संशोधनासाठी प्रायोगिक संशोधन पध्दतीचा वापर संशोधकाने केलेला आहे.

१) प्रयोगिक संशोधन पध्दतीचे स्वरुप :

प्रायोगिक पध्दतीत खालील पायऱ्यांचा उपयोग केल्या जातो.

१. संशोधक आपल्या अभ्यासाचा विषय निश्चित करतो.
२. समस्येचे स्वरुप लक्षात घेऊन तिच्या निराकरणासाठी उपयुक्त अशा अनेक संभाव्य उत्तरातून एकाची परिकल्पना म्हणून निवड करतो हे समस्येचे तात्पुरते उत्तर असते.
३. परिकल्पनेच्या अनुषंगाने तो माहिती संकलित करतो.
४. संकलित माहितीच्या आधारे तो परिकल्पनेचे परिक्षण करतो व अनुमान काढतो.
५. ज्या बाबतीत परिकल्पना निश्चित केली असेल त्या बाबतीत मिळालेल्या अनुमानाचे सर्व सामान्यीकरण कितपत करता येईल हे पाहतो.
६. मूळ प्रयोगाच्या आधारे नविन परिस्थितीत भाकित करण्याचा संशोधकाचा प्रयत्न असतो.

२) अभिकल्प :

प्रस्तुत संशोधन हे कृतिसंशोधन असल्यामुळे व संशोधकाच्या स्वतःच्या वर्गातील मर्यादीत विद्यार्थ्यांकरीता असल्यामुळे या संशोधनात एकल गट अभिकल्पाची निवड करण्यात आली.

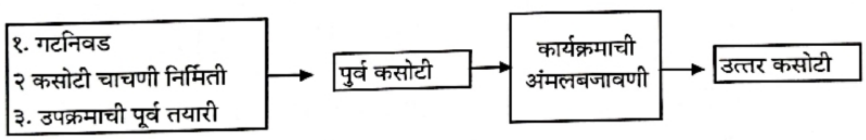

एकल गट अभिकल्पात प्रायोगिक उपायांच्या आधी व नंतर एकाच गटाला एकाच प्रकारची चाचणी दिली जाते. या अभिकल्पात प्रयोगाकरीता एकच गट आवश्यक असल्याने शिक्षकाला इतरांच्या मदतीने करण्याची आवश्यकता पडत नाही. प्रस्तुत संशोधनामार्फत शिक्षकाने संपूर्ण वर्गच एकल गट म्हणून निवडला आहे. एकच शिक्षक एकाच वर्गावर समान परिस्थितीत काम करीत असल्याने शिक्षकाला प्रायोगिक संशोधन पध्दतीने संशोधन समस्येचे निराकरण करणे शक्य असते.

३.२ न्यादर्श (Sample) :-

प्रस्तुत संशोधन हे कृतिसंशोधन आहे. दैनंदिन व्यवस्थेत समस्या निर्माण न करता करावयाचे होते. तसेच प्रस्तुत कृतिसंशोधन हे लघूसंशोधन असल्यामुळे व समस्या संपूर्ण वर्गातील विद्यार्थ्यांची असल्यामुळे वर्ग १ ते१०चे एकूण ११६ विद्यार्थी हे जनसंख्या व वर्ग१०वी मधील १६ विद्यार्थी हे न्यादर्श (Sample) होत या प्रयोगामध्ये इयत्ता दहावीमधील एकूण 16 विद्यार्थी हे समाविष्ट होते.

अ.क्र.	एकूण विद्यार्थी	न्यादर्श (Sample)
१	११६	१६

३.३ माहिती संकलनाची साधने :

प्रस्तुत कृतिसंशोधनाकरीता प्रथम पूर्व चाचणी व नंतर उत्तर चाचणीचा उपयोग करण्यात आला त्याव्दारे माहिती संकलित करण्यात आली.

माहितीचे विश्लेषण :

प्रस्तुत कृतिसंशोधनाकरीता पूर्व चाचणी व उत्तर चाचणी घेण्यात येऊन दोन्ही चाचणीच्या गुणांच्या आधारे निष्कर्ष काढण्यात आलेत. शेकडेवारी व स्तंभालेख या सांख्यिकीय तंत्राचा वापर करण्यात आला.

३.५ संशोधनाची प्रत्यक्ष कार्यवाही :

३.५.१ संशोधनाचे टप्पे:

१. वाचन पूर्व तयारी
२. पूर्व चाचणी
३. विशेष उपक्रम
४. उत्तर चाचणी

१) वाचन पूर्व तयारी :

वर्गातील सर्वच विद्यार्थ्यांना मराठीचे परिच्छेद वाचनाकरीता देण्यात आले. वर्गातील काही मोजक्या हुशार विद्यार्थ्यांनी परिच्छेदाचे वाचन केले. वर्गातील काही विद्यार्थ्यांना मराठी विषयाच्या वाचनात अडचणी आहेत हे स्पष्ट झाले.

२) पूर्व चाचणी :-

पूर्व चाचणीकरीता १) अक्षरगट, २) शब्दगट ३) सोपी वाक्य गट, ४) उतारा/ परिच्छेद गट, ५) गोष्टी गट असे पाच गट करण्यात आले व विद्यार्थ्यांचे वाचन घेऊन विद्यार्थी कोणत्या गटात आहे याचे स्पष्ट निदान करण्यात आले.

प्रत्येक गटांत विद्यार्थी संख्या व शेकडा प्रमाण काढण्यात आले.

३) विशेष उपक्रम (उपचारात्मक अध्यापन)

विशेष उपक्रमांतर्गत शैक्षणिक साहित्याची निर्मिती करण्यात आली व उपक्रम निश्चित करण्यात आली. दृकश्राव्य साधनांचा वापर उपचारात्मक अध्यापनात करण्यात आला.

वाचन विकास एक प्रयोग :-

भाषा हे सर्व विषयांच्या अध्ययनाचा पाया आहे. अध्ययनासाठी व ज्ञानग्रहणासाठी वाचन हे अतिशय महत्वाचे कौशल्य आहे. वाचनाने विद्यार्थ्याचे / प्रत्येक व्यक्तीचे व्यक्तीमत्व बहुआयामी होते. विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तिमत्वाचा विकास साधण्यासाठी वाचन कौशल्य सुधारणे आवश्यक आहे.बोलून असा संवाद साधता येतो. तसा चित्रांच्या आधारेही साधता येतो. याचा वापर मानवाने फार पूर्वी केला आहे. आदिमानवाने काढलेली चित्रे ही याची उदाहरणे आहेत. चित्रांच्या वापरावरुन मानवाने उच्चारासाठी सांकेतिक खुणांचा (अक्षरांचा) वापर सुरु केला. वाचनाने मानवाची मोठी प्रगती झाली. जुन्या काळातील ज्ञान आजही त्याला वाचनाने कळते.अजीबात न वाचता येणाऱ्या मानवाला नक्की कसे वाटत असेल याची आपल्याला कल्पना करावी लागेल. इतके वाचन आपल्या सरावाचे झाले आहे. भारतातील दक्षिण भागात गेलो तर तेथील लिपी आपल्याला वाचता येत नाही. रस्त्याच्या गावाच्या, गाडीवरच्या पाटया आपल्याला वाचता येत नाही. त्या आपल्याला समजत नाही. अशा वेळी एखादा निरक्षर माणसाला कसे वाटत असेल याची आपल्याला अनुभूती येते. म्हणून वाचता येणे ही आजच्या जीवनातील एक आवश्यक कौशल्य बनले आहे. असे असूनही निरक्षर बालकाचे प्रमाण आढळून येते की एक चिंतेची बाब आहे.

प्राथमिक स्तरावरील वाचन कार्यक्रमाचा हेतू :-

ज्या भाषेत शिक्षण घ्यायचे आहे त्या भाषेची लिपी उत्तमप्रकारे अवगत होणे, वाचनाची गोडी लागणे, वाचन ज्ञानग्रहण करणे, आशय समजणे, समजून वाचने हा प्राथमिक स्तरावरील

वाचन कार्यक्रमाचा हेतू आहे. त्याच्याच जोडीला योग्य स्वराधातासह प्रकट वाचन करण्याची अपेक्षाही विद्यार्थ्यांकडून केली गेली आहे. हा कार्यक्रम मुलांमध्ये आत्मविश्वास निर्माण करणारा असायला हवा. वाचन करणे, म्हणजे विचार आणि समस्या सोडविणे, सांकेतिक चिन्हांच्या आधारे शब्दांचा उच्चार करणे आणि शब्दांमध्ये दडलेला अर्थ समजून घेण्याचा प्रयत्न करणे एखादे कोडे उलगडत जाण्यासारखे हे काम आहे, फरक एवढाच की, खूप सरावाने ते अगदी सहज करू शकतो, याचाच अर्थ नुसते अक्षरांचे उच्चारण करता येणे, म्हणजे वाचन नव्हे, तर लिखित मजकुरांचा अर्थ कळणे म्हणजे वाचन.

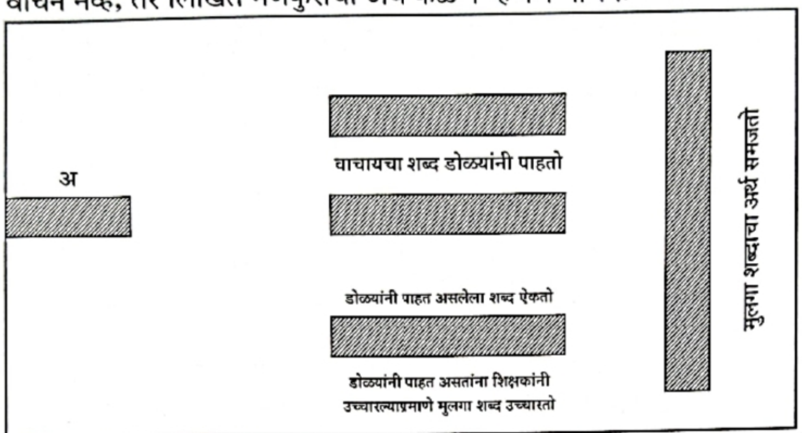

वरील प्रक्रियेचा अभ्यास केल्यावर असे लक्षात येते की, या प्रक्रियेत समजा 'अ' या ठिकाणी चेंडू व शब्द ठेवा. विद्यार्थ्यांनी हा शब्द डोळयांनी पाहिला. त्याचवेळी शिक्षकांनी केलेला चेंडू हा उच्चार ऐकला व याचवेळी शिक्षकांच्या ओठांची हालचाल कशी होत आहे त्यांच्या चेहऱ्यावरील हावभाव कसे आहेत याची न कळत नोद घेतल्या जाईल. नंतर विद्यार्थ्यांनी माझ्या पाठोपाठ म्हणा अशी सूचना देतील. डोळे, कान, जीभ ही ३ ज्ञानेंद्रीये वापरली गेली. चेडूचे प्रत्यक्ष प्रतिक किंवा चेंडूच वापरल्या गेल्यास किंवा हाताळायला दिल्यास सोबतच चेंडू या शब्दांची अक्षरपट्टी ठेवल्यास त्याचे चौथे ज्ञानेंद्रिये त्वचा (स्पर्श) वापरले जाईल. या सर्व ज्ञानेद्रियांच्या परिणामकारक वापरामुळे अध्ययन प्रक्रिया जलद व परिणामकारक होईल, संबोध अधिक स्पष्ट होईल.

अध्ययन अध्यापनात शैक्षणिक साहित्याचे फार महत्व आहे. विहित क्षमता विकसित करण्यासाठी विविध अध्ययन अनुभव देण्यासाठी शैक्षणिक साहित्य हे एक महत्वपूर्ण साधन ठरते. सर्वच शिक्षक त्याचा जाणीवपूर्वक उपयोग करुन घेतात.

ज्ञानेंद्रिये हे ज्ञान प्राप्तीचे व्दारे आहे प्रत्यक्ष पाहिल्यामुळे, ऐकल्यामुळे व स्पर्श केल्यामुळे, वास घेतल्यामुळे, चव घेतल्यामुळे वस्तूचे यथार्थ होऊन तो अनुभव दिर्घकाळ आपल्या स्मरणात राहतो. लहान मुले आपल्या ज्ञानेंद्रियांच्या मार्फत ज्ञान मिळविण्याचा प्रयत्न करतात,दृष्टी, श्रवण, स्पर्श रस आणि गंध यांचा प्रत्यक्ष अनुभव घेतल्याशिवाय यांना वस्तूचे आकलन नीट होत नाही. त्यामुळे प्रत्यक्ष अनुभवावर आधारलेल्या संकल्पना चांगल्या प्रकारे स्मरणात राहतात हे लक्षात घेऊन संशोधनकाने विद्यार्थ्यांना जास्तीत जास्त प्रत्यक्ष अनुभव देण्याचा प्रयत्न केला. त्यामुळे विद्यार्थ्यांच्या ज्ञानाचे दृढीकरण चांगल्याप्रकारे होईल.

डॉ.एडगर डेल यांनी ज्ञानेद्रियामार्फत शिकण्याचे प्रमाण खालीलप्रमाणे दिले आहे.

अ.क्र.	ज्ञानेंद्रिये	शेकडा प्रमाण
१.	डोळा	८३.००
२.	कान	११.००
३.	त्वचा	३.५०
४.	नाक	१.५०
५.	जीभ	१.०

	एकूण	१००.००

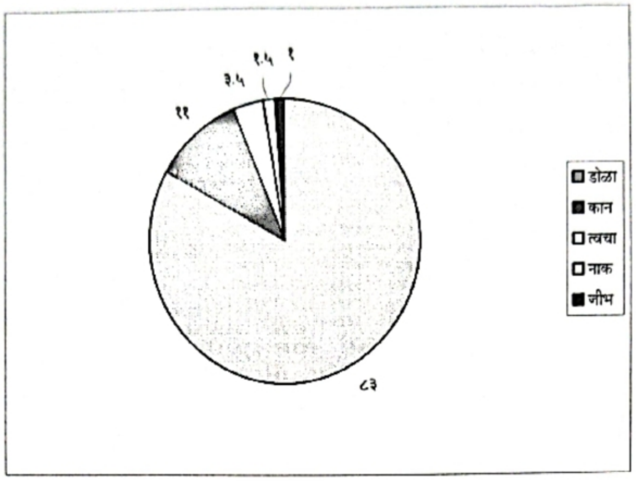

डॉ.एडगर डेल यांनी केलेल्या संशोधनावरुन प्रत्यक्ष हेतूपूर्व अनुभव अध्ययन, अध्यापनाचा उत्कृष्ट वस्तुपाठ असून शब्द प्रतिके किंवा निव्वळ कथन किंवा शब्द यांच्या वापराने अध्ययन अध्यापन तितकेसे प्रभावी होत नाही. डॉ. एडगर डेल यांनी ही संकल्पना अनुभव शंकूचे आधारे स्पष्ट केली.

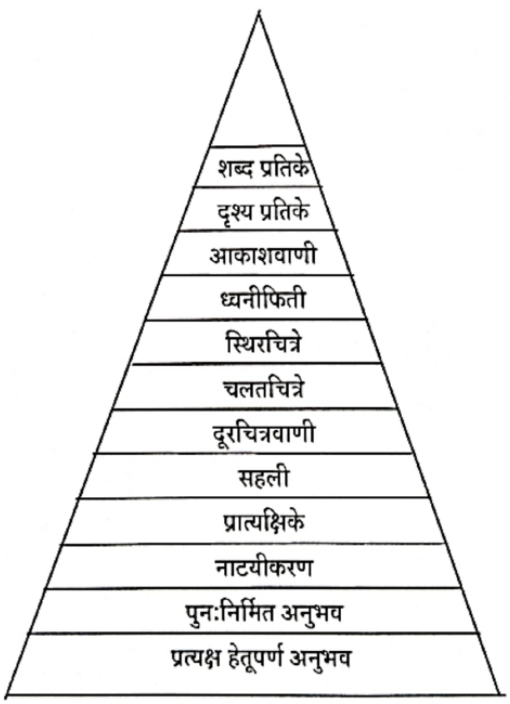

अनुभव शंकूच्या शिरोबिंदू जवळ शब्द प्रतिके दर्शविण्यात आलेली आहे.शंकू तळाकडे अधिकाधिक रुंद होत जातो. म्हणजेच अध्ययन अध्यापन जस जसे शब्द प्रतिकाकडून प्रत्यक्ष हेतूपर्ण अनुभवाकडे जाते तस तसे अध्ययन अध्यापन प्रक्रिया अधिक समृध्द, अर्थपूर्ण व परिणाम कारक व मनोरंजक बनत जाते. वाचनाविषयी अनेक व्याख्या, विधान केली गेली आहे.

१) वाचन म्हणजे लिखित संकेताचा अर्थपूर्ण अवबोध, वाचनात शब्द ज्ञान, आकलन अर्थपूर्ण अवबोध, वाचनात शब्द, ज्ञान, आकलन अर्थपूर्ण प्रत्यक्ष वाचन यांचा समावेश होता.

२) वाचन क्षमता म्हणजे भाषेचे छापील अथवा लेखी स्वरुपात असलेले घटक ओळखणे, मूल वाचायला शिकते म्हणजे नेमके काय करते. वाचन कौशल्य आत्मसात करते आणि वाचन क्षमता प्राप्त करण्यासाठी आवश्यक असलेल्या दृष्टिकोनाचा स्विकार करते. भाषेचे वाचन क्षमता ही केवळ एकच प्रक्रिया नाही तर अनेक लहान लहान प्रक्रिया यात समावलेल्या आहेत.

प्रस्तुत संशोधनात हयाच तात्वीक प्रक्रियांचा अभ्यास करुन शैक्षणिक साधन उपक्रम सादर केलेले आहे.

वाचनाची सुरुवात :

अ) अक्षरपरिचय :

अक्षरे ही ध्वनीसाठी असलेली चिन्हे आहेत. त्यामुळे अक्षरांचा परिचय करुन देण्यआधी मुलांचे लक्ष (अवधान) वेधणे आवश्यक आहे.

उपक्रम -१

मुलांना जे अक्षर गिरवायचे आहे त्या अक्षराचा ध्वनी ऐकवावा.

उदा. 'क' हे अक्षर गिरवायचे असेल तर 'क' चा ध्वनी ऐकवा व मुलांना तसे म्हणायला सांगा. त्यानंतर मुलांना विचारा की 'क' हा आवाज कोणकोणत्या शब्दात येतो. प्रत्येक विद्यार्थ्यांकडून एक एक शब्द वदवून घ्यावा. विद्यार्थ्याला शब्द न सुचल्यास एक दोन उदाहरणे द्या. माकड, कप, कमळ, कढई, करवंत, कर, कम, पकड असे शब्द मुले सांगू लागली की, ते सर्व शब्द फळयावर लिहा. मुले काका, कार, काकडी, काम, कारभार, कामगार, असे शब्द सांगतील तेही उत्तर स्वीकारा. यानंतर 'क' लिहलेले कार्ड मुलांना दाखवा मुलांना सांगा 'क' हे अक्षर असे लिहतात. लगेच फळयावर 'क' लिहा. आता मुलांनी सांगीतलेल्या शब्दामधून मुलांना 'क' शोधायला सांगा. मुलांनी गृहपाठ द्या. 'क' भोवती गोल करा 'क' च्या खाली रेषा करा. त्यानंतर मुलांना गृहपाठ द्या की त्यांनी घरातील परिचित १० ते १५ असे शब्द लिहून आणावे की ज्यात 'क' हे अक्षर आहे.

आ) स्वरचिन्ह परिचय :

साधारणपणे ५-६ अक्षरे शिकवून झाली की, एका स्वर चिन्हांचा परिचय करुन दिला. येणाऱ्या सर्व अक्षरांना स्वरचिन्ह लावल्यास काय होईल, हे मुलांना समजावून दिले. स्वरचिल्हे ही त्या त्या स्वरांऐवजी वापरण्याच्या खुणा आहेत. हया खुणांची नावे (काना, मात्रा, वेलांटी, उकार) येण्यापेक्षा या खुणांमुळे काय उच्चार होतो हे लक्षात येणे जास्त महत्वाचे आहे. म्हणून या खुणाचा परिचय त्या त्या स्वरांच्या नावानेच करुन द्यावा.

उदा. काना - आ उकार - उ

मात्रा - ए ऊकार - ऊ

उपक्रम :१

मुलांच्या परिचयाची अक्षरे पुरेशा मोठया कार्डावर लिहावीत. कान्याचा परिचय देण्यासाठी वेगळया कार्डवर अक्षरांच्याच मापाचा 'ा' (काना) लिहिला आता मुलांना कान्याचा ("ा") परिचय 'आ' करुन द्यावा. मुलांना येणारे अक्षर एका हातात व कान्याची खूण एका हातात घेऊन मुलांना एका मागोमाग एक वाचावयास सांगीतले. हळूहळू खूण व अक्षर यांतील अंतर कमी कमी करत जावून योग्य जागी कान्याची खूण 'ा' जोडावी. होणारा उच्चार मुलांना करुन दिला व मुलांना सुध्दा करण्यास सांगीतला. याप्रमाणे मात्रा, वेलांटी, उकार अनुस्वार, विसर्ग या सर्वाचा सराव घेण्यात आला. प्रत्येक स्वरचिन्ह लावल्यानंतर होणारा ध्वनी त्याचे उच्चारण व त्यामागे विद्यार्थ्यांचे उच्चारण घेतले अशाप्रकारे सराव घेऊन प्रत्येक स्वरचिन्हांचे उच्चारण घेण्यात आले.

इ) शब्द वाचन :

मुलांना अक्षर ओळख, स्वरचिन्ह ओळख, झाल्यानंतर त्यांचे योग्य उच्चारण केल्यानंतर छोटे छोटे शब्द वाचनाचा सराव दिला. सुरुवातीला अक्षरशब्द जसे कर, कप, खत, खण, चढ, छत, गड, घण, चव, डफ, नट इत्यादी शब्दांचे उच्चारण करुन घेण्यात आले त्यानंतर ३ अक्षर शब्द जसे कळस, कदम, खडक, अमर, अरब, अक्षय, आगर, आसन, रजई, मलई यांचे उच्चारण करुन दाखविले व त्यानंतर मुलांचे उच्चारण घेतले. याप्रमाणे कामाचे शब्द, वेलांटी (ऱ्हस्व, दीर्घ) उकार (ऱ्हस्व, दीर्घ), एक मात्रा, दोन मात्रा एक काना, एक मात्रा, एक काना व दोन मात्रा अनुस्वार, विसर्ग अशा क्रमाने प्रत्येक प्रकारच्या ५०- शब्दांचे उच्चारण करुन दाखविले व उच्चारण/ वाचन घेण्याचा सराव घेतला यामध्ये त्यांना येणाऱ्या अडचणी वेळीच सोडविण्यात आल्यात, त्यांचे उच्चारण योग्य कसे होईल यावर भर देण्यात आला. वाचनाकरीता भिंतीवरील शब्द कार्ड वरील, तक्त्यांवरील शब्दांचे वाचन घेण्यात आले.

ई) वाक्य वाचन :

मुले शब्द योग्य प्रकारे वाचू लागली त्यांचे उच्चारण योग्य असले, ती काही शब्द तयार करु लागली की, त्यांना आवडतील अशी त्यांच्या परिसरातील, त्यांच्या परिचयाची छोटी छोटी वाक्ये त्यंना वाचायला दिली. काही वाक्ये पुस्तकातून निवडली पुस्तकांची निवड करतांना चित्रांचा समावेश पुस्तकात असण्यावर, भर दिला. यासाठी सचित्र 'बालवाचन' बालविद्या, प्रकाशन नागपूर तसेच सेंटर फॉर लर्निंग रिसोर्सेस या संस्थांच्या पुस्तकांचा वापर केला. लेखन वाचन हमी कार्यक्रम या कार्यक्रमातील पुस्तिकेचाही या कामात हातभार लागला. अशाप्रकारे विद्यार्थ्यांना वाक्य वाचनाचा सराव देऊन त्यांचे वाचन घेण्यात आले. उच्चारण दुरुस्ती वेळीच करुन घेण्यात आली.

उपक्रम १

चित्रे असणारी पुस्तके विद्यार्थ्यांना वाचायला फार आवडतात तसेच प्रत्येक पानावर चित्र व छोटी छोटी वाक्ये असणारे पाठ असल्यामुळे प्रत्येक पाठाचा आशय देखील लवकर समजतो. काही शब्द वारंवार आल्यामुळे मुलांना ते शब्द वाचायला सोपे वाटतात. त्यामुळे वाचनाची गती वाढते. पुस्तके छोटी असल्यामुळे ते वाचून पूर्ण केल्याचा पूर्णत्वाचा आनंद मिळतो. अशा प्रकारची वाचनामुळे सराव मिळतो व मुलांच्या वाचनाबद्दलचा आत्मविश्वास उंचावतो.

उ) जोडाक्षराचे वाचन :

मराठी ही देवनागरी लिपित लिहीली. जाणारी भाषा आहे यामध्ये जोडाक्षरांचा वापर केला जातो. जोडाक्षरांच्या प्रत्यक्ष वाचनापूर्वी मुलांनी ती पाहिलेली असतात. जोडाक्षरांचे वाचन घेतांना एकाच प्रकारचे जोडाक्षर असणारे विविध शब्द एकत्र घ्यावे त्यामुळे जोडाक्षराचे उच्चारण व वाचन सुलभ होते.

उपक्रम १

प्रथम एकच जोडाक्षर असणारे शब्द मोठया ठसठशीत अक्षरात कागदाच्या चिठयांवर लिहून घ्यावे. प्रत्येक शब्द स्वतंत्र चिठ्ठीवर लिहावा.

उदा. 'हास्य' हे जोडाक्षर घेऊ रहस्य, सुहास्य. असे शब्द सेंचुरी पेपरच्या तुकडयावर लिहावेत. एकेक शब्द, मोठयाने वाचून मुलांसमोर, ठेवावा मुलांनाही तो म्हणण्यास सांगावा नंतर, सेंचुरी पेपरचे २ काप कापावे म्हणजे 'हास्य' हया जोडाक्षराचे दोन तुकडे होतील.

जसे | हास् | य |

दोन्ही कार्डवरील भाग मुलांना वाचण्यास सांगावा तसेच स्वत: वाचून दाखवावा जसे प्रथम कार्डावरील 'हास्य' असा करावा ही बाब लक्षात आणून द्यावी तसेच दुसरा भाग य असूनही जेव्हा पूर्ण जोडशब्द वाचतो तेव्हा करावयाच्या उच्चाराची कल्पना मुलांना दिली तसेच उच्चाराचा सराव घेतला. तीन ते चार जोडाक्षरांच्या सरावाचा उपक्रम केल्यानंतर मुलांकडून

इतर जोडाक्षरांचे उच्चारण करुन घ्यावे कोणते अक्षर अर्धे असेल याचा अंदाज करावयास सांगावा. नंतर शब्द लिहून दाखवावा व त्यांनी केलेला अंदाज तपासण्याची संधी द्यावी सरावाने मुले अचूक अंदाज करु लागतात. यानंतर जोडाक्षरांचे श्रृतलेखन द्यावे.

उपक्रम २ :

देवनागरी लिपीत 'र' अक्षर दुसऱ्या अक्षराला जोडायचे असल्यास वेगवेगळया खुणा वापरल्या जातात या खुणा पुढीलप्रमाणे आहेत.

कार्ड = ॅ क्रम, ॅ वाऱ्याच्या - ऱ, ट्रेन - ॅ

या खुणा शिकविण्याआधी प्रथम या खुणा वापरल्या जाणाऱ्या शब्दांची चित्रे मिळवावी. ही चित्रे दाखवून मुलांना शब्दांचा उच्चार करायला सांगावा नंतर 'र' खूण न वापरता हे शब्द लिहून मुलांना वाचायला सांगावेत.

उदा. सर्प ऐवजी सप असे लिहावे व सर्प म्हणण्यासाठी रफाराने 'र' दाखविला जातो हे स्पष्ट करावे.

याचप्रकारे ट्रक हया शब्दाच्या जोडाक्षरांचा प्रकारांचा परिचय करुन दिला व वाचनाचा पुरेसा सराव करुन घेतला.

उपक्रम ३ -

'र' ज्या जोडाक्षराचे शब्द लिहिण्यासाठी जया खूणा वापरल्या जातात त्या लक्षात राहण्यास पुढीलप्रमाणे एक उपक्रम उपयुक्त ठरतो. एका तक्त्यावर चार रकाने करा. प्रत्येक रकान्यात 'र' ची एक खूण वरच्या बाजुला ठळक काढून ठेवा. मुलांना त्या त्या खुणांचे शब्द सापडले की, त्यांना योग्य रकान्यात लिहून ठेवायला सांगा. दोन तीन महिन्यात अशा शब्दांचा मोठा संग्रहच तयार होईल. उदा.

ॅ	ॅ	ॅ	ऱ
वर्ग	क्रय	ड्रम	पऱ्हाटी
दीर्घ	आग्रह	ट्राम	गुऱ्हाड
गर्जना	वज्र	राष्ट्र	पोऱ्या
अर्थ	प्रेम	ड्रग	बऱ्हाटे
अर्चना	प्रशांत	ट्रॅक्टर	ऱ्हास

कृष्णा, तृषा, वृषाली अशा शब्दांमध्ये 'र' ची खूण जोडली की काय? असे काही मुलांना वाटते मात्र, शब्दात काही मुलांना वाटते मात्र, शब्दात दिसणारी ृ ही खूण 'र' ची नसून ऋ या स्वराचे चिन्ह असल्याचे मुलांना सांगीतले. त्यामुळे कृ, तृ, वृ ही जोडाक्षरे नसल्याचे समजावून दिले. सरावाने दोन्ही मधील फरक मुलांच्या लक्षात आला.

ऊ) परिच्छेदाचे वाचन :

वाक्याचे वाचनाचा सराव योग्य झाल्यानंतर विद्यार्थी वाक्यवाचन योग्यप्रकारे करतात. त्यानंतर वाक्यातील शब्दांचा संदर्भ ते लक्षात घेतात. याच प्रकारे अनेक वाक्यांनी बनलेला परिच्छेद/उतारा वाचतांना एका वाक्याचा दुसऱ्या वाक्याशी संबंध लावते अर्थ लक्षात घ्यावा लागतो. हे कौशल्य विकसित होण्यासाठी काही पूर्व तयारी असावी लागते. जसे- दोन- तीन शब्दाच्या वाक्यापेक्षा मोठया वाक्यांचे चटकन आकलन होणे. मोठया वाक्यांकडे मुलांना नेण्यासाठी खालील उपक्रम उपयोगी ठरतो.

उपक्रम -१ :

खालील दाखविल्याप्रमाणे एका शब्दापासून सुरु होऊन वाढत जाणारा वाक्याचा पिरॅमिड -

रामा

रामाचा मामा

रामाचा मामा, मामाचा कुत्रा

रामाचा मामा, मामाचा कुत्रा कुत्र्याचं

रामाचाचा मामा मामाच कुत्रा कुत्र्याचं शेपूट

रामाचाचा मामा मामाच कुत्रा कुत्र्याचं शेपूट शेतावर

रामाचाचा मामा मामाच कुत्रा कुत्र्याचं शेपूट शेतावर गेलं.

प्रकट वाचन :-

प्रकट वाचनात योग्य विराम घेणे व योग्य स्वराघातासह वाचन करणे हे महत्वाचे असते. इयत्ता पाचवीच्या मुलांना एखादा उतारा प्रथम शिक्षकांनी योग्य ठिकाणी विराम घेऊन, योग्य स्वराघातांसह पूर्णपणे वाचून दाखवावा. त्यानंतर त्यातील एकेक वाक्य वरीलप्रमाणे पुन्हा वाचावे एक वाक्य वाचून झाल्यावर थांबून मुलांना ते तसेच पुस्तकात पाहून वाचण्यास सांगावे. वाक्य कोठे संपले व कोठे आवाजात चढउतार केले याकडे मुलांचे लक्ष वेधावे.

अशा प्रकारे पूर्ण उतारा मुलांकडून वाचून घ्यावा. असा सराव दिल्याने प्रकटवाचन योग्य प्रकारे करता येण्यास मदत होते. अशा प्रकारे शैक्षणिक साहित्याची निर्मिती करुन व उपक्रमांचे आयोजन करण्यात आले. शैक्षणिक साहित्य व उपक्रमांच्या माध्यमातून ३० दिवस विद्यार्थ्यांना उपचारात्मक अध्यापनाचा सराव देण्यात आला.

उत्तर चाचणी :

उत्तर चाचणी ही पूर्व चाचणीच्याच प्रमाणे गट निहाय शून्य, अक्षर, अक्षर, शब्द वाक्य, परिच्छेद/ उतारा,गोष्ट या पध्दती घेण्यात आली. विद्यार्थ्यांना उत्तर चाचणीची पूर्व कल्पना दिली नाही त्यांना उपचारात्मक अध्यापन व वाचनाचा सराव दिल्यानंतर विशेष उपक्रमानंतर चाचणी घेण्यात आली. पूर्व चाचणी व उत्तर चाचणी घेण्यात आली. पूर्व चाचणी व उत्तर चाचणीचे स्वरुप सारखेच होते. दोन्ही चाचणी मध्ये असलेल्या प्रत्येक गटातील विद्यार्थी संख्येची तुलना करण्यात आली.

प्रकरण -४
सामग्री विश्लेषण

४.१ माहितीचे संकलन :

पूर्व चाचणी तक्ता क्र. १

अ.क्र.	वर्गातील एकूण विद्यार्थी	वाचनात प्रत्यक्ष चुका आढळून येणारे विद्यार्थी	चुका न आढळलेले विद्यार्थी
१	२०	१६	०४
शेकडेवारी	१००	८०%	२०%

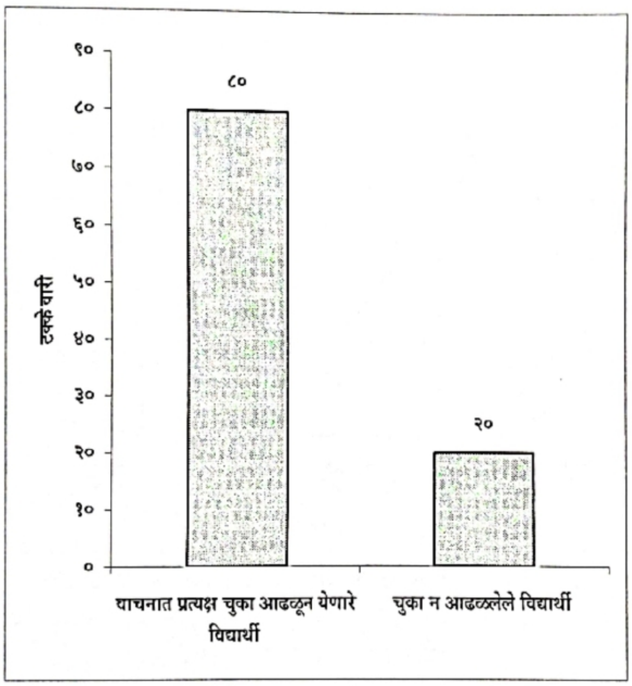

तक्ता क्र. २ पूर्व चाचणी
गटनिहाय विद्यार्थी संख्या

अ.क्र.	गटाचे नांव	गटात असणारे विद्यार्थी	गटातील विद्यार्थी संख्या
१.	शून्यगट	सविता किसन सावलकर, ज्योती रतन सावलकर	०२
२.	अक्षरगट	अलका मन्ना सावलकर, रामरती मन्ना बेलसरे, वैशाली सोमा जामूनकर, वर्षा रावजी बेलसरे,शेरु शंकर धिकार	०५
३.	शब्दगट	वनिता चुन्नु तोटे, मिना बाण्या बेलसरे, पायल राजु बेठे	०३

४.	वाक्यगट	निशा निमचंद सावलकर, सुशीला मन्नु कासदेकर, रामराव मन्ना बेलसरे	०३
५.	परिच्छेद/उतारा	पंकज राजु बेठे, राहुल मोतीराम सावलकर , आकाश बाबाराव सावलकर	०३
६.	गोष्ट	निता मोती सावलकर, पुनम लालजी सावलकर, मनिषा मनाजी सावलकर, प्रदिप सज्जन धिकार	०४
		एकूण	२०

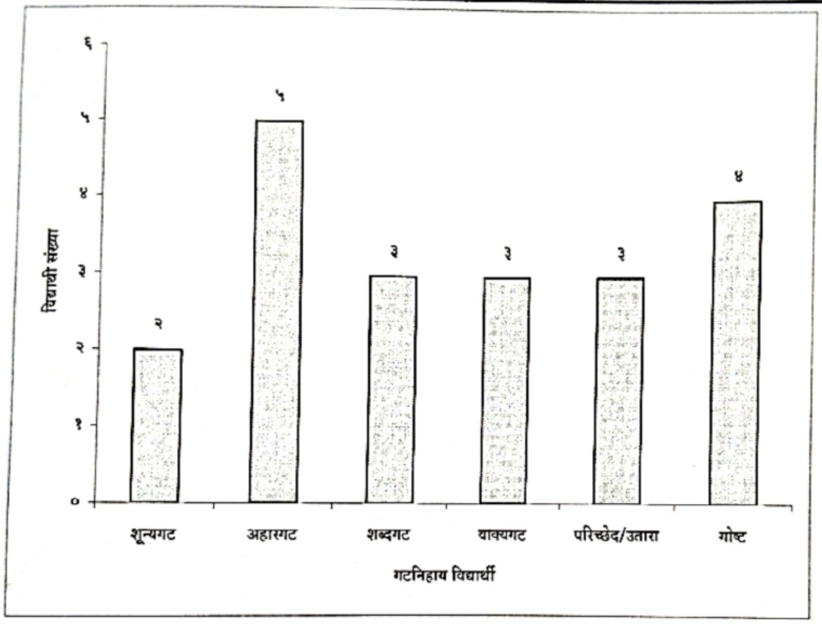

स्तंभालेख क्र. १ व २ तसेच तक्ता क्र. १ व २ वरुन असे लक्षात येते की, चुका करणाऱ्या विद्यार्थ्यांचे प्रमाण जास्त आहे.

तक्ता क्र. ३ उत्तर चाचणी
गटनिहाय विद्यार्थी संख्या

अ.क्र.	गटाचे नांव	गटात असणारे विद्यार्थी	गटातील विद्यार्थी संख्या
१.	शून्यगट	सविता किसन सावलकर, ज्योती रतन सावलकर	०
२.	अक्षरगट	अलका मन्ना सावलकर, रामरती मन्ना बेलसरे, वैशाली सोमा जामूनकर, वर्षा रावजी बेलसरे,शेरु शंकर धिकार	०२
३.	शब्दगट	वनिता चुन्नु तोटे, मिना बाण्या बेलसरे, पायल राजु बेठे	०३
४.	वाक्यगट	निशा निमचंद सावलकर, सुशीला मन्नु कासदेकर, रामराव मन्ना बेलसरे	०३

५.	परिच्छेद/उतारा	पंकज राजु बेठे, राहुल मोतीराम सावलकर , आकाश बाबाराव सावलकर	०६
६.	गोष्ट	निता मोती सावलकर, पुनम लालजी सावलकर, मनिषा मनाजी सावलकर, प्रदिप सज्जन धिकार	०६
		एकूण	**२०**

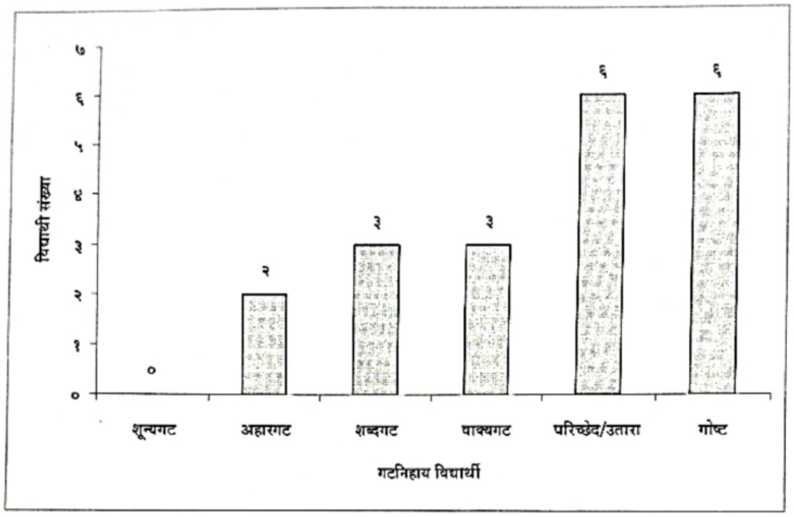

स्तंभालेख क्र. १ व २ तसेच तक्ता क्र. १ व २ वरुन असे लक्षात येते की, चुका करणाऱ्या विद्यार्थ्यांचे प्रमाण जास्त आहे.

४.२ माहितीचे साख्यिकीय विश्लेषण व अर्थनिर्वचन :-

पूर्व चाचणी व उत्तर चाचणी यांचा संकलित तुलनात्मक तक्ता :-

अ.क्र.	गटाचे नांव	पूर्व चाचणीतील गटनिहाय विद्यार्थी संख्या		उत्तर चाचणीतील गटनिहाय विद्यार्थी संख्या	
		विद्यार्थी संख्या	शेकडा प्रमाण	विद्यार्थी संख्या	शेकडा प्रमाण
१.	शून्यगट	०२	१०%	०	०
२.	अक्षरगट	०५	२५%	०२	१०%
३.	शब्दगट	०३	१५%	०३	१५%
४.	वाक्यगट	०३	१५%	०३	१५%
५.	परिच्छेद/उतारा	०३	१५%	०६	३०%
६.	गोष्ट	०४	२०%	०६	३०%
	एकूण	**२०**	**१००%**	**२०**	**१००%**

अर्थनिर्वचन :

पूर्व चाचणीमध्ये विद्यार्थी ज्या गटांमध्ये होते त्यांना गटनिहाय वैयक्तिक मार्गदर्शन शैक्षणिक साहित्याव्दारे करण्यात आले. त्यांनी संशोधनामध्ये विविध उपक्रमांव्दारे अधिक सराव देण्यात आला असता उत्तर चाचणीमध्ये त्यांची प्रगती झाल्याचे दिसून आले. विशेष उपक्रम अवांतर वाचनाचे साहित्य उपलब्ध करुन दिल्यामुळे वाचनाची अभिरुची विद्यार्थ्यांमध्ये निर्माण झाली. सराव मिळाला. विद्यार्थ्यांना स्वयंअध्ययनास प्रोत्साहन मिळाले. या सर्वामुळे विद्यार्थ्यामध्ये वाचनाचा आत्मविश्वास वाढीस लागला.

प्रस्तुत संशोधनात पूर्व चाचणी व उत्तर चाचणी व उत्तर चाचणी यांच्या गटातील विद्यार्थ्यांची संख्यात्मक तुलना केली असता उपचारात्मक अध्यापनाच्या पूर्वीची व नंतरची संपादणूक पातळी यामध्ये लक्षणीय वाढ झालेली दिसून आली. विशेष उपक्रमांचा विद्यार्थ्यांच्या संपादणूक पातळीमध्ये सकारात्मक परिणाम दिसून आला.

****

प्रकरण- ५
सारांश, निष्कर्ष व शिफारशी

५.१ सारांश :-

संशोधकाकडे सन२०२३-२४या शैक्षणिक वर्षात इयत्ता पाचवीच्या अध्यापनाचे कार्य सोपविल्या गेले. वर्गात एकूण 16 विद्यार्थी होते. अध्यापन करीत असतांना विद्यार्थी मातृभाषा मराठी या विषयाचे वाचन व्यवस्थित करीत नसल्याचे लक्षात आले म्हणून त्यांना मराठी विषयात गुण सुध्दा कमी मिळतात असे लक्षता आले. विद्यार्ज्ञी संख्या लक्षात घेऊन सर्वांकरीता उपयुक्त ठरेल अशा समस्येची निवड करुन त्या समस्येचे निराकरण करण्याचे ठरविले.

विद्यार्थी ग्रामीण भागातील असल्यामुळे त्यांना पालकांचे मार्गदर्शन मिळू शकत नाही. सर्वच विद्यार्थ्यांची प्रस्तुत समस्या असल्यामुळे त्यांना सर्वस्वी, शाळेतील शिक्षकांच्या मार्गदर्शनावरच अवलंबून राहावे लागते. या सर्वाचा विचार करुन त्या समस्येची निश्चिती करण्यापूर्वी त्यांचे सामान्य वाचन घेण्यात आले. नंतर पूर्व चाचणी घेऊन विशेष उपक्रमांची योजना आखली. पूर्व चाचणीमुळे समस्या योजना आखली. पूर्व चाचणीमुळे समस्या निराकरण प्रयत्नांना दिशा मिळाली.

पूर्व चाचणीनंतर विशेष उपक्रमांव्दारे विद्यार्थ्यांना वाचनाचा सराव देण्यात आला.सराव दिल्यानंतरची विद्यार्थ्यांची प्रगती उत्तर चाचणीव्दारे पडताळण्यात आली अशाप्रकारे १) पूर्व तयारी २) पूर्व चाचणी ३) विशेष उपक्रम ४) उत्तर चाचणी या टप्प्यानुसार संशोधनाची कार्यवाही करण्यात आली व संकलित माहितीचे विश्लेषण करुन निष्कर्ष काढण्यात आलेत.

प्रस्तुत संशोधनामध्ये विशेष उपक्रमांचा विद्यार्थ्यांना फायदा झाला व त्यांच्या संपादणूकीत लक्षणीय फरक आढळला. पूर्व चाचणी व उत्तर चाचणी यातील गटातील विद्यार्थी संख्येतील तफावत यांचा उपयोग निष्कर्षाकरीता झाला त्यामुळे परिकल्पना स्वीकारण्यात आली.

५.१ निष्कर्ष :

१. विशेष उपक्रमांतर्गत शैक्षणिक साहित्य, दृकश्राव्य साधन, तरंग चित्र, कार्डस, प्रतिके, यांचा उपयोग केल्यामुळे मराठीच्या वाचनाविषयी विद्यार्थ्यांमध्ये आवड निर्माण झाली असल्याचे आढळून आले.

२. अक्षरपटटया, चित्रयुक्त अक्षर कार्डस, चित्र व शब्दपट्टया, वाक्य पट्टया यांच्याव्दारे वाचन घेऊन सराव दिल्याने अक्षरांचे संबोध स्पष्ट होऊन ज्ञानाचे दृढीकरण झाले.

३. हया विविध उपक्रमांमुळे विद्यार्थ्यांची शब्दसंपत्ती वाढली.

४. कृतीतून सराव दिल्यामुळे ज्ञानाचे दृढीकरण झाले व कौशल्य प्राप्त करता आले. त्यामुळे त्यांच्यामध्ये आत्मविश्वास निर्माण झाल्याचे आढळून आले.

५. प्रकटवाचन अनुवाचन मूकवाचन करण्याचा सराव झाल्यामुळे ते करता येऊ लागले. वाचनासंबंधी स्वयंअध्ययन कार्ड, सराव कार्ड, भाषिक खेळ घेतल्यामुळे मुले स्वतः वाचनास प्रवृत्त झाली. ती आनंदाने वाचन करु लागली. यामुळे विद्यार्थ्यांच्या उपस्थितीचे प्रमाण वाढले.

६. पाठ्यपुस्तका व्यतिरिक्त अवांतर वाचनाची विद्यार्थ्यांना सवय लागली.

७. दृकश्राव्य साधनामुळे विद्यार्थ्यांना अध्ययनात गोडी वाढली व मुले वाचनास प्रवृत्त झाल्याचे दिसून आले.

५.२ शिफारशी :

१. शिक्षकांनी मराठी वाचनाचा विद्यार्थ्यांकडून भरपूर सराव करुन घ्यावा.

२. मराठीचे अध्यापन करतांना दृक-श्राव्य साधनाचा वापर करावा.

संदर्भग्रंथसूची

१) बेडगे ,अ.मु., (२००९),"प्राथमिक शिक्षण अभ्यासक्रम २००४ ", महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद पुणे-३०.

२) (२००१), "प्राथमिक शिक्षणाच्या स्तरावर भाषा शिक्षण (टेलिकॉन्फरन्स प्रशिक्षण", महाराष्ट्र प्राथमिक शिक्षण परिषद, मुंबई.

३) तांबे शिवाजी, (२००८), "आनंददायी वाचन प्रकल्प, शिक्षक हस्तपुस्तिका इयत्ता १ ली", महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, पुणे-३०.

४) पोरे सतिश, (२०००८), "वाचन संस्कार", पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे.

५) राजगुरु मेघमाला, (१९९५),"वाचन कौशल्यकृती गती आणि प्रगती", उमेश प्रकाशन पूणे.

६) (२०००), "स्मार्ट पी.टी. भरीव शिक्षक प्रशिक्षण कार्यक्रम", एम.जी.मराठी, म.रा.शै.सं.व प्रशि.परिषद, पूणे.

७) महाराष्ट्र प्राथमिक शिक्षण परिषद, मुंबई, (२००८), "स्वयं अध्ययन कार्डस (सर्व शिक्षा अभियान)", महाराष्ट्र प्राथमिक शिक्षण परिषद, मुंबई.

परिशिष्ट क्र-१

मुख्याध्यापकांना विनंती पत्र

प्रति,

मा.मुख्याध्यापक,
गिरीजाशंकर हायस्कूल चंडीकापूर

विषय : **कृतिसंशोधन कार्याकरीता परवानगी मिळणेबाबत.**
अर्जदारः **बी. ए.भाग ०३ चे संशोधन विधार्थी**

महोदय,

सविनय विनंतीपूर्वक अर्ज सादर करतो की, रामकृष्ण महाविघालय दारापूर येथील बी. ए. भाग ०३ चे विधार्थी आम्ही पुढील विषयावर कृतिसंशोधन अहवाल तयार करीत आहे. "दर्यापूर तालुक्यातील गिरीजाशंकर. हायस्कूल चंडीकापूर येथील इयत्ता ५ वी मधील विद्यार्थ्यांना मराठी विषयाच्या वाचनात येणाऱ्या अडचणींचा शोध व त्यावर उपाययोजना करणे."

तरी सदर कृतिसंशोधन अहवाल पूर्ण करण्यास मला परवानगी द्यावी याकरीता विनंतीपूर्वक अर्ज सविनय सादर करीत आहे.

आपले विश्वासु

बी. ए. भाग ०३ चे संशोधन विधार्थी

परिशिष्ट क्र. २

पूर्व चाचणी

१) अक्षर गट

खालील अक्षरे वाचा

अ	आ	ई	ऊ	इ	उ	ए	ऐ	ओ	औ	अं	अः
क	ख	ब	घ	ज	झ	ट	ठ	ड	द	ण	
त	थ	इ	ध	न	प	फ	म	ह	क्ष	ज्ञ	

२) शब्द गट

खालील शब्द वाचा

ऊस	नमन	तनस	करद	पपई	ओळख	अंबारी
गमन	बदक	दमन	ढकल	सधन	आगर	टेकडी
गगन	सरक	सदन	हवन	औषध	पळस	झाड
मनन	कलम	ढकल	अमर	जवळ	अजय	गाय

३) वाक्यगट :

खालील वाक्ये वाचा.

१. शारदा दार उघड
२. जानबा चारा घाल
३. तारा धडा वाच
४. विमल कविता पाठ कर

५. हा तर विमानाचा आवाज
६. बाळासाठी राखी आण
७. ताजी भाजी विकत आणा
८. राम दुकानात चल
९. शेतकरी शेतात जातात
१०. शाळेची इमारत पाहा.

४) छोटा परिच्छेद/ उतारा वाचन :

खालील उतारा वाचा :

सुलभाजी परीक्षा नुकतीच संपली होती. आपल्या आईबरोबर ती आजोळी कोकणात आली होती. आजोळी येऊन सुलभाला दोन तीन दिवस झाले होते. दूरवर पसरलेला समुद्र, आंब्याच्या, नारळी, सुपारीच्या बागा, लालसर दगडांची घरे, लालबुंद माती हे सर्व बघून ती चकीत झाली.

५) गोष्ट गट :

खालील गोष्ट वाचा.

एक सिंह शेताच्या कडेने जात होता इतक्यात एक कोंबडा आखला, कोंबडयाचे आखणे सिंहाने ऐकले नव्हते. सिंह घाबरुन पळू लागला. सिंह पळत असल्याचे एका गाढवाने पाहिले.

हा सिंह आपल्यालाच भिऊन पळत आहे, असे गाढवाला वाटले. सिंहाची आणखी फजिती करावी म्हणून गाढाव सिंहाच्या पाठीमागे धावू लागले. गाढव आपल्या पाठीमागे धावत आहे. हे पाहून सिंहाला त्याचा राग आला. त्याने गाढावाला मारुन टाकले.

बिचारे गाढव फुकट मेले.

परिशिष्ट ३

१) अक्षरगट :

खालील अक्षर वाचा.

ळ	न	ध	ख	स	ब	रा	र	या	ह	क्ष	व
क	त	म	द	ग	ऊ	उ	आ	ओ	औ	ढ	झ
ई	इ	अ	ए	ए							

२) अक्षरगट :

खालील अक्षर वाचा.

कथन	अभय	बाबा	आवळा	रिमझिम	परीक्षा	काकू
कथन	औक्षण	जागा	जनावर	शनिवार	शिवाजी	लसूण
पथक	शपथ	मामा	चवदार	विनायक	पाटील	सुरी
रमन	अक्षय	वारा	किसन	अधिकार	पिवळी	खुळा
खडे	टेबल	कोट	मोहन	चौक	कंगवा	
संत	टांगा	हंगाम				

३) वाक्य गट :

खालील वाक्ये वाचा :

१) माझे घर सुंदर आहे.
२) ही पिचकारी चंदुची आहे.
३) तुकाराम महाराजांनी अभंग निर्मिती केली.
४) नंदी शंकराचे वाहन आहे.

५) मुकुंद थंड पाणी आण.
६) मला गोड द्राक्षे आवडतात
७) टेकडीवर एक आंब्याचे झाड आहे.
८) आज स्वातंत्र्य दिन आहे.
९) चेतन कैरी विकत आण
१०) अशोक ने भोवरा विकत आणला

४) छोटा परिच्छेद/ उतारा वाचन :

खालील उतारा वाचा :

हा समोर किल्ला पाहा तो किती उंचीवर आहे, पाहिलात खर म्हणजे हा किल्ला मुली बांधलेला नसून या प्रचंड काळया डोंगराच्या पोटात जणू तो कोरलेलाच असावा असं वाटतं. पुढे जसजसे या ठिकाणी राजे महाराजे आले तसतसे त्यांनी या किल्ल्याच्या संरक्षणासाठी तटबंदी अधिक भक्कम केली.

५) गोष्ट गट :

खालील गोष्ट वाचा.

एक शेतकरी होता त्याला चार मुले होती. मुले नेहमी आपसात भांडत असत. त्यामुळे लोक त्यांना त्रास देत असत. एकदा शेतकऱ्याने चारही मुलांना एक एक काठी दिली ती मोडायला सांगीतली. चारही मुलांनी आपआपली काठी मोडली. नंतर शेतकऱ्याने चार काठयांचा एकत्र असा जुडगा केला. मुलांना तो मोडायला सांगीतला, कोणालाही तो मोडता आला नाही.

शेतकरी मुलांना म्हणाला,"तुम्ही एक एक काठी मोडली, पण तुम्हाला जुडगा मोडता आला नाही. तुम्ही एकीने वागा म्हणजे कोणी तुम्हाला त्रास देणार नाही, एकीचे बळ फार मोठे असते."

*** विराम ***

अहवाल , निष्कर्ष व शिफारशी

अहवाल :-

संशोधकाकडे सन २०२३ – २०२४ या शैक्षणिक वर्षात इयत्ता पाचवीच्या अध्यापनाचे कार्य सोपविल्या गेले. वर्गात एकूण 16 विद्यार्थी होते. अध्यापन करीत असतांना विद्यार्थी मातृभाषा मराठी या विषयाचे वाचन व्यवस्थित करीत नसल्याचे लक्षात आले म्हणून त्यांना मराठी विषयात गुण सुध्दा कमी मिळतात असे लक्षता आले. विद्यार्थी संख्या लक्षात घेऊन सर्वांकरीता उपयुक्त ठरेल अशा समस्येची निवड करुन त्या समस्येचे निराकरण करण्याचे ठरविले.

माध्यमिक शैक्षणिक धोरण २०१६ नुसार दाहविचा अभ्यासक्रम तयार करण्यात आला. हा अभ्यासक्रम विद्यार्थी केद्रीत आहे. तेंव्हा विद्यार्थ्यांसाठी अनकूल परिस्थिती निर्माण करणे शिक्षकाचे कर्तव्य आहे. विद्यार्थ्यां मराठी विषयाचे अध्यापन करत असतांना वाचन व्यवस्थित करीत नसल्याची समस्या ही प्रामुख्याने जाणवते. विद्यार्थ्यांना पाहिजे तसे वाचन करता येत नाही. त्यांना त्यात रस वाटत नाही. जे विद्यार्थी वाचन करतात, त्यांचे वाचन व्यवस्थित उच्चार व्ही वाचन विचारांना चालना देवून केले नसतात. त्यामुळे त्यांना लेखनात कमी गुण मिळतात. त्याचा विपरित परिणाम होवून विद्यार्थ्यांचा आत्मविश्वास कमी होवून जावून न्यूनगंडाची भावना निर्माण होते. म्हणून विद्यार्थ्यांनी व्यवस्थित वाचन करावे यासाठी या समस्येवर संशोधन करणे गरजेच होते आणि यासाठीच संशोधकाने या समस्येवर संशोधन केले आहे.

विद्यार्थी ग्रामीण भागातील असल्यामुळे त्यांना पालकांचे मार्गदर्शन मिळू शकत नाही. सर्वच विद्यार्थ्यांची प्रस्तुत समस्या असल्यामुळे त्यांना सर्वस्वी, शाळेतील शिक्षकांच्या मार्गदर्शनावरच अवलंबून राहावे लागते. या सर्वाचा विचार करुन त्या समस्येची निश्चिती करण्यापूर्वी त्यांचे सामान्य वाचन घेण्यात आले. नंतर पूर्व चाचणी घेऊन विशेष उपक्रमांची योजना आखली. पूर्व चाचणीमुळे समस्या योजना आखली. पूर्व चाचणीमुळे समस्या निराकरण करनयाचहि प्रयत्नांना दिशा मिळाली.

पूर्व चाचणीनंतर विशेष उपक्रमांव्दारे विद्यार्थ्यांना वाचनाचा सराव देण्यात आला. सराव दिल्यानंतरची विद्यार्थ्यांची प्रगती उत्तर चाचणीव्दारे पडताळण्यात आली अशाप्रकारे १) पूर्व तयारी

२) पूर्व चाचणी ३) विशेष उपक्रम ४) उत्तर चाचणी या टप्प्यानुसार संशोधनाची कार्यवाही करण्यात आली व संकलित माहितीचे विश्लेषण करुन निष्कर्ष काढण्यात आलेत.

प्रस्तुत संशोधनामध्ये विशेष उपक्रमांचा विद्यार्थ्यांना फायदा झाला व त्यांच्या संपादणूकीत लक्षणीय फरक आढळला. पूर्व चाचणी व उत्तर चाचणी यातील गटातील विद्यार्थी संख्येतील तफावत यांचा उपयोग निष्कर्षाकरीता झाला त्यामुळे परिकल्पना स्वीकारण्यात आली.

निष्कर्ष:

१. विशेष उपक्रमांतर्गत शैक्षणिक साहित्य, दृकश्राव्य साधन, तरंग चित्र, कार्डस, प्रतिके, यांचा उपयोग केल्यामुळे मराठीच्या वाचनाविषयी विद्यार्थ्यांमध्ये आवड निर्माण झाली असल्याचे आढळून आले.

२. अक्षरपटटया, चित्रयुक्त अक्षर कार्डस, चित्र व शब्दपट्टया, वाक्य पट्टया यांच्याव्दारे वाचन घेऊन सराव दिल्याने अक्षरांचे संबोध स्पष्ट होऊन ज्ञानाचे दृढीकरण झाले.

३. हया विविध उपक्रमांमुळे विद्यार्थ्यांची शब्दसंपत्ती वाढली.

४. कृतीतून सराव दिल्यामुळे ज्ञानाचे दृढीकरण झाले व कौशल्य प्राप्त करता आले. त्यामुळे त्यांच्यामध्ये आत्मविश्वास निर्माण झाल्याचे आढळून आले.

५. प्रकटवाचन अनुवाचन मूकवाचन करण्याचा सराव झाल्यामुळे ते करता येऊ लागले. वाचनासंबंधी स्वयंअध्ययन कार्ड, सराव कार्ड, भाषिक खेळ घेतल्यामुळे मुले स्वतः वाचनास प्रवृत्त झाली. ती आनंदाने वाचन करु लागली. यामुळे विद्यार्थ्यांच्या उपस्थितीचे प्रमाण वाढले.

६. पाठ्यपुस्तका व्यतिरिक्त अवांतर वाचनाची विद्यार्थ्यांना सवय लागली.

७. दृकश्राव्य साधनामुळे विद्यार्थ्यांना अध्ययनात गोडी वाढली व मुले वाचनास प्रवृत्त इ पाल्याचे दिसून आले.

शिफारशी :

१. शिक्षकांनी मराठी वाचनाचा विद्यार्थ्यांकडून भरपूर सराव करुन घ्यावा.

२. मराठीचे अध्यापन करतांना दृक-श्राव्य साधनाचा वापर करावा.

मराठी विभाग प्रमुख
रामकृष्ण महा. दारव्हा

RAMKRUSHNA MAHAVIDYALAYA DARAPUR

2023-2024

DEPARTMENT OF SOCIOLOGY

STUDENT RESEARCH PROJECT

"Awareness of Human Rights Among the Women of Scheduled Tribe (Pardhi) in Chandikapur"

STUDENT LIST

Sr.No.	Name of the Student	Class
1	ShubhamBabanraoRawaskar	B.A. III
2	Ku. ShitalVidyadharKhandare	B.A. III
3	Karan KailasraoBhorkhade	B.A. III
4	Ajay DevidasJadhav	B.A. III
5	ShyamUmeshKusatkar	B.A. III
6	Ku. ViditaBalkrushnaNandekar	B.A. III
7	Ku. Arati Narayan Amzare	B.A. III
8	Ku. SakshiPramodChandurkar	B.A. III
9	Ku. RutujaPurushottamVarhekar	B.A. III
10	Ku. PranitaSureshraoKhandare	B.A. III
11	Ku. Nikita SureshraoKhandare	B.A. III
12	Ku. SonaliRajendraBawaner	B.A. III
13	Ku. MeeraAshokraoBhakare	B.A. III

14	Ku. ChanchalBabaraoGawai	B.A. III
15	VishwanathNivruttinathChaturbhuj	B.A. III
16	Ku. JankiPramodJad	B.A. III
17	Ku. AchalBharatraoWarhekar	B.A. III
18	Ram AshokraoArole	B.A. III
19	SopanRaghunath Aware	B.A. III
20	AnkushNarendraraoArole	B.A. III
21	Ram SubhashGondchor	B.A. III
22	ShashikantBhashkar Ingle	B.A. III
23	Sopan Ganesh Dahatonde	B.A. III
24	SumitRajendraDhawale	B.A. III
25	Manish Mangrulkar	B.A. III
26	AnkitRajkumarSardar	B.A. III
27	Nikhil NarendraTondare	B.A. III
28	Ku. Darshana Gajananrao Ingole	B.A. III
29	Ku. Samiksha Chakradhar Bhongale	B.A. III
30	SiddharthNilesh Ingle	B.A. III
31	AniketRaosahebBansod	B.A. III
32	SamyakBabaraoNaik	B.A. III
33	SaurabhNilesh Ingle	B.A. III
34	Ku. Arpita Santosh Kandalkar	B.A. III
35	Anup Ramesh Shrikhande	B.A. III

36	Ku. Pooja Ramesh Shrikhande	B.A. III
37	VikasShyamraoChourpagar	B.A. III
38	Roshan Kadar Shaha	B.A. III
39	Ku. MayuriRamsing Thakur	B.A. III

श्री.दादासाहेब गवई चॅरिटेबल ट्रस्ट अमरावती

रामकृष्ण महाविद्यालय, दारापूर

ता.दर्यापूर, जि. अमरवती

ग्रामीण विकासामध्ये ग्रामपंचायतची भूमिका एक विश्लेषणात्मक अध्ययन

(दारापूर ग्रामपंचायत विशेष संदर्भात)

बी.ए. भाग.1 मधिल संशोधकांचा कृतिसंशोधन अहवाल

सत्र 2023–24

अभ्यास केंद

राज्यशास्त्र विभाग

रामकृष्ण महाविद्यालय दारापूर

मार्गदर्शक

प्रा.डॉ.प्रशांत वामनराव खेडकर

Scanned with CamSca

अध्ययनार्थिचे निवेदन

आंम्ही सर्व स्वाक्षरी करणारे असे जाहिर करतो की, रामकृष्ण महाविद्यालय, दारापूर येथील बी.ए. भाग.1 सत्र 2023 – 2024 चे राज्यशास्त्र विमागाचे संशोधन विद्यार्थी ग्रामीण विकासामध्ये ग्रामपंचायतची भूमिका एक विश्लेषणात्मक अध्ययन (दारापूर ग्रामपंचायत विशेष संदर्भात) या विषयावरील प्रकल्प कृतीसंशोधन अहवाल मी प्रा.डॉ.प्रशांत खेडकर हयांच्या मार्गदर्शनाखाली पूर्ण केलेला असून सदर प्रकल्प कृती अहवालामध्ये दिलेली माहीती आंम्ही सर्वांनी स्वतः केलेली कृती, वाचन, मनन, चर्चा आणि प्रत्यक्ष भेटीतून संकलित केलेली आहे. प्रकल्प अहवाल तयार करतांना योग्य त्य संदर्भस्त्रोतांचा योग्य त्या ठिकाणी उचित नामनिर्देश केलेला आहे.

Sr.No.	Student Name	Class	Singnature
1	Kartik D. Kavitkar	B.A.I	[illegible]
2	Najuka S. Hole	B.A.I	N S. Hole
3	Sejal S. Sakalkar	B.A.I	[illegible]
4	Jayesh G. Bhujade	B.A.I	J.G. Bhujade
5	Anjali S. Gudade	B.A.I	[illegible]
6	Harshada R. Kale	B.A.I	H.R. Kale
7	Achal P. Sewatkar	B.A.I	A.P. Sewatkar
8	Jaykumar S. Sewatkar	B.A.I	J.S. Sewatkar
9	Anjali R. Deshmukh	B.A.I	[illegible]
10	Kartik R. Gurade	B.A.I	K.R. Gurade
11	Abhisekh S. Saradar	B.A.I	[illegible]
12	Rehan S. Jakir	B.A.I	[illegible]
13	Rushali D. Dahatonde	B.A.I	[illegible]
14	Priti S. Chakre	B.A.I	[illegible]
15	Akansha V. Kaware	B.A.I	[illegible]
16	Pratik D.Dongre	B.A.I	[illegible]

Scanned with CamSca

17	Sufiyan Khan	B.A.I	[illegible]
18	Piush P. Mohal	B.A.I	[illegible]
19	Rushab C. Ugale	B.A.I	[illegible]
20	Tejesh U. Ujjenkar	B.A.I	[illegible]
21	Darshan D. Deulkar	B.A.I	D.D.Deulkar
22	Sujata G. Waghamare	B.A.I	S.G. Waghamare
23	Ankita B. Chorpagar	B.A.I	AB Chorpagar
24	Swapnil a. Khandare	B.A.I	[illegible]
25	Sandesh A. Wasnik	B.A.I	[illegible]
26	Paddma D. Dhole	B.A.I	[illegible]
27	Mayur P. Kurwale	B.A.I	M.P. Kurwale
28	Santanu N. Burghate	B.A.I	[illegible]
29	Prany B. Warale	B.A.I	[illegible]
30	Tejes p. Bundile	B.A.I	[illegible]
31	Shard H. Puri	B.A.I	[illegible]
32	Yuwaraj S. Gade	B.A.I	[illegible]
33	Harivijay N. Sendre	B.A.I	[illegible]
34	Rohit G. Gawai	B.A.I	[illegible]
35	Prem P. Ingale	B.A.I	[illegible]
36	Yesh K. Dhoke	B.A.I	Y.K. Dhoke
37	Kallyani I. Sawane	B.A.I	[illegible]
38	Prajwal B. Chakre	B.A.I	[illegible]
39	Abhisekh S. Bhoyer	B.A.I	[illegible]
40	M. Shoyeb A.Hamid	B.A.I	[illegible]
41	Abhisekh S. Bhtkar	B.A.I	[illegible]
42	Shahbag khan	B.A.I	A.S Bhtkar
43	A.Samir a. Salim	B.A.I	[illegible]
44	Leena G. Malaha	B.A.I	[illegible]
45	Anuradha V. Mundane	B.A.I	[illegible]
46	Pratiksha A. Kavitkar	B.A.I	[illegible]

Scanned with CamSca

47	Shahjad A. Afasar	B.A.I	
48	Sayama A. Kalim	B.A.I	
49	Asama P. a. Najim	B.A.I	SA. Kalim
50	Rushikesh G Puri	B.A.I	
51	Gaori a. Kharad	B.A.I	
52	Manoj P. Bhisekar	B.A.I	
53	Pranay S. Bansod	B.A.I	P.S. Bansod
54	Rushabh V. Shahakar	B.A.I	
55	Sushil S. Wankhade	B.A.I	S.S. Wankhade

Scanned with CamSca

मार्गदर्शक तज्ञाचे प्रमाणपत्र

प्रमाणित करण्यात येते की, रामकृष्ण महाविद्यालय, दारापूर येथील बी.ए.भाग.1 सत्र 2023 – 2024 चे राज्यशास्त्र विभागाचे संशोधन विद्यार्थी ग्रामीण विकासामध्ये ग्रामपंचायतची भूमिका एक विश्लेषणात्मक अध्ययन (दारापूर ग्रामपंचायत विशेष संदर्भात) या विषयावरील प्रकल्प कृतीसंशोधन अहवाल माझ्या मार्गदर्शनाखाली पूर्ण केलेला असून सदर प्रकल्प कृती अहवालामध्ये आवश्यक ती माहिती संकलित केलेली असून, सदर प्रकल्प अहवालाचा आशय तांत्रिकदृष्टया परिपूर्ण आहे. प्रकल्प अहवाल तयार करतांना सर्व संदर्भस्त्रोतांचा योग्य निर्देश या प्रकल्प अहवालात करण्यात आलेला आहे.

स्थळ– दारापूर

दिनांक – 06/04/2024

मार्गदर्शकाचे नाव,स्वाक्षरी

प्रा.डॉ.प्रशांत वा.खेडकर

Scanned with CamSca

अनुक्रमणिका

प्रकरण	अ.क्र.	पृष्ठ क्र.
1	प्रस्तावना	01
2	संशोधनाचे क्षेत्र व मर्यादा	02
3	संशोधनाचे उद्येश	02
4	ग्रामपंचायतीचा रचना व कार्य	3 ते 6
5	दारापूर ग्रामपंचायतीची रचना व कार्य	7 ते 8
5	निष्कर्ष	9 ते 10
7	संदर्भ	10

Scanned with CamSca

प्रस्तावना -

भारताला प्राप्त झालेल्या स्वातंत्र्याचा उपभोग तळागाळातील लोकांना पोहचावा हा उद्देश डोळ्यासमोर ठेउन पंचायतराजची निर्मिती करण्यात आली. भरतामध्ये जवळजवळ ७० टक्के लोक ग्रामीण आहेत. जर देशाचा विकास करायचा असेल तर ग्रामीण भागाच्या विकासाशिवाय शक्य नाही. राष्टपिता महात्मा गांधी यांनी गाव हे स्वयंपुर्ण असावे यावर भर दिला आहे. राष्टसंत तुकडोजी महाराज यांनी सुध्दा ग्रामगीतेमध्ये गावाचे महत्व स्पष्ट केले तसेच संत विनोबा भावे यांनी सुध्दा गावातील पंचायतीचे महत्व सांगीतले आहे. या महान विचारकांच्या विचारापासून प्रेरणा घेउन संविधानकर्त्यांनी संविधानाच्या ४० व्या कलमामध्ये गावामध्ये ग्रामपंचायतीची स्थापना सरकारने करावी असे स्पष्ट केले आहे. लोकशाही बळकट करण्याकरीता सत्ता विकेंद्रीकरण हे आवश्यक असते. भारताला स्वातंत्य प्राप्त झाल्यानंतर पहिल्या पंचवार्षीक योजनेची सुरवात झाली तेव्हा १९५१ मध्ये भारताच्या एकुण लोकसंख्येपैकी शेकडा ८२.७ टक्के लोक ग्रामीण समाजात म्हणजे खेडेगावात वास्तव्य करणारे होते अशा स्थितीमध्ये ग्रामीण सामान्य सर्वांगीण विकासाकरीता सामुहिक विकास कार्यक्रम सुरू करण्यात आला. २ ऑक्टोंबर १९५२ या महात्मा गांधी जयंतीच्या दिवसापासून भारत समाज विकास कार्यक्रमाला प्रारंभ झाला. राष्टीय विकास परिषदेने १९५७ मध्ये बलवंतराय मेहता समिती नियुक्त केली या समिती नुसार तीन स्तरावर पंचायराजची निर्मिती करण्यात आली. १९५९ मध्ये पंचायत राजचा स्वीकार राज्यस्थान मधील नागौर येथे करण्यात आला. त्यानंतर इतर घटक राज्यांनी पंचायतराजचा स्विकार केला. वसंतराव नाईक समितीच्या शिफारशी नुसार महाराष्टामध्ये १ मे १९६२ पासून अमंलबजावणी सुरू झाली.

ग्रामीण भाग स्वयंपुर्ण बनविने, ग्रामीण विकास करणे, ग्रामीण नेतृत्व निर्माण करणे हे उद्देश ठेवून पंचायत राजची निर्मिती करण्यात आली होती. परंतु आज एवढा कालावधी लोटला असतांना सुध्दा ग्रामीण भागाची स्थिती अपेक्षे प्रमाणे सुधारलेली दिसुन येत नाही. आजही गाव हे प्राथमीक गरजेसाठी झुंजत आहे. गावातील लोक स्थलातंरीत होत आहेत पर्यायाने शहरांची संख्या वाढत आहे आणि गावे ही ओस पडत आहेत. नेमका याच गोष्टीचा शोध घेणे हा या शोधनिबंध प्रस्तृत करण्याचा उद्देश आहे.

Scanned with CamSca

संशोधनाची उदिष्टे-

१. ग्रामपंचायतीची ऐतिहासिक पार्श्वभूमी जाणून घेणे.
२. दारापूर ग्रामपंचायतीच्या रचनेचा अभ्यास करणे.
३. दारापूर ग्रामपंचायतीच्या कार्यांचा अभ्यास करणे.
४. दारापूर ग्रामपंचायतीच्या ग्रामसभेचा अभ्यास करणे.
५. दारापूर ग्रामपंचायतीमधिल महिला प्रतिधिनीच्या कार्यांचे अध्ययन करणे.

संशोधनाची व्याप्ती –

दारापूर ग्रामपंचायत मधिल कार्याचे अध्ययन २०23 ते २०२4 या कालखंडात झालेल्या कार्याचे वर्णन करणे ही ग्रामीण विकासामध्ये ग्रामपंचायतची भूमिका एक विश्लेषणात्मक अध्ययन (दारापूर ग्रामपंचायतच्या विशेष संदर्भात) या संशोधन विषयाची मर्यादा व व्याप्ती आहे.

संशोधन प्रणाली –

१. सामुग्री संकलनाची साधने- ग्रंथलयीन, प्रश्नावली, अनुसुची व साक्षात्कार पध्दती, मतदार व जनप्रतिनीधिंची प्रत्यक्ष भेट.
२. विश्लेषण पध्दती – वैज्ञानिक, सांख्यिकीय, गुणात्मक व तुलनात्मक, विश्लेषन पध्दती.

संशोधन कार्यात तथ्य संकलन करीत असतांना संशोधकांनी संशोधन क्षेत्रात जाउन तथ्य संकलन केलेले आहे या अंतर्गत प्रत्यक्ष निरीक्षण, मुलाखत, या प्राथमिक स्त्रोतचा वापर केलेला आहे. तसेच संबधीत ग्रंथ, ग्रामपंचायची दस्तावेज या दुय्यम स्त्रोतचाही वापर संशोधनामध्ये करण्यात आलेला आहे.

Scanned with CamSca

प्रकरण – 2

ग्रामपंचायतीचा रचना व कार्य

ग्रामपंचायत

ग्रामपंचायतीचा कारभार महाराष्ट्रात लागू असणारा मुंबई ग्रामपंचायत कायदा १९५८ कलम ५ अन्वये चालतो. नवीन ग्रामपंचायत स्थापन करण्याचा अधिकार राज्य सरकार आयुक्तांना असतो. ग्रामपंचायत निर्मितीसाठी किमान ६०० लोकसंख्या असणे आवश्यक असून डोंगरी भागात हे प्रमाण ३०० आहे. ग्रामपंचायत सदस्यांची संख्या कमीत कमी ७ व जास्तीत जास्त १७ असून ते लोकसंख्येवर निश्चित होते. सरपंच, उपसरपंच, ग्रामसेवक ह्यांच्या मदतीने हा कारभार पाहिला जातो. पंचायतराजमधील सर्वात खालच्या पण महत्त्वाच्या टप्प्याला ग्रामपंचायत म्हणतात.

ग्रामपंचायत कायद्यातील कलमे

महाराष्ट्र ग्रामपंचायत अधिनियम १९५८ कलम ५ अन्वये प्रत्येक खेड्यासाठी एक ग्रामपंचायत असावी.

1. ग्रामपंचायतीचे कार्य चालविण्यास गावातील लोक आपले प्रतिनिधी लोकसंख्येच्या प्रमाणात खालीलप्रमाणे प्रत्यक्ष मतदानाने निवडतील.
2. सदर सदस्यांचे मतदान हे प्रौढ व गुप्त मतदान पद्धतीने होईल.
3. आरक्षण :-

1. ग्रामपंचायतीमध्ये महिलांसाठी एकूण जागा पैकी ५०% जागा राखीव ठेवण्यात आल्या आहेत.
2. अनुसूचित जाती व अनुसूचित जमातीकरिता लोकसंख्येच्या प्रमाणात राखीव जागा ठेवण्यात आल्या आहेत.
3. इतर मागासवर्गीय घटकामध्ये मोडणाऱ्यांसाठी लोकांकरीता २७ % जागा आरक्षित आहेत.

4. सदस्यांची पात्रता:-

1. तो गावातील ग्रामसभेचा सदस्य असावा.
2. त्याचे नाव मतदार यादीत असणे आवश्यक आहे.
3. त्याने वयाची २१ वर्षे पूर्ण केलेली असावीत.

5. कृषी व पतपुरवठा क्षेत्रातील सहकार सोसायटीच्या अध्यक्षांना सहयोगी सदस्य म्हणून घेता येते. मात्र त्यास ग्रामपंचायतीची परवानगी लागते, आता ही पद्धत बंद झाली आहे.
6. **मुदत** – ग्रामपंचायतीची मुदत ५ वर्षांसाठी आहे. ग्रामपंचायत बरखास्तीनंतर ६ महिन्यात निवडणूक घेणे बंधनकारक आहे व कोणत्याही परिस्थितीत मुदतवाढ मिळत नाही. ग्रामपंचायत बरखास्त करण्याचा अधिकार राज्यशासनास आहे. जर

Scanned with CamSca

निम्म्यापेक्षा जास्त सदस्यांनी राजीनामा दिला तर पोटनिवडणूक घेण्याचा निर्देश किंवा बरखास्तीचा निर्णय राज्यशासन घेते. त्या संदर्भातील अहवाल जिल्हाधिकारी शासनाकडे पाठवितो.

7. डोंगरी भागातील ३०० ते १५०० लोकसंख्येत सात सदस्य असतात.

सरपंच व उपसरपंच

ग्रामपंचायतीचा कार्यकारी प्रमुख हा सरपंच असतो. ग्रामपंचायतीमधून निवडून आलेले सभासद आपल्यातून सरपंचांची व उपसरपंचाची निवड करतात. (२०१७ सालापासून सरपंचाची निवडणूक थेट जनतेमधून होत आहे). सरपंच हे पद आरक्षित तर उपसरपंच हे पद खुले असून आरक्षणाची सोडत निवडणूक होण्याअगोदर जिल्हाधिकारी कार्यालयात करण्यात येते. निवडणुकीनंतर ग्रामपंचायतीची पहिली बैठक बोलाविण्याची अधिसूचना तेथील जिल्हाधिकारी काढतो. जिल्हाधिकाऱ्यांनी नियुक्त केलेला आधिकारी या बैठकीचे अध्यक्षस्थान भूषवितो.

ग्रामसेवक

ग्रामसेवकाला ग्रामपंचायतीचा सचिव, मुख्य कार्यकारी अधिकारी वा चिटणीस या नावाने ओळखतात. ग्रामसेवकाची निवड जिल्हा परिषदेकडून होते, व त्याची नेमणूक मुख्य कार्यकारी अधिकारी करतात. हा जिल्हा परिषदेचा सेवक असतो. त्याचे वेतन जिल्हा निधीतून होते.त्याच्यावर गटविकास अधिकारी यांचे नजीकचे नियंत्रण असते.

ग्रामसेवकाचे काम

ग्रामपंचायतीचे अंदाजपत्रक तयार करणे.

1. ग्रामपंचायतीचे दफ्तर सांभाळणे.
2. गावातील लोकांना आरोग्य, शेती, ग्रामविकास, शिक्षण इत्यादींबाबत सल्ला देणे.
3. लोकांना ग्रामविकासाच्या वेगवेगळ्या शासकीय योजनांची माहिती देणे.
4. करवसुल करणे.
5. जनतेला विविध प्रकारची दाखले देणें
6. जन्म-मृत्यू,उपजतमृत्यू नोंदणी निबंधक अधिकारी म्हनून काम पाहणे.
7. बालविवाह प्रतिबंध अधिकारी म्हणून कामकाज करणे.
8. मजूर नोंदणी अधिकारी म्हणून कामकाज करणे.
9. बांधकाम कामगार यांची नोंदणी करणे.
10. जनमाहिती अधिकारी कामकाज करणे.
11. जैव विविधता समिती सचिव म्हणून काम करणे.
12. विवाह नोंदणी निबंधक कामकाज करणे.

Scanned with CamSca

13. आपत्कालीन समिती सचिव म्हणून काकाज करणे.

14. झाडे लावणे,शोछालय बांधून ते वापरायला शिकविणे.

15. ग्रामसभेचा सचिव म्हणून कामकाज करणे...

ग्रामपंचायतीच्या उत्पन्नाची साधने

16. ग्रामपंचायत हद्दीतील घरे व मोकळ्या जागा यांवरील कर

17. व्यवसाय कर, यात्रा कर, जनावरांच्या खरेदी-विक्रीवरील कर

18. जमीन महसुलाच्या प्रमाणात राज्य सरकारकडून मिळणारे अनुदान

19. विकासकामांसाठी जिल्हा परिषदेकडून मिळणारे अनुदान.

ग्रामपंचायतीची कामे

20. गावात रस्ते बांधणे.

21. गावातील रस्त्यांची दुरुस्ती करणे.

22. दिवाबत्तीची सोय करणे.

23. जन्म, मृत्यू व विवाह यांची नोंद ठेवणे.

24. सार्वजनिक स्वच्छता ठेवणे.

25. सांडपाण्याची व्यवस्था करणे.

26. पिण्याच्या पाण्याचा पुरवठा करणे.

27. शिक्षण तसेच आरोग्य विषयक सोयी पुरवणे.

28. शेती विकासाच्या व पशुधन सुधारणेच्या योजना अंमलात आणणे.

29. गावाचा बाजार, जत्रा, उत्सव, संदल , उरुस यांची व्यवस्था ठेवणे.

30. ग्राम पंचायत हद्दीतील येणारे कर व शासना कडून येणारी निधी यांचा योग्य त्या ठिकाणी वापर करावा.

बैठका

ग्रामपंचायतीची प्रत्येक महिन्यास एक अशा वर्षातून बारा बैठका बोलावल्या जातात. गावामध्ये नैसर्गिक आपत्ती किंवा इतर कोणतेही कारण देऊन बैठक बोलवता येते .

अर्थसंकल्प

येणाऱ्या वर्षाचा गावाच्या जमाखर्चाचा अंदाज बांधणे, म्हणजे अर्थसंकल्प करणे. महाराष्ट्र शासनाने त्यासाठी आराखडा तयार केलेला आहे. त्यानुसार विविध १२८ मार्गाने गावात निधी जमा केला जाऊ शकतो व त्याचा विनियोग करणारी ढोबळ

Scanned with CamSca

मानाने मुख्यातः १२२ खाली शासनाने नमूद केलेली आहेत. त्या त्या मार्गाने व खात्यानुसार आर्थिक अंदाज बनवून तो ग्रामसभेतून मंजूर करून घ्यावा लागतो.

ग्रामसभा

मुंबई ग्रामपंचायत अधिनियम १९५८ कलम ७ अ अन्वये प्रत्येक गावासाठी एक ग्रामसभा अस्तित्वात आली.. खेड्यामधील मतदानाचा हक्क प्राप्त असणारी प्रत्येक व्यक्ती ही ग्रामसभेचा सदस्य असते. ग्रामपंचायत ही ग्रामसभेची कार्यकारिणी असल्याने ती ग्रामसभेला जबाबदार आहे. बोंगीरवाल नावाच्या एका समितीने ग्रामसभेला बळकटी प्राप्त करून दिली. ७३ व्या राज्यघटनादुरुस्तीनुसार १९९३ साली ग्रामसभेला संवैधानिक दर्जा प्राप्त झाला.असे असले तरीही, गावसंबंधीत कामे मंजूर करण्याचा अधिकार ग्रामसभेला नसतो.पण या सभेस नैतिक अधिकार जास्त असतो.ग्रामसभेचे गावाच्या विकासात महत्त्वाचे योगदान असते.हे तळागाळातील लोकांचा आवाज स्पष्ट करण्याचे एक माध्यम आहे.

ग्रामसभेच्या बैठका

ग्रामसभेच्या चार बैठका होतात. २६ जानेवारी, १ मे, १५ ऑगस्ट व २ ऑक्टोबर या दिवशी या बैठका बोलविल्या जातात.{2018 पासुन 2 ऑक्टोबर ची ग्रामसभा रद्द करण्यात आली असून ती ग्रामसभा नवीन आर्थिक वर्ष सुरू होण्यापूर्वी घेतली जाईल.

अध्यक्ष

ग्रामपंचायतीचा सरपंच ग्रामसभेच्या बैठकीचा अध्यक्ष असतो. त्याच्या अनुपस्थित उपसरपंच असतो आणि दोन्ही पण अनुपस्थित असतील तर सदस्यांमधून एकाची निवड अध्यक्ष म्हणून केली जाते

31. ग्रामसभा करीत असलेली कामे
32. कर आकारणीसाठी मान्यता देणे.
33. ग्रामपंचायतीच्या विकास कामांना मजुरी देणे.
34. ग्रामपंचायतीचा प्रत्यक्ष खर्च व काम यांच्या पाहणीसाठी दक्षता समिती नेमणे.
35. ग्रामपंचायतीचे सदस्य निवडणे.
36. ग्रामसभा ठरावाचे माध्यमातून सर्व विभागांना सूचना व मत पाठवू शकते.

Scanned with CamSca

प्रकरण 3

रमण विज्ञान केंद्र नागपूर

नागपूर येथील रमण विज्ञन केंद्र हे रमन तारांगण संकुल मुंबईच्य नेहरू विज्ञान केंद्राशी संलग्नीत परस्परवादी विज्ञन केंद्र आहे. हे केंद्र वैज्ञानिक वृत्तीला चालना देण्यासाठी विज्ञान आणि तंत्रज्ञानाच्या वाढीचे चित्रण, उद्योग आणि मानव कल्याणातील त्यांचे अनुप्रयोग विज्ञान प्रदर्शन आयोजित करण्यासाठी विकसित केले गेले आहे. या केंद्रचे नाव प्रसिध्द नोबेल पारितोषिक विजेते भारतीय भौतिकशास्त्रज्ञ चंद्रशेखर व्यंकट रमण यांच्या नावावर आहे. या रमण विज्ञान केंद्राचे उध्दघाटन 7 मार्च 1992 रोजी आणि तारांगण 5 जानेवारी 1997 रोजी सुरू झाले.

हे केंद्र नागपूरच्या मध्यभागी गांधी सागर तलावासमोर आहे. 1 एप्रिल 2014 ते 31 मार्च 2015 दरम्यान केंद्राने 5,82,962 अभ्यागतांची संख्या नोंदवली. हे केंद्र नॅशनल कौन्सिल ऑफ सायन्स म्युझियम्सचा भाग आहे. जे जगातील एकाच प्रशासकीय छत्राखाली विज्ञान केंद्र संग्रहालयाचे सर्वात मोठे नेटवर्क आहे. याचे एकूण मजला क्षेत्र 4,333 चौरस मीटर आहे.

JMM
महाराष्ट्राचा
सन्मान,
प्रत्येक
किचनची
शान !
JMM Sunday Malvani Masala
JMM
Malvani Sunday Masala

•मसाला व्यवसाय•

१)प्रस्तावना:-

अन्नाला चव आणण्यासाठी वापरले जाणारे नैसर्गिक पदार्थांचे मिश्रण. झाडांच्या वाळविलेल्या बिया, फळे, मूळ, खोड, पाने, फुले इ. वनस्पती पदार्थ आहे. मसाल्यात त्याचा वापर होऊ शकतो. जे प्रामुख्याने चव, रंग आणि अन्नाचे जतन करण्यासाठी वापरले जाते.

बऱ्याच मसाल्यांमध्ये रोगप्रतिकारक गुणधर्म असतात, ज्यामुळे हे स्पष्ट होऊ शकते की गरम हवामानात तयार होणाऱ्या

पाककृतींमध्ये मसाले अधिक महत्वाचे का आहेत, जेथे अन्न खराब होण्याची अधिक शक्यता असते आणि मसाल्यांचा वापर मांसात अधिक सामान्य का अधिक संवेदनशील असते. मसाले कधी-कधी औषध, धार्मिक विधी, सौंदर्यप्रसाधने किंवा सुवास उत्पादनामध्ये वापरली जातात.

खाद्यपदार्थ तिखट, सुवासिक व स्वादिष्ट बनविण्यासाठी जे विविध वनस्पतींचे भाग वापरण्यात येतात, त्यांना 'मसाले' असे म्हणतात. मसाले वापरण्यामागे पदार्थ खाण्याची इच्छा वाढविणे व तो जास्त काळ टिकविणे (उदा., लोणचे) हेही उद्देश असू शकतात. काही मसाल्यांमध्ये औषधी गुणधर्म असल्याने त्यांचा उपयोग आसवे, अर्क, सायरप इ. तयार करण्यासाठी करण्यात येतो. सामान्यतः वनस्पतींची मुळे मूलक्षोडे (जमिनीत आडवी वाढणारी , जाडसर खोडे, उदा., आले, हळद वगैरे) साली पाने फळे बिया फुले इ. भाग वाळवून मसाले म्हणून वापरतात. हिरव्या मिरच्या, कोथिंबीर, कढिलिंबाची पाने इ. पदार्थ तसेच वाळवून चूर्णरूप करून वा द्रव अर्करूपात वापरतात. काही मसाल्याच्या पदार्थांचे संश्लेषित (कृत्रिम) अर्कही आता तयार करण्यात आलेले आहेत. मसाल्याचे पदार्थ एकएकटे वा मिश्रणाच्या रूपात वापरले जातात. या पदार्थांत पोषणमूल्य जवळजवळ नसल्यामुळे त्यांचा 'अन्न' या संज्ञेत समावेश होऊ शकत नाही.

पाश्चिमात्य देशांत खाद्यपदार्थ तयार करताना वा शिजविताना जे मसाल्याचे पदार्थ (उदा., मिरी, मिरची, हळद इ.) वापरतात त्यांना 'स्पाइसेस' असे म्हणतात, तर तयार झालेल्या खाद्यपदार्थांचे सेवन करताना जे पदार्थ त्यात मिसळण्यात येतात (उदा., चटणी, सॅलड, ड्रेसिंग इत्यादींत वापरण्यात येतात) त्यांना 'कौंडिमेंट्स' म्हणतात. कोथिंबीर, काळी मिरी इ. मसाल्याच्या पदार्थांचा समावेश त्यांच्या उपयोगानुसार दोन्हींत करण्यात येतो. प्रस्तुत नोंदीत या दोन्हींना मसाल्याचे पदार्थ असेच संबोधिलेले आहे.

बहुतेक मसाल्याचे पदार्थ सुवासिक वा झोंबणाऱ्या वासाचे असतात. या पदार्थांना असणारा विशिष्ट वास हा त्यात असणाऱ्या बाष्पनशील (बाष्परूपाने उडून जाणाऱ्या) वा अबाष्पनशील तेलांमुळे येतो. रासायनिक दृष्ट्या मसाल्याच्या पदार्थांत कार्बोहायड्रेटे

२)इतिहास :-

मानवाला अतिप्राचीन काळापासून माहीत असलेल्या व्यापारांपैकी मसाल्याच्या पदार्थांचा व्यापार हा एक आहे. या व्यापाराच्या मार्गाचे वर्णन त्या काळातील आशियातील संस्कृतीच्या इतिहासवर्णनात आढळते. आग्नेय चीन व अरबस्तान यांमध्ये हा व्यापार खुष्कीच्या आणि समुद्रकिनाऱ्या किनाऱ्याने होत असे. दालचिनी, तमालपत्र, वेलदोडे, आले (सुंठ) व हळद हे मसाल्याचे पदार्थ पूर्वेकडील लोकांना फार प्राचीन काळापासून माहीत होते तसेच ते लोक या पदार्थांचे उत्पादन , वापर व व्यापारही करीत असत.

इ. स. पू. सु. २००० च्या सुमारास मध्यपूर्वेत दालचिनी व तमालपत्र हे मसाल्याचे पदार्थ आले असावेत. बायबलमध्ये त्यांचा उल्लेख आढळतो. त्या काळी मसाल्याच्या पदार्थांचा वापर मोठ्या प्रमाणावर व व्यापार फायद्यात चालत असे. मसाल्याच्या व्यापाऱ्यांकडून मिळालेल्या देणगी-करांचा वाटा सॉलोमन राजाच्या (इ. स. पू. सु. ९७३–९३३) वार्षिक उत्पन्नात असे. दालचिनी व तमालपत्र मध्यपूर्वेत अरबांनी आणल्यानंतर, त्यांनी त्यांच्या उगमस्थानाबद्दल गुप्तता राखली व त्यांच्या निर्मितीविषयी अनेक दंतकथा प्रसारित केल्या. मात्र थोरले प्लिनी (इ. स. पहिले शतक) यांना या दंतकथा पटलेल्या नव्हत्या. स्ट्रेबो (इ. स. पू. ६४?–इ. स. २०?) यांनी Geographyया आपल्या ग्रंथात अरबांच्या मसाल्याच्या पदार्थांच्या व्यापाराविषयी उल्लेख केलेला आहे.

नौकानयन कौशल्य, मॉन्सून वारे इत्यादींच्या सखोल अभ्यासामुळे अरबांनी इ. स. पू. काळी समुद्रमार्गे मसाल्यांच्या बेटांकडे (इंडोनेशियातील सेलेबीझ व न्यू गिनी याच्या दरम्यानच्या मोलकाझ बेटांकडे) प्रवास केला. त्याच सुमारास चिनी लोक समुद्रमार्गे या बेटांकडे गेले होते. त्या काळी श्रीलंका हे मसाल्याच्या पदार्थांच्या व्यापाराचे प्रमुख व मध्यवर्ती स्थान होते.

टॉलेमी राजांच्या काळात (इ. स. पू. ३२३–इ. स. पू. ३०) ईजिप्त व भारत यांच्यात व्यापारास सुरुवात झाली. रोमन लोकांनी त्यात वाढ केली. इ. स. पू. ३३२ च्या सुमारास ईजिप्तमध्ये ॲलेक्झांड्रिया बंदराची स्थापना झाली व लौकरच ते मसाल्याच्या पदार्थांच्या व्यापाराचे एक केंद्र बनले. या बंदरातूनच रोममध्ये मसाल्याचे पदार्थ प्रथम पाठविले गेले. भारताबरोबरच रोमचा व्यापार इ. स. सहाव्या शतकात बंद पडला, मात्र अरबांचा चालू होता. याही काळात श्रीलंकेला महत्त्वाचे स्थान होते.

Iयूरोपियनांना मसाल्याच्या पदार्थांचे उगमस्थान माहीत होते पण बहुतेक व्यापार अरबांच्या मार्फत होत असे तसेच या

व्यापारातील व्हेनिसचे महत्त्व कमी करणे अशक्य झाले होते. तुर्कांनी कॉन्स्टॅंटिनोपल (इस्तंबूल) शहर १४५३ मध्ये जिंकल्याने यूरोप व आशियामधील व्यापाराचा खुष्कीचा मार्ग बंद झाला. त्यामुळे पूर्वेकडील मसाल्याच्या प्रदेशांकडे जाण्यासाठी (विशेषतः भारताकडे) समुद्रमार्गे जाण्याचे मार्ग शोधण्याचे प्रयत्न झाले. या प्रयत्नांत पोर्तुगीजांना प्रथम यश आले. १४९८ मध्ये वास्को द गामा भारतात कालिकत येथे आफ्रिकेच्या दक्षिणेकडील केप ऑफ गुड होपमार्गे येऊन पोहोचले आणि १५०१ मध्ये पेद्रू आल्व्हारीश काब्राल यांनी लिस्बनला मसाल्याचे पदार्थ नेले. यानंतर डच लोक मसाल्याच्या बेटांकडे समुद्रमार्गांनी गेले.

३) व्याख्या :-

थोडक्यात काय, तर एखाद्या गोष्टीची "लज्जत" वाढवण्याकरता जे काही "साहित्य" वापरले जाते त्याला "मसाला" म्हणतात.

खाण्याच्या पदार्थांच्या बाबतीत मसाला म्हणजे त्या खाण्याच्या पदार्थाची रुची वाढवणारे काही घटक जे काही वेळा पदार्थ बनवतानाच घालावे लागतात किंवा काही वेळा पदार्थ पूर्ण बनल्यानंतर त्यात वरुन टाकले जातात.

उदाहरणार्थ, तमालपत्र हे खमंग वासासाठी बिर्याणी किंवा पुलावात तो बनवतानाच घातले जाते. हिंग, हळद, तिखट, धणे, जिरे हे सगळे आपले मसाल्याचे पदार्थ म्हणून ओळखले जातात आणि त्याचा एक वेगळा "मसाल्याचा डबा "आपल्याकडे प्रत्येक

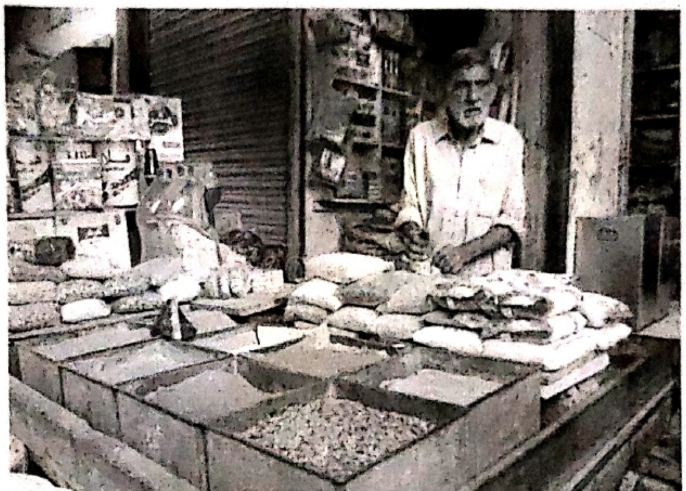

स्वयंपाकघरात सांपडतो.मग भाषण करताना ,ते खुलवण्यासाठी, एखादा वक्ता त्यात "मसाल्या"सारखे काही किस्से किंवा काही विनोद,स्वतःचे अनुभव श्रोत्यांच्या मनोरंजनासाठी टाकत असतो. तोही भाषणातला मसालाच म्हणायचा.

ललित लेखनातही काव्य, किस्से, विनोद इत्यादी मसाल्याची पेरणी अधून मधून टाकत ते रंजक करावे लागते. अन्यथा वाचकांना ते कंटाळवाणे वाटू शकते.

चित्रपट सुद्धा चालावेत म्हणून पटकथेत छान पैकी गाण्याच्या जागा तयार करून गाणी "मसाल्या" सारखी "घातली" जातात. तसेच काही प्रसंग ओढून ताणून आणून टाकले जातात. हा एक प्रकारचा चित्रपटाचा किंवा मसाला चित्रपटांचा फॉर्म्युलाच असतो. यात थोडी मारामारी, थोडी गाणी, थोडी ॲक्शन, थोडा रोमान्स अशा सगळ्या गोष्टींचे एकत्रित पण प्रमाणात मिश्रण पटकथेत केलेलं असतं. काही वेळा ते फसतं, काही वेळा ते खूप चालतं.पण काही वेळा "मसाल्याचा" अतिरेक सुद्धा घातक ठरतो. अशावेळी "चार आण्याची कोंबडी आणि बारा आण्याचा मसाला" अशी उक्ती वापरून त्या पदार्थाचा पार "फज्जा" उडाला आहे असे सूचित करायला लोक टपलेलेच असतात .

५)मसाल्याचीकृती:-

वनस्पतींच्या विविध भागांपासून मसाल्याचे पदार्थ तयार करण्यात येत असल्याने ते तयारकरण्याच्या कृतीतील प्रक्रिया वेगवेगळ्या असतात. पाने, साली, फुले व कळे यांपासून तयार करण्यात येणाऱ्या मसाल्याच्या पदार्थांच्या कृतीत साफसफाई करणे, सूर्यप्रकाशात वा कृत्रिम उष्णतेने वा दोन्ही पद्धतींनी वाळविणे, सुकविणे वा प्रतवारी करणे इ. प्रक्रियांचा समावेश असतो तर फळांच्या आतील बियांचा (उदा., तीळ, जिरे, ओवा) वापर मसाले म्हणून करण्यात येत असेल तर कापणी, मळणी, साफ सफाई, वाळविणे, प्रतवारी करणे इ. प्रक्रियांचा समावेश असतो. मिरची, कोथिंबीर, पुदिना इ. हिरव्यागार स्थितीत वापरता येतात तसेच ते पदार्थ वाळवून, चूर्ण करूनही वापरतात. कोथिंबीरीची पाने तशीच व वाळवून वापरतात, तर तिच्या बिया (धने) कापणी, मळणी, सफाई, वाळविणे, प्रतवारी करणे इ. प्रक्रिया करून वापरतात. आले तसेच वापरतात किंवा ते शिजवून (प्रक्रिया करून) व वाळवून

केलेली सुंठ या स्वरूपातही वापरतात. हळद शिजवून-वाळवून वापरतात. कांदा-लसूण हे पदार्थ थोड्या प्रमाणात वाळवून वापरण्यात येतात.

मसाल्याचे पदार्थ दळून चूर्णरूप करतात. चूर्ण तयार करणे हा एक खास उद्योग झालेला आहे. साली व मुळे यांचे चूर्ण करण्यास योग्य होतील इतपत लहान तुकडे करणारी पातीयुक्त कर्तन यंत्रे वापरतात. चूर्ण करण्यासाठी विविध प्रकारांची दळण यंत्रे वापरतात. ह्या यंत्रांत दळताना जादा उष्णता निर्माण होऊ देत नाहीत. नाही तर मसाल्याच्या पदार्थांतील महत्त्वाची व सुवासिक बाष्पनशील तेले कमी होतात. हे पदार्थ दळल्यावर चाळतात व ते एकजीव होण्यासाठी विशिष्ट मिश्रक यंत्राचा वापर करतात.

मसाल्याच्या पदार्थांचा अर्क योग्य बाष्पनशील विद्रावक (विरघळविणारा पदार्थ) वापरून काढतात. ह्या अर्कात बाष्पनशील तेले, विद्राव्य (विरघळणारी) रेझिने व मसाल्यातील इतर घटक द्रव्ये आढळतात. हे अर्क संहत करून (विरघळलेल्या पदार्थांचे प्रमाण वाढवून) द्रवरूप मसाले तयार करतात. बाष्पनशील तेले व ओलिओरेझिने विविध प्रकारे व योग्य प्रमाणात मिसळून संश्लेषित अर्क तयार करतात. द्रवरूप मसाले बाटल्यांत भरून योग्य प्रकारे बंद व आवेष्टित करून बाजारात विक्रीस पाठवितात.सर्व प्रकारचे मसाल्याचे पदार्थ नेहमी शुष्क, आरोग्यदृष्ट्या स्वच्छ, कृंतकरोधी (उंदरांसारख्या कुरतडणाऱ्या प्राण्यांपासून सुरक्षित) व शीत जागेत साठवितात. मसाल्याच्यापदार्थांत बुरशीची व कीटकांची वाढ होऊ नये म्हणून साठवणीच्या जागी आर्द्रता व तापमान योग्य प्रकारे नियंत्रित ठेवणे आवश्यक असते. दळण्यापूर्वी मसाल्याचे पदार्थ जास्त काळ साठवू नयेत कारण त्यांतील बाष्पनशील द्रव्ये हळूहळू निघून जातात. दळलेले मसाले उघडे ठेवू नयेत ते घट्ट डब्यात साठवावेत नाही तर त्यांतील बाष्पनशील व स्वादकारक घटक उडून जातात. मसाल्याचा प्रकार (पदार्थ) व आवेष्टन प्रकार यांवर मसाला वापरण्यायोग्य स्थितीत साठविता येण्याचा कालावधी अवलंबून असतो. तयार करण्याच्या दिवसापासून धातूच्या डब्यातील पातळ तुकड्यांच्या स्वरूपातील मसाले १२ महिने, कागदी पुठ्ठ्याच्या खोक्यातील मसाले (अखंड) १८ महिने, धातूच्या डब्यातील दळलेले मसाले २४ महिने व काचेच्या बाटल्यांतील मसाले ३६ महिने इतके टिकतात. त्यानंतर त्यांतील स्वादकारक घटक हळूहळू उडून जातात.

ग्राहकांच्या हिताच्या संरक्षणासाठी व उद्योगाचे नियमन करण्याच्या दृष्टीने [illegible], आयातदार व उत्पादक [illegible] मसाल्यासंबंधीची काही मानके (गुणवत्ता [illegible] व नियम) [illegible] आवश्यकता आहे. हे सर्वसामान्य असले, तरी मसाल्याच्या पदार्थांच्या बाबतीत काही ठिकाणी [illegible] प्रकार आहे. [illegible] आहे. [illegible] [illegible] व [illegible] [illegible] [illegible] व [illegible] [illegible] मिळू शकते

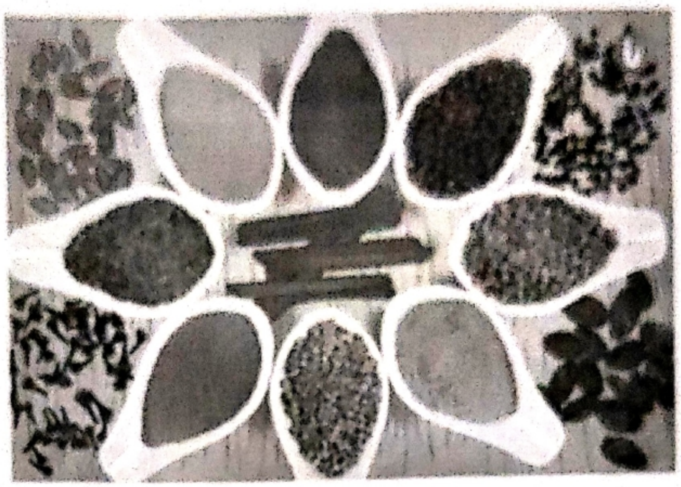

७)मसाल्याचे उपयोग :-

प्राचीन काळी मसाल्याच्या पदार्थांचा उपयोग औषधे म्हणून, पवित्र तेले व मलमे तयार करण्यासाठी आणि कामोत्तेजक पदार्थ म्हणून करण्यात येत होता, असे उल्लेख आढळले आहेत. त्यांचा वापर धर्मगुरू पूजेत व जादुटोण्यासाठीही तर विलासप्रिय रोमन सरदार मद्याला स्वाद आणण्यासाठी, स्नानाचे पाणी सुगंधित करण्यासाठी, शरीर लेपनासाठी व धूप म्हणून जाळण्यासाठीही करीत असत. चीन, सुमेर, ॲसिरिया, ईजिप्त, ग्रीस, रोम इ. संस्कृतींत मसाल्याच्या पदार्थांचा वापर रोगोपचारासाठी करीत असत. हिपॉक्राटीझ,गेलेन व पेडॅनिअस डायस्कारिडीझ हे वैद्य त्यासाठी प्रसिद्ध होते. इ. स. पहिल्या शतकात थोरले प्लिनी यांनी HistoriaNaturalisया ग्रंथात त्या काळी माहीत असलेल्या रोगांवर वापरण्यात येणाऱ्या मसाल्याच्या पदार्थांची रोग बरे करण्याची शक्ती व काळ यांचे वर्णन केआहे. मसाल्याच्या पदार्थांच्या रोगनिवारणातील वापरात पुढे सुधारणा होऊन तो मध्ययुगात व आ0धुनिक काळाच्या आरंभापर्यंतही बराच प्रचलित होता. मानवाने मसाल्याचा वापर खाद्यपदार्थांत कधीपासून केला हे ज्ञात नाही. मद्यनिर्मितीत व तेलासाठी तीळ फार पूर्वीपासून वापरीत असत. तसेच कांदा व लसूण यांचा वापर फार पूर्वीपासून अन्नाचा एक घटक व मसाल्याचे पदार्थ म्हणून करण्यात येत होता. प्राचीन ग्रीक लोक बऱ्याच मसाल्याच्या पदार्थांचा वापर खाद्यपदार्थ व पेये स्वादिष्ट करण्यासाठी करीत असत. इतर देशांतून आयात केलेल्या मसाल्याच्या पदार्थांचा वापर फक्त श्रीमंत वर्गच करीत असे. तेराव्या शतकात मार्को पोलो यांना चीनमध्ये श्रीमंत लोक मसाल्यातील मांसपदार्थ खात असलेले आढळले पण गरीब लोक यासाठी लसणाचा वापर करीत असत. यूरोपमध्ये खाद्यपदार्थ खवट होणे, खराब होणे इत्यादींपासून संरक्षण करण्यासाठी, तसेच स्वादिष्ट करण्यासाठी मसाल्याच्या पदार्थांचा वापर करण्यास हळूहळू सुरुवात झाली. मध्ययुगापर्यंत बरेच मसाल्याचे पदार्थ खाद्यपदार्थांत वापरण्यात येऊ लागले. पूर्वेकडील देशांतून येणारे मसाल्याचे पदार्थ त्यांच्या किंमतीमुळे श्रीमंत लोकांच्याही आवाक्याबाहेर होते पण मसाल्याच्या पदार्थांचा व्यापार जसजसा प्रगत होत गेला, तसतसे हे स्वरूप पालटू लागले आणि तिखट, सुवासिक मसाल्याचे पदार्थ गरीब-श्रीमंत लोक सारख्याच प्रमाणात वापरू लागले.

मसाल्याच्या पदार्थांचे आधुनिक उपयोग जास्त करून खाद्यपदार्थांतच करण्यात येतात. संस्कारित मांस, विविध सॉसेज, सॉस, शिर्का

(व्हिनेगार), लोणची, चटण्या, बिस्किटे, पेये, मेवामिठाई आदि खाद्यपदार्थ उद्योगांत मसाल्याच्या पदार्थांचा वापर मोठ्या प्रमाणावर करण्यात येतो. मसाल्याचे पदार्थ व त्यांपासून काढण्यात येणारी तेले ॲबसिंथ, ॲनिसेट, बेनिडिक्टीन, क्रीम-द-मेंथ यासारखी अल्कोहॉलयुक्त पेये तयार करण्यात येणारी बाष्पनशील तेले, सुवासिक द्रव्ये, सौंदर्यप्रसाधने, दंतधावने, स्नानाचे साबण व सुवासिक तंबाखू तयार करण्यासाठी वापरण्यात येतात. मसाल्याच्या पदार्थांचा औषधी वापर पूर्णपणे नाहीसा झालेला नाही.

९)मसाल्याचे दुष्परिणाम:-

१) गरम मसाल्या शिवाय आजकाल कुठली भाजी सुद्धा बनवली जात नाही. याने अन्नाची चव वाढते पण गरम मसाल्याचं अतिसेवन आरोग्या साठी खूप हानिकारक आहे. काय होतं गरम मसालाजास्त खाल्ला की? नेमक्या काय समस्या उद्भवतात? बघुयात...

२) पोटात जळजळ, अपचन, ॲसिडिटी यासारख्या समस्या गरम मसाला खाल्ल्यानेच उद्भवू शकतात. ज्या लोकांना अपचन होतंय, पचनाची समस्या होतेय त्या लोकांनी गरम मसाला खाण्याचे प्रमाण कमी करावे. गरम मसाल्याचे अति सेवन पोट खराब करू शकते.

3) ओरल हेल्थ हे कधी तुम्ही ऐकलं आहे का? ओरल हेल्थ म्हणजे तोंडाचं आरोग्य. गरम मसाला जास्त खाल्ला की जिंजिवाइटिस, वेदना आणि हिरड्यांचे संक्रमण अशा समस्या उद्भवतात. तथापि, थोड्या प्रमाणात गरम मसाले दातांमधील पोकळी काढून टाकण्यास मदत करतात.

४) ह्रदय चांगलं ठेवायचं असेल तर गरम मसाला कमी प्रमाणात खा. गरम मसाला जास्त खाल्ल्याने ह्रदयाच्या आरोग्यावर परिणाम होतो. ह्रदयाचा रुग्ण असलेल्यांनी या मसाल्याचे सेवन करू नये. या मसाल्याने ह्रदयविकार होतात.

५) गरम मसाल्यात मिरची, लवंग, कोथिंबीर, मोठी वेलची आणि लहान वेलची यांचा समावेश असतो. आहारात या गरम मसाल्यांचा समावेश जास्त प्रमाणात केल्यास मळमळ, उलट्या आणि वेदना होतात.

१०)प्रमुख मसाले:-

काळीमिरी

लवंग

दालचीनी

दगडफुल

आले

धने

११)मसाल्याचे महत्व :-

मसाले हा मानवी जीवनाचा अत्यावश्यक घटक आहे. बिया, मुळे, फळांची साल आणि इतर वनस्पती पदार्थ मसाला म्हणून वापरतात. मसाल्यांचा वापर अन्नाला चव देण्यासाठी आणि रंग देण्यासाठी केला जातो. आयुर्वेदिक औषधांमध्ये मसाल्यांचा मोठ्या प्रमाणावर वापर केला जातो. मसाल्यांमध्ये अँटिऑक्सिडंट्स, हृदयाचे संरक्षण, तंदुरुस्तीचे पुनरुत्पादन, दाहक-विरोधी आणि विविध प्रकारचे आरोग्य फायदे देखील आहेत.

जगभरातील मसाल्यांचे स्वतःचे वेगळे सार, चवदार रंग आणि सुगंध असतो. हळद, जिरे, धणे, काळी-पांढरी मिरची, एका जातीची बडीशेप आणि मोहरी हे सर्व जगभरात वापरले जाणारे लोकप्रिय मसाले आहेत. मसाल्यांच्या मुबलकतेमुळे क्लासिक भारतीय घरी शिजवलेले अन्न बहुतेकदा जगभरात वापरल्या जाणाऱ्या आरोग्यदायी पदार्थांपैकी एक मानले जाते.

स्वयंपाक आणि औषध दोन्हीमध्ये मसाले महत्त्वाचे आहेत. ते पाककृतींची नैसर्गिक चव सुधारतात आणि त्यांचा वापर अन्नाचे स्वरूप समायोजित करण्यासाठी आणि रंगात अधिक आनंददायी करण्यासाठी केला जाऊ शकतो. त्यापैकी काही जंगली वाढतात आणि अन्न संरक्षकांचा उत्कृष्ट स्त्रोत आहेत, विशेषत: औद्योगिक प्रक्रिया केलेल्या खाद्यपदार्थांमध्ये.

मसाले पदार्थांची नैसर्गिक चव वाढवतात. ते प्राचीन काळी अत्यंत महत्त्वपूर्ण होते आणि आज आपण त्यांच्याशिवाय जगू शकत नाही. ते विविध स्वाद आणि सुगंधांमध्ये उपलब्ध आहेत. तेमूलत: अन्न वर्धक आहेत जे पदार्थांना एक वेगळी चव आणि

सुगंध देण्यासाठी वापरले जातात. बनवण्यासाठी काही मसाले साखरेत उकळले जातात.

करी हे विविध प्रकारचे मसाले घालून बनवलेले सर्वात प्रसिद्ध अन्न आहे. करी हा मसाला आहे जो सामान्यतः डेअरी आणि पोल्ट्री उत्पादनांसाठी वापरला जातो. आले, हळद, एका जातीची बडीशेप, जिरे, मेथी, धणे आणि जायफळ हे करीचे मुख्य घटक आहेत. हे मांस, सीफूड, भाज्या आणि सूपमध्ये चवजोडलीजाते.

दीक्षाभूमी शहरात चार एकर महत्त्वपूर्ण जमिनीवर पसरलेली आहे. स्तूपाची रचना 1968 मध्ये, वास्तुविशारद शेओ डॅन मल यांनी केली होती. पी. जी कॉलेजमध्ये भिक्षूंसाठी निवासी घरांसह बांधकाम सुरू झाले. स्तूपाचे बांधकाम जुलै 1978 मध्ये सुरू झाले, परंतु ते पूर्ण होण्यास बराच वेळ लागला. स्तूपाचे उद्घाटन 18 डिसेंबर 2001 रोजी भारताचे राष्ट्रपती के. आर. नारायणन यांच्या हस्ते करण्यात आले.

स्तूप :– तळमजल्यावर 211 * 211 फुट चौरस हॉल आहे. या सभागृहाच्या मध्यभागी बुध्दाची प्रतिमा ठेवण्यात आलेली आहे जी नागपूर विद्यापीठात शिकणाऱ्या थाई विद्यार्थ्यांनी दिक्षाभूमीला दान केली आहे. गौतम बुध्द आणि डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या जीवनातील घटनांचे वाचनालय आणि छायाचित्राचे प्रदर्शन आहे. सभागृहाच्या वर एक पोकळ घुमट आहे. हा घुमट आसेरीने वेढलेला आहे. चारही बाजूंनी कारंजे लावले आहेत. घुमटाच्या वर एक लहान स्लॅब आणि थोडी सजावटीची छत्री आहे. स्तूपाला चार दिशांना दरवाजे आहेत. दारे अशोक चक्रांनी सजवलेल्या मोठया कमानीमध्ये उघडतात आणि त्यावर घोडे, हत्ती आणि सिंह यांच्या मुर्ती आहेत. स्तूपाच्या आजूबाजू एक बाग आहे ज्याची देखभाल नागपूर इम्प्रूव्हमेंट ट्रस्ट करते स्तूपाच्या समोर आंबेडकराचा पुतळा आणि गौतम बुध्दांच्या प्रतिमा आहेत. विहाराव्यतिरीक्त बोधी वृक्ष व एक पवित्र अंजिराचे झाड आहे. श्रीलंकेतील अनुराधापूरा येथील बोधीवृक्षाच्या तीन शाखांमधून दिक्षाभूमीवर या बोधीवृक्षाची लागवड करण्यात आली. भदंत आनंद कौसल्यायन यांनी बुध्दाच्या ज्ञानाचे स्मारक म्हणून या शाखा श्रीलंकेतून आणल्या.

दिक्षाभूमी हे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकराचे स्मारक, महाराष्ट्र सरकारने याला अ – वर्ग पर्यटन आणि तीर्थक्षेत्राचा दर्जा दिलेला आहे. धम्मचक्र प्रवर्तन दिनाच्या दिवशी मोठया संख्येन लोक जमतात. वर्षभरात देश विदेशातील हजारो पर्यटक या ठिकाणाला भेट देतात त्या पदरेशातील पर्यटकामध्ये जपान व थांयलड मधून येणाऱ्याचे प्रमाण जास्त आहे.

प्रवाह करणे वर्तुळाकार प्रवास करून निरनिराळी ठिकाणे पाहणे असा होतो. पर्यटन म्हणजे माणसाचे त्याच्या नेहमीच्या राहत्या ठिकाणापासून इतरत्र झालेले अल्पकालीन स्थलांतर होय.

पर्यटनाच्या व्याख्या :–

1) हरमय श्युलर्ड या ऑस्ट्रेलियन अर्थतज्ज्ञांच्या मते पर्यटन म्हणजे एक असा आर्थिक कार्यक्रम की ज्यात लोकांचा प्रत्यक्ष देशांतर्गत किंवा परदेशी प्रवास वास्तव्याचे ठिकाण एखाद्या देश नगर किंवा प्रदेश या स्वरूपात असू शकतो.

2) 1976 मध्ये ब्रिटनमधील पर्यटन संस्थेने पर्यटनाची व्याख्या करताना म्हटले आहे की पर्यटन म्हणजे लोकांनी त्यांच्या राहत्या स्थानापासून काही अंतरा वरील स्थानावर अल्पकालीन केलेले स्थलांतर होय. हे स्थलांतर संशोधन, व्यवसाय, मनोरंजन व ऐशोआराम अशासाठी केलेले असते.

कुतुबशाही, अहमदनगरची निजामशाही, अचलपूरची इमादशाही आणि बिदरची बरीदशाही अशा पाच शाह्या निर्माण झाल्या. या पाचही शाह्या एकमेकांशी सतत भांडत असत.

हा आहे विहीरीचा प्रमुख हेतू :– अचलपूरची निमाजशाही आणि हैदराबादच्या गोवळकोंडाची

कुतुबशाही यांच्या मधल्या प्रवासाच्या दोन मार्गांपैकी एक मार्ग हा अमरावती जिल्ह्यातील सावळापूर – खोलापूर – महिमापूर येथून हैदराबादकडे जायचा. दुसरा मार्ग अचलपूर ह्या

प्रवाह करणे वर्तुळाकार प्रवास करून निरनिराळी ठिकाणे पाहणे असा होतो. पर्यटन म्हणजे माणसाचे त्याच्या नेहमीच्या राहत्या ठिकाणापासून इतरत्र झालेले अल्पकालीन स्थलांतर होय.

पर्यटनाच्या व्याख्या :–

1) हरमय श्युलर्ड या ऑस्ट्रेलियन अर्थतज्ज्ञांच्या मते पर्यटन म्हणजे एक असा आर्थिक कार्यक्रम की ज्यात लोकांचा प्रत्यक्ष देशांतर्गत किंवा परदेशी प्रवास वास्तव्याचे ठिकाण एखाद्या देश नगर किंवा प्रदेश या स्वरूपात असू शकतो.

2) 1976 मध्ये ब्रिटनमधील पर्यटन संस्थेने पर्यटनाची व्याख्या करताना म्हटले आहे की पर्यटन म्हणजे लोकांनी त्यांच्या राहत्या स्थानापासून काही अंतरा वरील स्थानावर अल्पकालीन केलेले स्थलांतर होय. हे स्थलांतर संशोधन, व्यवसाय, मनोरंजन व ऐशोआराम अशासाठी केलेले असते.

कुतुबशाही, अहमदनगरची निजामशाही, अचलपूरची इमादशाही आणि बिदरची बरीदशाही अशा पाच शाह्या निर्माण झाल्या. या पाचही शाह्या एकमेकांशी सतत भांडत असत.

हा आहे विहीरीचा प्रमुख हेतू :– अचलपूरची निमाजशाही आणि हैदराबादच्या गोवळकोंडाची

कुतुबशाही यांच्या मधल्या प्रवासाच्या दोन मार्गांपैकी एक मार्ग हा अमरावती जिल्ह्यातील सावळापूर – खोलापूर – महिमापूर येथून हैदराबादकडे जायचा. दुसरा मार्ग अचलपूर ह्या

DEPARTMENT OF SOCIOLOGY

STUDENT RESEARCH PROJECT

"Awareness of Human Rights Among the Women of Scheduled Tribe (Pardhi) in Chandikapur"

REDMI NOTE 8
AI QUAD CAMERA

REDMI NOTE 8
AI QUAD CAMERA

REDMI NOTE 8
AI QUAD CAMERA

दारापूर ग्रामपंचायत येथे विद्यार्थ्यांची भेट दिनांक 06 एप्रिल 2024

Scanned with CamSca

Shri. DadasahebGawai Charitable Trust (Regd. No. : E-275)
RAMKRUSHNAMAHAVIDYALAYA
Darapur, Tq. Daryapur, Dist. Amravati- 444802 (M.S.)
Ph. : 07224-275231(Pri.) 9518782210
Web site :www.rmvdar.co.in Gmail : rmvdar.gmil.com
Principal :DR. MALLUAHLAPADAVAL

श्री दादासाहेब गवई चॅरीटेबल ट्रस्ट, (रजि नं. ई-275)अम.
रामकृष्ण महाविद्यालय
दारापूर, ता. दर्यापूर,जि. अमरावती – 444 802 (म.रा.)
फोन : 07224-275231(प्राचार्य)9518782210
Web site : www.rmvdar.co.in Gmail : rmvdar.gmil.com
प्राचार्य : डॉ. मल्ल अहला पडवाल

Project Completion Certificate

This is Certifiy that **Dr. Kundan Ajabrao Alone** Associate Professor in Geography, He has Completed Student Research Project.

Sr. No.	Project Name	Academic Year	Project Status
01	Geographical Project on Kholapur & Kotheshwar	2019 – 2020	Completed
02	Field Work on Socio Economic Population Profile Naved	2021 – 2022	Completed
03	Educational Tour on Nagpur	2022 – 2023	Completed
04	Geographical Project on Mahimapur	2024 - 2025	Completed

PRINCIPAL
Rankrushna Mahavidyalaya,
Darapur, Tq. Daryapur

Shri. Dadasaheb Gawai Charitable Trust (Regd. No E- 275/Amt) Amravati's
NAAC Accredited with 'B' Grade
RAMKRUSHNA MAHAVIDYALAYA, DARAPUR
TQ. DARYAPUR, DIST. AMRAVATI - 444802 (MAHARASHTRA)
Ph : (07224) 275231, Fax : (07224) 275231, (07224) 2382249 + 91- 9767990763(Pri)
- President -
Mrs. Kirti R. Arjun
- Principal-
Dr. Mallu Padwal
Website :- www. rmvdar.com
E- mail :-rmvdar@gmail.com

Project Completion Certificate

This is certify that Dr. Sandeep Mahadeorao Hadole, Assist. Prof. in Sociology, He has Completed Student Research Project on **"Awareness of Human Rights Among the Women of Scheduled Tribe (Pardhi) in Chandikapur"** in the Period of 2020-2021 to 2023-2024

PRINCIPAL
Rankrushna Mahavidyalaya,
Darapur, Tq. Daryapur

Shri. Dadasaheb Gawai Charitable Trust (Regd. No E- 275/Amt) Amravati's
NAAC Accredited with 'B' Grade

RAMKRUSHNA MAHAVIDYALAYA, DARAPUR

TQ. DARYAPUR, DIST. AMRAVATI - 444802 (MAHARASHTRA)
Ph : (07224) 275231, Fax : (07224) 275231, (07224) 2382249 + 91- 9767990763(Pri)

- President -
Mrs. Kirti R. Arjun

- Principal-
Dr. Mallu Padwal

Website :- www. rmvdar.com **E- mail :-rmvdar@gmail.com**

Project Completion Certificate

This is certify that Dr. Sarika N. Dandage (Bodade), Assost. Prof. in Home-Economics, She has Completed Student Research Project on **"Flower Arrangement "** in the Period of 2020-2021 to 2023-2024

PRINCIPAL
Rankrushna Mahavidyalaya,
Darapur, Tq. Daryapur

Shri. Dadasaheb Gawai Charitable Trust (Regd. No E- 275/Amt) Amravati's
NAAC Accredited with 'B' Grade
RAMKRUSHNA MAHAVIDYALAYA, DARAPUR
TQ. DARYAPUR, DIST. AMRAVATI - 444802 (MAHARASHTRA)
Ph : (07224) 275231, Fax : (07224) 275231, (07224) 2382249 + 91- 9767990763(Pri)
- President - Mrs. Kirti R. Arjun
- Principal- Dr. Mallu Padwal
Website :- www. rmvdar.com
E- mail :-rmvdar@gmail.com

Project Completion Certificate

This is certify that Dr. Yashvant V. Harne, Assist. Prof. in Cooperation, He has Completed Student Research Project on **"Household Industries "** in the Period of 2020-2021 to 2023-2024

PRINCIPAL
Rankrushna Mahavidyalaya,
Darapur, Tq. Daryapur

Shri. Dadasaheb Gawai Charitable Trust (Regd. No E- 275/Amt) Amravati's
NAAC Accredited with 'B' Grade
RAMKRUSHNA MAHAVIDYALAYA, DARAPUR
TQ. DARYAPUR, DIST. AMRAVATI - 444802 (MAHARASHTRA)
Ph : (07224) 275231, Fax : (07224) 275231, (07224) 2382249 + 91- 9767990763(Pri)
- President - Mrs. Kirti R. Arjun
- Principal- Dr. Mallu Padwal
Website :- www. rmvdar.com
E- mail :-rmvdar@gmail.com

Project Completion Certificate

This is certify that Dr. Kundan A. Alone, Assost. Prof. in Geography, He has Completed Student Research Project on **"Flower Arrangement "** in the Period of 2020-2021 to 2023-2024

PRINCIPAL
Rankrushna Mahavidyalaya,
Darapur, Tq. Daryapur

Shri. Dadasaheb Gawai Charitable Trust (Regd. No E- 275/Amt) Amravati's
NAAC Accredited with 'B' Grade
RAMKRUSHNA MAHAVIDYALAYA, DARAPUR
TQ. DARYAPUR, DIST. AMRAVATI - 444802 (MAHARASHTRA)
Ph : (07224) 275231, Fax : (07224) 275231, (07224) 2382249 + 91- 9767990763(Pri)
- President - Mrs. Kirti R. Arjun
- Principal- Dr. Mallu Padwal
Website :- www. rmvdar.com
E- mail :-rmvdar@gmail.com

Project Completion Certificate

This is certify that Miss Dipali S. Kurmi,(CHB) Dept of Commerce, She has Completed Student Research Project on **"Commerce"** in the Period of 2020-2021 to 2023-2024

PRINCIPAL
Rankrushna Mahavidyalaya,
Darapur, Tq. Daryapur

Shri. Dadasaheb Gawai Charitable Trust (Regd. No E- 275/Amt) Amravati's
NAAC Accredited with 'B' Grade
RAMKRUSHNA MAHAVIDYALAYA, DARAPUR
TQ. DARYAPUR, DIST. AMRAVATI - 444802 (MAHARASHTRA)
Ph : (07224) 275231, Fax : (07224) 275231, (07224) 2382249 + 91- 9767990763(Pri)
- President -
Mrs. Kirti R. Arjun
- Principal-
Dr. Mallu Padwal
Website :- www. rmvdar.com
E- mail :-rmvdar@gmail.com

Project Completion Certificate

This is certify that Dr. Sarika N. Dandage (Bodade), Assost. Prof. in Home-Economics, She has Completed Student Research Project on **"Cake Making "** in the Period of 2020-2021 to 2022-2023.

PRINCIPAL
Rankrushna Mahavidyalaya,
Darapur, Tq. Daryapur

Shri. Dadasaheb Gawai Charitable Trust (Regd. No E- 275/Amt) Amravati's
NAAC Accredited with 'B' Grade

RAMKRUSHNA MAHAVIDYALAYA, DARAPUR

TQ. DARYAPUR, DIST. AMRAVATI - 444802 (MAHARASHTRA)

Ph : (07224) 275231, Fax : (07224) 275231, (07224) 2382249 + 91- 9767990763(Pri)

- President -
Mrs. Kirti R. Arjun

- Principal-
Dr. Mallu Padwal

Website :- www. rmvdar.com
E- mail :-rmvdar@gmail.com

Project Completion Certificate

This is certify that Dr. Anil B. Bhagat, Prof. in Marathi, He has Completed Student Research Project on **"Marathi Department "** in the Period of 2022-2023 to 2023-2024.

PRINCIPAL
Rankrushna Mahavidyalaya,
Darapur, Tq. Daryapur